MARCI TVLLII

CICERONIS QVÆSTIONES TVSCVLANÆ

PER

D. ERASMVM Roterodamum acri iudicio restitutæ, emendatæ, & scholijs, vt breuissimis, ita doctissimis illustratæ.

Accessit Index, quæ in hoc opusculo tractantur, scitu dignissimorum luculentissimus.

LONDINI

EX TYPOGRAPHIA IOANNIS KYNGSTONI.

M. D. LXXVII.

ERASMVS ROT.

CLARISSIMO D. IOANNI VLATTENO PRÆPOSITO ECCLESIÆ Cranenburgensis, & Scholasteri Aquensi, S. D.

VVM Ioannes Frobenius, vir ornatissimus adornaret suis typis excudere Tusculanas quæstiones M. Tullij, méque rogasset, vt hic aliquid adderem opellę meæ, quò liber exiret, aliqua recentis vtilitatis accessione commendatus: eò lubentius hanc suscepi prouinciam, quòd pluribus iam annis mihi nihil aut perpusillum commercij cum musis mansuetioribus fuisset. Itaque conferendorum exemplarium negotio famulis delegato, iudicandi partem mihi sumpsi: totoque opere non oscitanter perlecto, digessi versus carminum, quæ ille quidem non sine exemplo Platonis, & Aristotelis, ex Græcis, Latinisque poëtis, sed propemodum ad tædium vsque congerit: vbi variabant exemplaria, vel quod probabatur amplexi sumus: vel si videba-

tur anceps iudicium, vtranque lectionem ſeruauimus, alteram in contextu, alteram in ſpatio marginis: nonnulla citra codicum ſuffragium reſtituimus, ſed nec admodum multa, & ibi duntaxat, vbi res homini docto & exercitato non eſſet obſcura: nonnihil etiam ſcholiorum adiecimus. Dum hæc ago, bidui triduiue diſpendium facere neceſſe fuit in alijs ſtudijs, quibus rem Euangelicam vtcunque promouimus. Atque huius diſpendij adeò me non pœnituit, vt in votis ſit, ſi liceat, ad veteres illos amicos remigrare, ac menſes aliquot cum illis familiariter viuere. Tantum fructus me ſenſi percepiſſe ex his libris relectis, non tantùm ob ſtyli rubiginem abſtergendam: (quanquam hoc quoque nonnihil eſt, meo quidem iudicio) verùm multò magis ob animi cupiditates moderandas, refrænandáſque. Quoties inter legendum expuebam in ſtolidos iſtos, qui in Cicerone nihil præclarum eſſe dictitant, præter verborum phaleras? Quam illic eſt varia lectio voluminum, quæ doctiſſimi Græci de rectè beatéque viuendo reliquerunt? quanta vis? quanta copia ſalubrium, ac ſanctiſſimorum præceptorum? Quanta cognitio, quantáque memoria priſcarum ſimul, & recentium hiſtoriarum? Tum autem, quàm altæ cogitationes de vera hominis fœlicitate, quæ planè declarant illum hoc egiſſe,

quod

quod docebat. Iam verò in explicandis rebus procul à communi ſenſu ac ſermone populari ſemotis, quáſque multi deſperabant Romana lingua tractari poſſe: quæ perſpicuitas, qui candor, quæ fœlicitas, quæ copia, quæ denique feſtiuitas? Philoſophiam, quæ primùm in rerum naturalium contemplatione occupata, procul aberat à vita communi, Socrates primus in terras, atq; etiam in domos deduxiſſe legitur: Plato, & Ariſtoteles conati ſunt eam, & in aulas regum, & in Senatum, & in ipſa tribunalia producere. M. verò Tullius mihi videtur eam etiam in proſcenium perduxiſſe, cuius opera ſic loqui didicit, vt promiſcuum etiam vulgus poſſit applaudere. Atque huius generis tam multos libros ſcripſit vir ille difficilimis temporibus, ſummóque Reipub. tumultu, quoſdam etiam rebus in ſummam deſperationem adductis. Et non pudet nos noſtrarum confabulationum atque conuiuiorum, quum videamus homines ethnicos tam ſanctis commentationibus, & otium, quod dabat Reipub. calamitas, tranſegiſſe: nec ab ineptis voluptatibus quæſiuiſſe mentis auocamenta: ſed à ſanctiſſimis philoſophiæ præceptis petijſſe remedium? Quid alijs accidat, neſcio: me legentem ſic afficere ſolet Marcus Tullius, præſertim vbi de benè viuendo diſſerit, vt dubitare non poſſim, quin illud pectus, vnde

iſta prodierunt, aliqua diuinitas occupârit. Atque hoc meum iudicium mihi magis blanditur, quoties animo reputo, qnàm immenſa ſit, quamque inæſtimabilis æterni numinis benignitas, quam quidam ex ingenio, opinor, ſuo, nimis in anguſtum contrahere conantur. Vbi nunc agat anima Ciceronis, fortaſſe non eſt humani iudicij pronunciare. Me certè non admodum auerſum habituri ſint in ferendis calculis, qui ſperant illum apud ſuperos quietam vitam agere. Nulli dubium eſſe poteſt, quin crediderit aliquod eſſe Numen, quo nihil eſſe poſſet neque maius, neque melius. Porrò quid ſenſerit de animorum immortalitate, quid de diuerſa ſorte, præmijſq; vitæ futuræ, tum quanta fuerit ſynceræ conſcientiæ fiducia: ſi non ſatis declarant tot eius libri, certè vel vnà illa epiſtola ſatis arguit, quam ad Octauium ſcribit, iam (vt apparet) deſtinata morte. Si Iudæis ante proditum Euangelium ſufficiebat ad ſalutem rudis quædam, & confuſa de rebus diuinis credulitas: quid vetat quò minus ethnico, cui ne Moſi quidem lex erat cognita, rudior etiam cognitio profuerit ad ſalutem: præſertim quum vita fuerit integra, nec integta ſolùm, verumetiam ſancta? Perpauci Iudæi ante lucem exortam Euangelij, nouerant exactè Filium ac Spiritum ſanctum; multi non credebant reſurrectionem

ctionem corporum: nec ideo tamen de illorum ſalute deſperatum eſt à maioribus. Quid ſi ethnicus tantùm hoc credat, Deum, quem perſuaſum habet eſſe omnipotentem, ſapientiſſimum, & optimum, aliqua ratione ſubuenturum bonis, & vlturum malos, quæ ipſi videatur quàm maximè accommoda? Quòd quis obijciat vitæ maculas: equidem arbitror, nec Iob, nec, Melchiſedec omnibus omnino vitijs caruiſſe per omnem vitam. Sed excuſandum non eſt, quod immolauit idolis. Id fortaſſe fecit, ſed non ex ſuo iudicio, verùm ex conſuetudine publica: quæ quoniam legibus etiam erat confirmata, non poterat conuelli. Nam eſſe conficta quæ de dijs ferebantur, vel ex Ennij ſacra hiſtoria poterat cognoſcere. Sed oportebat vel vitæ iactura populi ſtultitiam coarguere. Tantum roboris nec ipſis aderat Apoſtolis, prius quàm hauſerant cœleſtem Spiritum: vt impudens ſit hoc exigere à M. Tullio. Verum hac de re liberum eſto ſuum cuique iudicium. Ad illos craſſos redeo, qui præter inanem verborum tinnitum, nihil magni credunt eſſe in libris Ciceronis. Qui fieri poteſt, vt tot res eruditas, tam dilucidè, tam copiosè, tanto cum affectu explicet, niſi penitus intelligat quòd ſcribit? Quis autem ſumpſit huiuſmodi libros in manum, quin ſurrexerit animo ſedatiore? Quis tam acceſſit

mœrens, qui non abierit hilarior? Geri videtur quod legis, nec secus afflat animum tuum quidam orationis ἐνθουσιασμὸς, quàm si ex viuo ipsius pectore, ac fœlicissimo illo ore manantem audires. Quamobrem mihi sæpe videri solet, inter omnia, quæ in vsum vitæ mortalium industria reperit, nihil esse vtilius, quàm vsum literarum, nec vllam artem præstantiorem opificio typographorum. Quid enim fœlicius, quàm cum eloquentissimis simul ac sanctissimis viris, quoties lubitum est, confabulari: neque minus habere perspectum illorum, qui ante tot annos vixerunt, ingenium, mores, cogitationes, studia, facta, quàm si multis annis egisses cum illis consuetudinem? Numquam mihi magis probatum est illud Quintiliani, Ille sciat se profeciſſe, cui Cicero valde placere cœperit. Mihi puero minùs arridebat Cicero, quàm Seneca: iámque natus eram annos viginti, prius quàm ferrem diutinam eius lectionem, quum cæteri penè omnes placerent. An ætatis progressu profecerim, nescio: certè nunquam mihi magis placuit Cicero, tum quum adamarem illa studia, quàm nunc placuit seni: non tantum ob diuinam quandam orationis fœlicitatem, verum etiam ob pectoris eruditi sanctimoniam. Profectò meum afflauit animum, méque mihi reddidit meliorem. Itaque non dubitem hortari iuuentutem, vt in huius

ius libris euoluendis, atque etiam ediſcendis, bonas horas collocent potius, quàm in rixoſis, ac pugnacibus libellis, quibus nunc vndique ſcatent omnia. Me verò, tametſi iam vrgente ætate, nec pudebit, nec pigebit, ſimulatque extricâro me ab his, quæ ſunt in manibus, cum meo Cicerone redire in gratiam, priſtinámque familiaritatem, nimiùm multis annis intermiſſam, renouare menſes aliquot. Viſum eſt autem hoc, quicquid eſt operæ, tibi dicare, multis ac magnis dotibus ornatiſſime Vlattene: ſiue vt hoc argumento declararem, mihi nondum excidiſſe ſuauiſſimam illam conſuetudinem, qua mihi primùm Friburgi ſingularis humanitas tua, raraque morum dexteritas cognita perſpectaque eſt: ſiue vt haberes hos Ciceronis libros emendatiores, quos literariæ pubi iuberes prælegi. Nam ſcholæ quoque curam potiſſimum ad te pertinere dicebas. Cæterum iſtic eſſe ranarum chorum, quæ bonis obſtrepant literis, mirum videri non debet, quum hæ nuſquam deſint, quæ cantionem illam occinant è vetere comœdia, βρεκεκεκὲξ κοὰξ κοάξ. At iſtis fortiter neglectis, oportet ea ſequi, quæ maximè ſunt in rem iuuentutis. Ad id præcipuè conducet, ſi ludo præficiatur aliquis non minus bonis moribus, quàm bonis literis præditus, cui ſalarium augeatur pro merito. Is primum iactis vtriuſque lin-

guæ fundamentis, optimos quoſque autores prælegat, hoc eſt M. Tullium, & vt quiſque eſt M. Tullio proximus. Ex poëtis deligat caſtos: cęterum ex his, qui lectu digni ſunt ob eruditionem, ſed pernicioſi ob obſcœnitatem (quo de genere eſt Martialis) excerpenda cenſeo, quæ pueris tutò prælegi poſſit. Sed de his fortaſſis aliâs plura: quanquam nemo rectiùs conſulet, quàm Leonardus Pricardus, vir & eruditione varia, & morum integritate, & multo rerum vſu conſultiſſimus. Conradum Hereſbachium nobis ereptum dolerem (diſpeream enim, ſi quicquam adhuc vidi illo iuuene abſolutius, ſiue ſpectes vtriuſque linguæ peritiam, ſiue fœlicitatem ingenij, ſiue morum comitatem integritati parem) ni noſſem, & quos Midas reliquerit, & quem principem nactus ſit patronum.

Bene vale.

M. T.

M. T. CICERONIS TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM AD MARCVM BRVTVM Liber primus.

De contemnenda morte.

QVVM defensionum laboribus, senatorijsq; muneribus, aut omnino, aut magna ex parte essem aliquando liberatus, retuli me Brute (te hortante maximè) ad ea studia, quæ retenta animo, remissa temporibus, longo interuallo intermissa, reuocaui. Et quum omnium artium, quæ ad rectam viuendi viam pertinerent, ratio & disciplina studio sapientiæ (quę Philosophia dicitur) contineretur, hoc mihi Latinis literis illustrandum putaui. Non quia Philosophia Græcis & literis & doctoribus percipi non posset: sed meum semper iudicium fuit, omnia nostros aut inuenisse per se sapientiùs quàm Græcos, aut accepta ab illis feciſſe meliora, quæ quidem digna statuissent, in quibus elaborarent. Nam mores & instituta vitæ, résque domesticas, ac familiares, nos profectò & meliùs tuemur, & lautiùs. Rem verò publicam nostri maiores certè melioribus temperârunt & institu-

instítutis, & legibus. Quid loquar de re militari, in qua quùm virtute noſtri multum valuerunt, tum plus etiam diſciplina? Iam illa quæ natura, non literis aſſequuti ſunt, neque cum Græcis, neque vlla cum gente ſunt conferenda. Quæ enim tanta grauitas, quæ tanta conſtantia, magnitudo animi, probitas, fides? quæ tam excellens in omni genere virtus in vllis fuit, vt ſit cum maioribus noſtris comparanda? Doctrina Græcia nos & omni literarum genere ſuperabat, in quo erat facile vincere non repugnantes. Nam quum apud Græcos antiquiſſimum è doctis genus ſit Poëtarum (ſi quidem Homerus fuit, & Heſiodus, ante Romam conditam, & Archilochus regnante Romulo) ſeriùs poëticam nos accepimus. Annis enim ferè CCCCX. poſt Romam conditam Liuius fabulam dedit, Appio Claudio Cæci filio, M. Tuditano Coſs. anno ante natum Ennium, qui fuit maior natu quàm Plautus, & Næuius. Serò igitur à noſtris Poëtæ vel cogniti vel recepti. Quanquam eſt in Originibus, ſolitos eſſe in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus. Honorem tamen huic generi non fuiſſe, declarat oratio Catonis, in qua obiecit vt probrum Marco Nobiliori, quod is in prouinciam Poëtas duxiſſet. Duxerat autem Conſul ille in Ætoliam, vt ſcimus Ennium. Quò minus igitur honoris

honoris ex Poëtis, eò minora ſtudia fuerunt. Nec tamen ſi qui magnis ingenijs in eo genere extiterunt, non ſatis Græcorum gloriæ reſponderunt. An cenſemus, ſi Fabio nobiliſſimo homini laudi datum eſſet quòd pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polycletos, & Parrhaſios fuiſſe? Honos alit artes, omnéſque incenduntur ad ſtudia gloria: iacéntque ea ſemper, quæ apud quoſque improbantur. Summam eruditionem Græci ſitam cenſebant in neruorum vocúmque cantibus. Igitur & Epaminondas, princeps meo iudicio Græciæ, fidibus præclarè ceciniſſe dicitur: Themiſtocléſque aliquot antè annis, quum in epulis recuſaret lyram, habitus eſt indoctior. Ergo in Græcia Muſici floruerunt: diſcebántque id omnes: nec, qui neſciebat, ſatis excultus doctrina putabatur. In ſummo apud illos honore Geometria fuit: itaque nihil Mathematicis illuſtrius. At nos metiendi, rationandique vtilitate, huius artis terminauimus modum. At contrà Oratorem celeriter complexi ſumus: nec eum primò eruditum, aptum tamen ad dicendum: pòſt autem eruditum. Nam Galbam, Aphricanum, Lælium, doctos fuiſſe memoriæ traditum eſt, ſtudioſum autem eum, qui hos ætate anteibat, Catonem: pòſt verò Lepidum, Carbonem, Gracchos: deinde ita magnos noſtram ad ætatem, vt non

multùm,

multùm, aut nihil omnino Græcis cederetur. Philoſophia iacuit vſque ad hanc ætatem, nec vllum habuit lumen literarum Latinarum: quæ illuſtranda & excitanda nobis eſt, vt ſi occupati profuimus aliquid ciuibus noſtris, proſimus etiam, ſi poſſumus, otioſi. In quo eò magis eſt nobis elaborandum, quòd multi iam eſſe libri Latini dicuntur ſcripti inconſideratè ab optimis illis quidem viris, ſed non ſatis eruditis. Fieri autem poteſt, vt rectè quis ſentiat, & id quod ſentit, politè eloqui non poſſit: ſed mandare quenquam literis cogitationes ſuas, qui eas nec diſponere, nec illuſtrare poſſit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis eſt intemperanter abutentis & otio & literis. Itaque ſuos libros ipſi legunt cum ſuis, nec quiſquam attingit, præter eos, qui * eandem licentiam ſcribendi ſibi permitti volunt. Quare ſi aliquid oratoriæ laudi noſtra attulimus induſtria, multò ſtudioſius philoſophiæ fonteis aperiemus, è quibus etiam illa manabant. Sed vt Ariſtoteles vir ſummo ingenio, ſcientiæ copia, quum motus eſſet Iſocratis Rhetoris gloria, diſcere etiam cœpit, adoleſcentes docere, & prudentiam cum eloquentia iungere: ſic nobis placet, nec priſtinum dicendi ſtudium deponere, & in hac maiore, & vberiore arte verſari. Hanc enim perfectam philoſophiam ſemper iudicaui, quæ de maximis

* tãdem eundem melius

quæ-

quæſtionibus copiosè poſſet, ornatéque dicere: in quam exercitationem ita nos ſtudiosè operam dedimus, vt iam etiam ſcholas Græcorum more habere auderemus. Vt nuper tuum poſt diſceſſum in Tuſculano, quum eſſent complures mecum familiares, tentaui quid in eo genere poſſem. Vt enim antea declamitabam cauſas, quod nemo me diutiùs fecit: ſic hæc mihi nunc ſenilis eſt declamatio. Ponere iubebam de quo quis audire vellet, ac id aut ſedens, aut ambulans diſputabam. Itaque dierum quinque ſcholas (vt Græci appellant) in totidem libros contuli. Fiebat autem ita, vt quum is qui audire vellet, dixiſſet quid ſibi videretur, tum ego contrà dicerem. Hæc eſt enim, vt ſcis, vetus & Socratica ratio, contra alterius opinionem diſſerendi. Nam ita facilimè, quod veriſimilimum eſſet, inueniri poſſe, Socrates arbitrabatur. Sed quò commodiùs diſputationes noſtræ explicentur, ſic eas exponam, quaſi agatur res, non quaſi narretur. Ergo ita naſcetur exordium.

AVDITOR. Malum mihi videtur eſſe mors. MARCVS. Ijſne qui mortui ſunt, an ijs, quibus moriendum eſt? AVDIT. Vtriſque. MAR. Eſt igitur miſerum, quoniam malum? A. Certe. M. Ergo & ij, quibus euenit iam vt morerentur, & ij quibus euenturum eſt, miſeri. AVD. Mihi ita videtur. MAR. Nemo ergo non miſer?

AV. Pror-

AV. Prorsus nemo. MAR. Et quidem si tibi constare vis, omnes quicunque nati sunt, erúntue, non solùm miseri, sed etiam semper miseri. Nam si solùm eos diceres miseros, quibus moriendum esset, neminem tu quidem eorum, qui viuerent, exciperes: moriendum enim est omnibus: esset tamen miseriæ finis in morte. Quoniam autem etiam mortui miseri sunt, in miseriam nascimur sempiternam. Necesse est enim miseros esse eos, qui centum millibus annorum antè occiderunt, vel potius omnes quicunque nati sunt. AV. Ita prorsus quidem existimo. MAR. Dic quæso, nuin te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, transuectio Acherontis, mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus? Num illud, quod Sisyphus versat

Saxum, sudans nitendo, neque proficit hilum?

fortasse etiam inexorabiles iudices Minos, & Rhadamanthus, apud quos, nec te L. Crassus defendet, nec M. Antonius: nec, quoniam apud Græcos iudices res agetur, poteris adhibere Demosthenem. Tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda. Hæc fortasse metuis, & idcirco mortem censes esse sempiternum malum. AVDIT. Adeóne me delirare censes, vt ista esse credam? MARCVS. An tu hæc esse

esse non credis? AVD. Minimè verò. MAR. Malè herclè narras. AVD. Cur quæso? MAR. Quia disertus esse possem, si contra ista dicerem. AVD. Quis enim non in eiusmodi causa: aut quid negotij est, hæc poëtarum & pictorum portenta conuincere? MAR. Atqui pleni sunt libri philosophorum, contra ista ipsa differentium. AVD. Ineptè sanè: quis est enim tam excors, quem ista moueant? MAR. Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt vlli apud inferos quidem. AV. Ita prorsus existimo. MAR. Vbi sunt ergo hi, quos miseros dicis, aut quem locum incolunt? si enim sunt, nusquam esse non possunt, AVD. Ego verò uusquàm illos esse puto. MAR. Igitur ne esse quidem. AVD. Prorsus isto modo: & tamen miseros ob id ipsum quidem, quia nulli sunt. MAR. Iam mallem Cerberum metueres, quàm ista tam inconsideratè diceres. AV. Quid tandem? MAR. Quem esse negas, eundem esse dicis. Vbi est acumen tuum? Quum eum miserum esse dicis, qui non sit, tunc eum, qui nõ sit, dicis esse. AVD. Non sum ita hebes, vt ista dicam. MAR. Quid dicis igitur? AVD. Miserum esse (verbi causa) Marcum Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit: miserum Cn. Pompeium, qui tanta gloria morte sit orbatus: omnes denique miseros, qui hac luce careant. MAR. Reuolueris eodem: sint enim oportet, si miseri sunt: tu au-

tem modò negabas eos, qui mortui essent. Si igitur non sunt, nihil possunt esse, ita ne miseri quidem suut. AVD. Non dico fortasse etiã quod sentio. Nam istud ipsum non esse quum fueris, miserrimum puto. MAR. Quid miserius, quàm omnino nunquam fuisse? Ita qui nondum nati sunt, miseri iam sunt, quia non sunt: & nosipsi si post mortem miseri futuri sumus, miseri fuimus antè quàm nati: ego autem non commemini antè quàm sum natus me miserũ: tu si meliore memoria es, velim scire, & ecquid de te recordare. AVD. Ita iocaris, quasi ego dicam eos esse miseros, qui nati non sunt, & non eos miseros, qui mortui sunt. MAR. Ergo esse dicis eos? AVD. Imò quia non sunt, quum fuerint, eos miseros esse. MAR. Pugnantia te loqui non vides? quid enim tam pugnat, quàm non modò miserum, sed omnino quicquàm esse, quod non sit? An tu egressus porta Capena, quum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum sepulchra vides, miseros putas illos? AVD. Quoniam me verbo premis, posthàc non ita dicam miseros esse, sed tantùm miseros ob idipsum, quia non sunt. MAR. Non dicis igitur, miser est Marcus Crassus, sed tantùm, miser Marcus Crassus. AV. Ita planè. MAR. Quasi non necesse sit, quicquid isto modo pronuncies, id aut esse, aut non esse. An tu dialecticis ne imbutus quidem es? In primis

mis enim hoc traditur, pronuntiatum omne (sic mihi in præsentia occurrit, vt appellarem ἀξίωμα: vtar pòst alio, si inuenero melius) id ergo est pronunciatum, quod est verum aut falsum. Quum igitur dicis, miser Marcus Crassus: aut hoc dicis, miser est Marcus Crassus, vt possit iudicari verum id, falsum ne sit: aut nihil dicis omninò. AVD. Audi iam concedo non esse miseros, qui mortui sunt: quoniam extorsisti vt faterer, qui omninò non essent, eos ne miseros quidem esse posse. Quid? qui viuimus, cùm moriendum sit, nónne miseri sumus? Quæ enim potest in vita esse iucunditas, quum dies & noctes cogitandum sit, iam iamque esse moriendum? MAR. Ecquid ergo intelligis, quantum mali de humana conditione deieceris? AV. Quonam modo? MAR. Quia si mori etiam mortuis miserum esset, infinitum quoddam & sempiternum malum haberemus in vita. AVD. Nũc video calcem, ad quem quum sit decursum, nihil sit præterea extimescendum. MAR. Sed tu mihi videris Epicharmi acuti, nec insulsi hominis (vt Siculi) sententiam sequi. AVD. Quam? Non enim noui. MAR. Dicam si potero Latinè: scis enim me Græcè loqui in Latino sermone non plus solere, quàm in Græco Latinè. AVD. Et rectè quidem: sed quæ tandem est Epicharmi ista sententia? M.

Emori nolo, ſed me eſſe mortuum nihil ęſtimo. AVD. Iam agnoſco Græcum. Et quoniam coëgiſti vt concederem, qui mortui eſſent, eos miſeros nō eſſe, perfice, ſi potes, vt ne moriendum quidem eſſe miſerum putem. MAR. Iam iſtud quidem nihil negotij eſt, ſed etiam maiora molior. AVD. Quomodo hoc nihil negotij eſt? aut quæ ſunt tandem iſta maiora? MAR. Quoniam ſi poſt mortem nihil eſt mali, ne mors quidem eſt malum, cui proximum tempus eſt poſt mortem, in quo nihil eſſe mali concedis: Ita ne moriendum quidem eſſe malum eſt, id eſt enim perueniendum eſſe ad id, quod non eſſe malum confitemur. AVD. Vberius iſta quæſo: hæc enim ſpinoſiora prius, vt confitear, mecogunt, quàm vt aſſentiar. Sed quæ ſunt ea, quæ dicis te maiora moliri? MAR. Vt doceam, ſi poſſim, non modò malum non eſſe mortem, ſed bonum etiam eſſe. AVD. Non poſtulo id quidem, aueo tamen audire. Vt enim non efficias, quod vis, tamen, mors vt malum non ſit, efficies. Sed nihil te interpello, continentem orationem audire malo. MAR. Quid ſi te rogauero aliquid, nónne reſpondebis? AVD. Superbum id quidem eſt, ſed niſi quid neceſſe erit, malo ne roges. MAR. Geram tibi morem, & ea, quæ vis, vt potero explicabo. Nec tamen quaſi Pythius Apollo certa vt ſint & fixa, quæ dixero, ſed vt homun-

munculus vnus è multis probabilia, coniectura sequens. Vltrà enim quò progrediar, quàm vt verisimilia videam, non habeo. Certa dicent ij, qui & percipi ea posse dicunt, & se sapientes esse profitentur. AVD. Tu, vt videtur: nos ad audiendum parati sumus. MAR. Mors igitur ipsa (quæ videtur notissima res esse) quid sit primùm est videndum. Sunt enim qui discessum animæ à corpore putent esse mortem: sunt qui nullum censeant fieri discessum, sed vnà animum & corpus occidere, animumque cum corpore extingui. Qui discedere animum censent, alij statim dissipari, alij diu permanere, alij semper. Quid sit porrò ipse animus, aut vbi, aut vnde, magna dissentio est. Alijs cor ipsum animus videtur, ex quo excordes, vecordes, concordesque dicuntur. Et Nasica ille prudens bis consul, corculum appellatus, &:

Quid mors.

Quid animus.

Egregiè cordatus homo Catus Ælius sextus. Versus Ennianus.
Empedocles autem animum esse censet, cordi suffusum sanguinem. Alijs pars quædam cerebri visa est animi principatum tenere. Alijs nec cor ipsum placet, nec cerebri quandam partem esse animum. Sed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi esse sedem & locum. Animum autem animam etiam ferè nostri declarant nominari. Nam & agere animam, & efflare dici-

mus,& animosos,& bene animatos,& ex animi sententia. Ipse autem animus ab anima dictus est. Zenoni Stoico animus ignis videtur, sed hęc quidem quæ dixi cor, cerebrum, animam, ignē vulgò. Reliqua verò ferè singuli, vt multi antè veteres. Proximè autem Aristoxenus musicus idémque philosophus, ipsius corporis intentionem quandam, velut in cantu & fidibus, quæ harmonia dicitur: sic ex corporis totius natura & figura varios modos cieri, tanquam in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multò antè & dictum & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram, & quasi corpus negauit esse vllam: verùm numerum dixit esse, cuius vis, vt iam antea Pythagoræ visum erat, in natura maxima esset. Eius doctor Plato triplicem finxit animam, cuius principatum, id est, rationem in capite sicut in arce posuit: & duas partes separare voluit, iram & cupiditatem, quas locis suis discluſit: iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locauit. Dicæarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, doctorum hominum disputantium primo libro multos loquentes facit: duobus Pheretratem quendam Phthiotam senem, quem ait à Deucalione ortum, differentem inducit, nihil esse omni-

nò

nò animum, & hoc esse nomen inane, frustráque & animalia & animanteis appellari: neque in homine inesse animum, vel animam, nec in bestia: vimque omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus, in omnibus corporibus viuis æqualiter esse fusam, nec separabilem à corpore esse, quippe quæ nulla sit: nec si quicquam nisi corpus vnum & simplex, ita figuratum vt temperatione naturæ vigeat & sentiat. Aristoteles longè omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio & diligentia, cùm quatuor nota illa genera principiorum esset complexus, è quibus omnia orirentur, quintam quandam naturam censet esse, è qua sit mens: cogitare enim & prouidere, & discere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, lætari: hæc & similia eorum in horum quatuor generum nullo inesse putat. Quintum genus adhibet vacans nomine, & sic ipsum animum ἐντελέχειαν appellauit nouo nomine, quasi quandam continuatam motionem & perennem. Nisi quæ me fortè fugiunt, hæ sunt ferè omnium de animo sententiæ. Democritum enim illum magnum quidem virum, sed leuibus & rotundis corpusculis efficientem animum concursu quodam fortuito, omittamus. Nihil est enim apud illum, quod non ato-

morum turba conficiat. Harum sententiarum quæ vera sit, Deus aliquis viderit: quæ verisimilis, magna quæstio est. Vtrùm igitur inter has sententias dijudicare malumus, an ad propositum redire? AVD. Cuperem equidem vtrunque, si fieri posset, sed est difficile confundere. Quare si, vt ista non differamus, liberari mortis metu possumus, id agamus: sin id non potest, nisi hac quæstione animorum explicata: nunc (si videtur) hoc, illud aliàs. MAR. Quod malle te intelligo, id puto esse commodius: efficit enim ratio, vt quæcunque vera sit earum sententiarum, quæ exposui, mors aut malum non sit, aut sit bonum potiùs. Nam si cor aut sanguis, aut cerebrum est animus: certè quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore: si aër est, fortasse dissipabitur: si ignis, extinguetur: si est, vt placet Aristoxeni, harmonia, dissoluetur. Quid de Dicæarcho dicam, qui nihil omninò animum dicat esse? His sententijs omnibus nihil post mortem pertinere ad quenquam potest: pariter enim cum vita sensus amittitur, non sentientis autem, nihil est vllam in partem quod interfit. Reliquorum sententiæ spem afferunt (si te hoc fortè delectat) posse animos quum è corporibus excesserint, in cœlum quasi in domicilium suum peruenire. AVD. Me verò delectat, idque primum ita esse

velim,

velim, deinde etiamsi non sit, sic mihi tamen persuaderi velim. MAR. Quid tibi ergo opera nostra opus est? num eloquentia Platonem superare possumus? Euolue diligenter eius eum librum, qui est de Animo: amplius quod desideres, nihil erit. AVD. Feci meherclè & quidem sæpius: sed nescio quomodo dum lego, assentio: quum posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorum cœpi cogitare: assentio omnis illa elabitur. MA. Quid hoc? dásne aut manere animos post mortem, aut morte ipsa interire? AVD. Do verò. MAR. Quid si maneant? AVD. Beatos esse concedo. MAR. Sin intereant? AVD. Non esse miseros (quoniam ne sunt quidem) nam istuc coacti à te paulò antè concessimus. MAR. Quomodo igitur, aut cur mortem malum tibi videri dicis, quæ aut beatos non efficiet animis manentibus, aut non miseros, sensu carentes? AVD. Expone igitur nisi molestum est, primùm animos, si potes, remanere post mortem. Tum si minus obtinebis (est enim arduum) docebis carere omni malo mortem. Ego enim istud ipsum vereor ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse. MAR. Autoribus quidem ad istam sententiam, quam vis obtinere, vti optimis possumus, quod in omnibus causis & debet, & solet valere plurimum. Et plusium quidem omni anti-

quitate, quæ quò propius aberat ab ortu & diuina progenie, eò melius ea fortasse quæ erant vera, cernebat. Itaque vnum illud erat insitum priscis illis (quos Cascos appellat Ennius) esse in morte sensum, neque excessu vitæ sic deleri hominem, vt funditus interiret. Idque cum multis alijs rebus, tum & pontificio iure, & cæremonijs sepulchrorum intelligi licet, quas maximis ingenijs præditi, nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem, atque delentem: sed quãdam quasi migrationem commutationémque vitæ, quæ in claris viris & fœminis dux in cœlum soleret esse, in cæteris humi retineretur, permaneret tamẽ. Ex hac & nostrorum opinione.

Romulus in cœlo cum dijs agit ætium: vt famæ assentiens, dixit Ennius. Et apud Græcos indéque prolapsos ad nos, & vsque ad Oceanum Hercules, tantus & tam præsens habetur Deus. Hinc Liber de Semele natus, eadémque famæ celebritate Tyndaridæ fratres, qui non modò adiutores in prælijs victoriæ populi Romani, sed etiam nuncij fuisse perhibentur. Quid Ino Cadmi filia, nónne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur a nostris? Quid totum propè cœlum (ne plures

perse-

perſequar (nónne humano genere completum eſt? Si verò ſcrutari vetera, & ex ijs, ea quæ ſcriptores Græciæ prodiderunt, eruere coner, ipſi illi maiorum gentium dij qui habentur, hinc à nobis profecti in cœlum reperientur. Quære quorum demonſtrantur ſepulchra in Græcia: reminiſcere (quoniam es initiatus) quę tradantur myſterijs, tum denique quàm hoc latè pateat intelliges. Sed qui nondum ea quæ multis pòſt annis tractari cepiſſent, phyſica didiciſſent, tantum ſibi perſuaſerant, quantum natura admonente cognouerant: rationes & cauſas rerum non tenebant. Viſis quibuſdam ſæpè mouebantur, ijſque maximè nocturnis, vt viderentur ij, qui vita exceſſerāt, viuere. Vt porrò firmiſſimum hoc afferri videatur, cur deos eſſe credamus, quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam ſit immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio. Multi de ijs praua ſentiunt (id enim vicioſo more effici ſolet) omnes eſſe tamen vim, & naturam diuinam arbitrantur. Nec verò id collocutio hominum aut conſenſus effecit: non inſtitutis opinio eſt confirmata, non legibus: omni autem in re conſenſio omnium gentium, lex naturæ putanda eſt. Quis eſt igitur, qui ſuorum mortem primū non eò lugeat, quòd eos orbatos vitę commodis arbitretur? Tolle hāc opinionē, luctum ſuſtuleris.

Omnium mētes deorum opinione imbutæ.

Nemo

Nemo enim mœret ſuo incomodo: dolent fortaſſè & anguntur, ſed illa lugubris lamentatio, fletúſque mœrens ex eo eſt, quòd eum quem dilexerimus, vitæ commodis priuatum arbitramur, idque ſentire. Atque hæc ita ſentimus, natura duce, nulla ratione, nullaque doctrina. Maximum verò argumentum eſt, naturam ipſam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quod omnibus curæ ſunt, & maximè quidem, quæ poſt mortem futura ſunt. Serit arbores, quæ alteri ſeculo proſint, vt ait Statius in Synophœbis: quid ſpectans, niſi etiam poſtera ſecula ad ſe pertinere? Ergo arbores ſerit diligens agricola, quarum aſpiciet baccam ipſe nunquam: Vir magnus, leges, inſtituta, Rempublcam non ſerit? Quid procreatio liberorum? quid propagatio nominis? quid adoptiones filiorum? quid teſtamentorum diligentia? quid ipſa ſepulchrorùm monumenta? quid elogia ſignificant, niſi nos futura etiam cogitare? Quid illud? num dubitas, quin ſpeciem naturæ capi deceat ex optima quaque natura? Quæ eſt igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum, qui ſe natos ad homines iuuandos, tutandos, conſeruandos arbitrantur? Abijt ad Deos Hercules: nunquàm abijſſet, niſi quum inter homines eſſet, eam ſibi viam muniuiſſet. Vetera iam iſta, & religione omnium conſecra-

consecrata. Quid in hac Republica tot, tantósque viros ob Rempublicam interfectos cogitasse arbitramur? ijsdémne vt finibus nomen suum, quibus vita terminaretur? Nemo vnquã sine magna spe immortalitatis se pro patria offerret ad mortem. Licuit esse ocioso Themistocli, licuit Epaminundæ: licuit, ne vetera & externa quæram, mihi. Sed nescio quomodo inhæret in mentibus quasi seculorum quoddam augurium futurorum. Idque in maximis ingenijs, altissimisque animis & existit maximè, & apparet facillimè. Quo quidem dempto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus & periculis viueret? loquor de Principibus. Quid poëtæ? nónne post mortem nobilitari volunt? vnde ergo illud:

Aspice ô ciues senis Ennij imaginis vrnam:
Hic vestrûm pinxit maxima facta patrum.

Mercedem glorię flagitat ab ijs quorum patres affecerat gloria. Idemque:

Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu
Faxit, cur? volito docta per ora virûm.

Sed quid poëtas? opifices & post mortem nobilitari volunt. Quid enim Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Mineruæ, cùm inscribere non liceret? Quid nostri philosophi? nónne in ijs ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt? Quod

si

si omnium consensus naturæ vox est, omnésque qui vbique sunt consentiunt esse aliquid, quod ad eos pertineat, qui è vita cesserunt, nobis quoque idem existimandum est. Et si quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur (quia natura optima sunt) cernere naturæ vim maximè, verisimile est, cùm optimus quisque maximè posteritati seruiat, esse aliquid, cuius is post mortem sensum sit habiturus. Sed vt deos esse natura opinamur, qualésque sint ratione cognoscimus: sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium. Qua sede maneant, qualésque sint, ratione discendum est, cuius ignoratio finxit inferos, easque formidines, quas tu contemnere non sine causa videbare. In terram enim cadentibus corporibus, ijsque humo tectis, ex quo dictum est humari, sub terra censebant reliquam vitam agi mortuorum. Quam eorum opinionem magni errores consecuti sunt, quos auxerunt poëtæ. Frequẽs enim consessus theatri, in quo sunt mulierculæ & pueri, mouetur audiens tam grãde carmen:

Adsum atque aduenio Acheronte, vix via alta atque ardua
Per spleluncas asperis structas saxis pendẽtibus
Maximis, vbi rigida constat crassa caligo inferûm.

Tan-

Tantúmque valuit error, qui mihi quidem iam ſublatus videtur, vt corpora cremata cùm ſcirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ ſine corporibus nec fieri poſſent, nec intelligi. Animos enim per ſeipſos viuentes, non poterant mente complecti: formam aliquam figurámque quærebant. Inde Homeri toto νεκυια: inde ea quæ meus amicus Appius Necromantia faciebat: inde in vicinia noſtra Auerni lacus, vnde animæ excitantur obſcura vmbra, aperto oſtio alti Acherontis, falſo ſanguine, imagines mortuorum. Has tamen imagines loqui volunt, quod fieri nec ſine lingua, nec ſine palato, nec ſine faucium laterúmue & pulmonum vi & figura poteſt. Nihil enim animo videre poterant: ad oculos omnia referebant. Magni eſt autem ingenij, reuocare mentem à ſenſibus, & cogitationem à conſuetudine abducere. Itaque credo equidem, etiam alios tot ſeculis diſputaſſe de animis, ſed quod literis extet, probo.

Pherecides primus animos dixit eſſe ſempiternos.

Pherecides Syrus primùm dixit animos hominum eſſe ſempiternos: antiquus ſanè, fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem diſcipulus eius Pythagoras maximè confirmauit, qui quum regnante Tarquinio Superbo in Italiam veniſſet, tenuit magnam illam Græciam cum honore & diſciplina, tum etiam autoritate. Multaque ſecula poſtea ſic viguit Pythagoræo-

goræorum nomen, vt nulli alij docti viderentur. Sed redeo ad antiquos: rationem illi sententiæ suæ non ferè reddebant, nisi quod erat numeris aut desciptionibus explicandum; Platonem ferunt, vt Pythagoræos cognosceret in Italiam veniſſe, & in ea cùm alios multos, tum Archytam Timæumque cognouiſſe, & didiciſſe Pythagoræa omnia, primúmque de animorum æternitate non solùm sensiſſe idem, quod Pythagoras, sed rationem etiam attuliſſe. Quam, nisi si quid dicis, prætermittamus, & hanc totam spem immortalitatis relinquamus. An tu, quum me in summam expectationem adduxeris, deseris? Errare me herclè malo cum Platone (quem tu quanti facias scio, & quem ex tuo ore admiror) quàm cum istis vera sentire. MAR. Macte virtute. Ego enim ipse cum eodem ipso non inuitus errauerim. Non igitur dubitamus, an sicut pleraque, sic & hoc? quanquam hoc quidem minimè. Perſuadent enim Mathematici terram in medio mundo sitam, ad vniuersi cœli complexum quasi puncti instar obtinere, quod κέντρον illi vocant. Eam porrò naturam esse quatuor omnia gignẽtium corporum: vt quasi partita habeant inter se & diuisa momenta, vt terrena, & humida suopte nutu & suo pondere ad pares angulos in terram, & in mare ferantur: reliquæ duæ partes

Terram in medio vniuersi sitã.

tes, vna ignea, altera animalis: vt illæ ſuperiores in medium locum mundi grauitate ferantur & pondere: ſic hæ ſurſum rectis lineis in cœleſtem locum ſubuolent, ſiue ipſa natura ſuperiora appetente, ſiue quòd à grauioribus leuiora natura pellantur. Quæ quum conſtent, perſpicuum debet eſſe, animos, quum è corpore exceſſerint, ſiue illi ſint animales, id eſt, ſpirabiles, ſiue ignei, in ſublime ferri. Si verò aut numerus quidam ſit animus (quod ſubtiliter magis quàm dilucidè dicitur) aut quinta illa non nominata magis, quàm non intellecta natura, multò etiam integriora, ac puriora ſunt, vt à terra longiſſimè ſe efferant. Horum igitur aliquid eſt animus. Nec tam vegeta mens, aut in corde celebróue, aut in Empedocleo ſanguine demerſa iacet. Dicæarchum verò cum Ariſtoxeno æquali & condiſcipulo ſuo, doctos ſanè homines, omittamus: quorum alter condoluiſſe quidem nunquam videtur, qui animum ſe habere non ſentiat: alter ita delectatur ſuis cantibus, vt etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex interuallis ſonorum noſſe poſſumus, quorum varia compoſitio etiam harmonias efficit plures: membrorum verò ſitus, & figura corporis vacans animo, quam poſſit harmoniam efficere, non video. Sed hic quidem (quamuis eruditus ſit, ſicuti eſt) hæc

magistro concedat Aristoteli, canere ipse doceat. Bene enim illo Græcorum prouerbio præcipitur:

Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.

Illam verò funditus eijciamus indiuiduorum corporum leuium & rotundorum concursionem fortuitam, quam tamen Democritus concalefactam & spirabilem, id est, animalem esse voluit. Is autem animus, qui si est horum quatuor generum, ex quibus omnia constare dicuntur, ex inflammata anima constat, vt potissimum videtur Panætio, superiora capessat necesse est. Nihil enim habent hæc duo genera proni, & supera semper petunt. Ita id euenit, sua dissipantur procul à terris, siue permanent & conseruant habitum suum: per hæc etiam magis necesse est ferantur ad cœlum, & ab ijs perrumpatur & diuidatur crassus hic & concretus aër, qui est terræ proximus. Calidior est enim vel potius ardentior animus, quàm est hic aër quem modò dixi crassum, atque concretum. Quod ex eo sciri potest, quia copora nostra terreno principiorum genere confecta, ardore animi concalescunt. Accedit, vt eò facilius animus euadat ex hoc aëre, quem sæpè iam appello crassum, eúmque perrumpat, quòd nihil est animo velocius. Nulla est celeritas, quæ possit cum animi celeritate contendere. Qui

perma-

permanet incorruptus, suíque similis, necesse
est ita feratur, vt penetret, & diuidat omne cœ-
lum hoc, in quo nubes, imbres ventique co-
guntur, quòd & humidum & caliginosum est
propter exhalationes terræ. Quam regionem
quum superauit animus, naturamque sui si-
milem cõtigit, & agnouit, iunctus ex ani-
ma tenui, & ex ardore solis temperato, igni-
bus insistit, & finem altius se efferendi facit.
Quum enim sui similem & leuitatem & calo-
rem adeptus est, tanquam paribus exanimatus
ponderibus, nullam in partem mouetur, ea-
que ei demum naturalis est sedes, quum ad sui
similem penetrauit, in quo nulla re egens ale-
tur, & sustentabitur, ijsdem rebus quibus astra
sustentantur & aluntur. Cúmque corporis faci-
bus inflammari soleamus, ad omnes ferè cupi-
ditates, eóque magis incendi, quòd his æmule-
mur, qui ea habeant, quæ nos habere cupiamus:
profectò tunc erimus beati, quum corporibus
relictis, & cupiditatum & æmulationum eri-
mus expertes. Quodque nunc facimus, quum
laxati curis simus, vt spectare aliquid velimus &
visere, id multò tum faciemus, liberius, totóf-
que nos in contemplandis rebus perspiciendís-
que ponemus: propterea quòd & natura ineſt
mentibus nostris insatiabilis quædam cupidi-
tas veri videndi. Et oræ ipsæ locorum illorum

quò peruenerimus, quò faciliorem nobis cognitionem rerum cœlestium, eò maiorem cognoscendi cupiditatem dabunt. Hæc enim pulchritudo etiam in terris patriam illam & auitam (vt ait Theophrastus) philosophiam, cognitionis cupiditate incensam excitauit. Præcipuè vero fruentur ea, qui tum etiam, quum has terras incolentes circumfusi erant caligine: tamen acie mentis dispicere cupiebant. Etenim si nunc aliquid assequi se putant, qui ostium Ponti viderunt, & eas angustias, per quas penetrauit ea quæ est nominata.

Argo, quia Argiui in ea delecti viri
Vecti, petebant pellem inauratã arietis. Aut hi
Qui Oceani freta illa viderunt.

Europam Libyamque rapax vbi diuidit vnda.

Quod tãdem spectaculum fore putamus, quum totam terram contueri licebit? eiusque cum situm, formam, circumscriptionem, tum & habitabiles regiones, & rursum omni cultu propter vim frigoris aut caloris vacantes? Nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea quæ videmus: Neque enim est vllus sensus in corpore: Sed vt non solùm Physici docent, verùm etiam Medici, qui ista aperta & patefacta viderunt, viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad nareis, ad aureis, à sede animi perforatæ. Itaque sæpè, aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti

pediti, apertis atque integris & oculis & auribus, nec videmus, nec audimus: vt facilè intelligi possit animum & videre & audire, non eas partes, quæ quasi fenestræ, sunt animi, quibus tamen sentire nihil queat mens, nisi id agat, & adsit. Quid? quod eadem mente res dissimilimas comprehendimus, vt colorem, saporem, calorem, odorem, sonum: quæ nunquam quinque nuncijs animus cognosceret, nisi ad eum omnia referrentur, vt idem omnium iudex solus esset? Atque ea profectò tum multò puriora & dilucidiora cernentur, quum quò natura fert, liber animus peruenerit. Nã nunc quidem quanquam foramina illa, quæ patent ad animum à corpore, callidissimo artificio natura fabricata est, tamen terrenis concretisq; corporibus sunt interfepta quodammodo. Quum autem nihil erit præter animum, nulla res obiecta impediet, quo minus percipiat, quale quidq; sit. Quamuis copiosè hæc diceremus si res postularet, quàm multa, quàm varia, quanta spectacula animus in locis cœlestibus esset habiturus. Quæ quidem cogitans, soleo sæpè mirari nonnullorum insolentiam philosophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, eiusque inuentori & principi gratias exultantes agunt, eúmque venerantur vt Deum: liberatos enim se per eum dicunt grauissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno

ac nocturno metu? Quo terrore? quo metu quæ est anus tam delira, quæ timeat ista, quæ vos videlicet, si Physica non didiceritis, timeretis? Acherontia templa altæ Orci pallida Lethei, obnubila, obsita tenebris loca. Non pudet philosophum in eo gloriari, quod hæc non timeat, & quòd falsa esse cognouerit? Ex quo intelligi potest, quàm acuti natura sint, qui hæc sine doctrina crediturí fuerint. Præclarum autem nescio quid adepti sunt, qui didicerunt se, quum tempus mortis venisset, totos esse perituros. Quod vt ita sit (nihil enim pugno) quid habet ista res aut lætabile, aut glorioſum? Nec tamen mihi sanè quicquam occurrit, cur non Pythagoræ sit & Platonis vera sententia. Vt enim rationem nullam Plato afferret (vide quid homini tribuam) ipsa autoritate me frangeret. Tot autem rationes attulit, vt vel cæteris, sibi certè persuasisse videatur. Sed plurimi contrà nituntur, animosq; quasi capite damnatos, morte mulctant. Neque aliud est quicquam, cur incredibilis ijs animorum videatur æternitas, nisi quòd nequeunt, qualis animus sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. Quasi verò intelligant, qualis sit in ipso corpore, quæ confirmatio: quæ magnitudo, qui locus: vt si iam possent in homine vno cerni omnia; quæ nunc tecta sunt, ca-

sursúne in conspectum videatur animus, an tanta sit eius tenuitas, vt fugiat aciem. Hæc reputent isti, qui negant animum sine corpore se intelligere posse, videbunt quem in ipso corpore intelligant. Mihi quidem naturam animi inquirenti multò difficilior occurrit cogitatio, multóque obscurior, qualis animus in corpore sit, tanquam alienæ domi, quàm qualis quum exierit, & in liberum cœlum, quasi in domum suam, venerit. Si enim quod nunquam videmus, id quale sit, intelligere non possumus: certè & Deum ipsum, & diuinum animum corpore liberatum cogitatione complecti non possumus. Dicæarchus quidem & Aristoxenes, quia difficilis erat animi, quid aut qualis esset, intelligentia, nullum omninò animum esse dixerunt. Est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre. Et nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet vt se quisque noscat. Non enim credo id præcipit, vt membra nostra, aut staturam figuramue noscamus. Neque nos corpora sumus, neque ego tibi hæc dicens, corpori tuo dico, sed animo. Quum igitur Nosce te dicit, hoc dicit, Nosce animum tuum. Nam corpus quidem quasi vas est animi, aut aliquod receptaculum. Ab animo tuo quicquid agitur, id agitur à te. Hunc igitur nosse, nisi diuinum esset, non esset hoc acrioris cuiuldam

γνῶθι σεαυτὸν.

Corpus vas animi.

dam animi præceptum, sic vt tributum Deo si hoc est, seipsum posse cognoscere. Sed si quali sit animus, ipse animus nesciat, dic quęso, ne esse quidem se sciet? ne moueri quidem se? Ex qua illa ratio nata est Platonis, quæ à Socrate est in Phædro explicata, à me autem posita est in sex to libro de Republica. Quod semper mouetur id æternum est: quod autem motum affert ali cui, quódque ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, viuendi quoque finem habeat necesse est. Solū igitur quod seipsum mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit: quinetiam cæteris qua mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principij autem nulla est origo. Nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest: nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde. Quod si nunquam oritur, ne occidit quidem vnquam. Nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud creabit: siquidē necesse est à principio oriri omnia. Ita fit vt motus principium ex eo fit, quod ipsum à se mouetur. Id autem nec nasci potest, nec mori: vel concidat omne cœlum, omnisque natura consistat necesse est, nec vim vllam nanciscatur, qua primo impulsu moueatur. Cùm pateat igitur, æternum id esse quod seipsum moueat, quis est qui propriam

Ratio immortalitatis animorum.

hanc

hanc naturam animis esse attributam neget? Inanimum est enim omne quod pulsu agitatur externo. Quod autem est animatum, id motu cietur & interiore & suo. Nam hæc est propria natura animi atque vis, quæ si est vna ex omnibus, quæ seipsam semper moueat: neque nata certè est, & æterna est: licet concurrant plebeij omnes philosophi (sic enim ij qui à Platone & Socrate, & ab illa familia dissident, appellandi videntur) non modò nihil vnquam tam eleganter explicabunt, sed ne hoc quidem ipsum quàm subtilitèr concluſum sit, intelligent. Sentit igitur animus se moueri: quod cùm sensit, illud vnà sentit, se vi sua non aliena moueri: nec accidere posse, vt ipse vnquam à se deseratur. Ex quo efficitur æternitas: nisi quid habes ad hæc. AVDITOR. Ego verò facilè sum passus, ne in mentem quidem mihi aliquid contrà venire: ita isti faueo sententiæ. MARCVS. Quid illa tandem? num leuiora censes quæ declarant inesse animis hominum diuina quædam? quæ si cernerem quemadmodum nasci possent, etiam quemadmodum interirent viderem. Nam sanguinem, bilem, pituitam, ossa, neruos, venas, omnem denique membrorum & totius corporis figuram, videor posse dicere, vnde concreta, & quomodo facta sint: per animum ipsum, si nihil esset in eo, nisi id vt per eum viueremus, tam

Inanimum.

Animatum

natura putarem, hominis vitam sustentari, quàm vitis, quàm arboris: hæc enim etiam dicimus viuere. Item si nihil haberet animus hominis, nisi vt appeteret, aut refugeret, id quoque esset ei commune cum bestijs. Habet primùm memoriam, & eam infinitam rerum innumerabilium, quam quidem Plato recordationem esse vult vitæ superioris. Nam in illo libro qui inscribitur Meminon, puerum quendam Socrates interrogat quædam geometrica de dimensione quadrati: ad ea sic ille respondet vt puer, & tamen ita faciles interrogationes sunt, vt gradatim respondens eò perueniat, quasi geometrica didicisset. Ex quo effici vult Socrates, vt discere nihil aliud sit quàm recordari. Quem locum multò etiam accuratius explicat in eo sermone, quem habuit eo ipso die, quo excessit è vita. Docet enim quemuis, qui omnium rerum rudis esse videatur, benè interroganti respondentem, declarare se, non tum illa discere, sed reminiscendo cognoscere: nec verò fieri nullo modo posse, vt à pueris tot rerum atque tantarum insitas & quasi cõsignatas in animis notiones, quas ἐννοίας vocant Græci, haberemus, nisi animus antequam in corpus intrauisset, in rerum cognitione viguisset. Cúmque nihil esset, vt omnibus locis à Platone disseritur (nihil enim ille putat esse, quod oriatur & intereat, idque solùm esse

ἐννοίας.

quod

quod semper tale sit, quale ἰδέαν appellat ille, ἰδέα.
nos speciem) non potuit animus hoc in corpore inclusus agnoscere, cognita attulit. Eloqui tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur. Neque ea plane videt animus quum repente in tam insolitum, tamque perturbatum domicilium immigrauit. Sed quum se collegit, atque recreauit, tum agnoscit ea reminiscendo: ita nihil aliud est discere, nisi recordari. Ego autem maiore vi etiam quotidiano modo memoriam admiror. Quid est enim illud quod meminimus, vt quam habet vim, aut vnde naturam? Non quæro quanta memoria Simonides fuisse dicatur, quanta Theodectes, quanta is, qui à Pyrrho legatus ad Senatum est missus, Cyneas: quanta nuper Carneades: quanta, qui modò fuit, Scepsius Metrodorus: quanta noster Hortensius: de communi hominum memoria loquor, & eorum maximè qui in aliquo maiori studio, & arte versantur, quorum quanta mens sit, difficile est existimare. Ita multa memmerunt! Quorsum igitur hæc spectat oratio? quæ sit illa vis, & vnde sit, intelligendum puto. Non est certè nec cordis, nec sanguis, nec cerebri, nec atomorum. Anima sit animus, ignisue sit, nescio. Nec me pudet, vt istos, fateri nescire, quod nesciam. Illud si vlla alia de re obscura affirmare possem, siue anima, siue ignis sit

Discere est recordari.

animus,

animus, eum iurarem esse diuinum. Quid enim obsecro te, terrane tibi, aut hoc nebuloso & caliginoso cœlo, aut fata aut concreta videtur tanta vis memoriæ? Si quid sit hoc, non vides; at quale sit, vides. Si ne id quidem, at quantum sit, profectò vides. Quid igitur? vtrum capacitatem aliquam in animo putamus esse, quò tanquam in aliquod vas ea quæ meminimus, infundantur? Absurdum id quidem: qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest? aut quæ tanta omnino capacitas? An imprimi quasi ceram animum putamus? & memoriam esse signatarum rerum in mente vestigia? Quæ possunt verborum, quæ rerum ipsarum esse vestigia? quæ porrò tam immensa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere? Quid illa vis, quæ tandem est, quæ inuestigat occulta, quæ inuentio atque excogitatio dicitur? Ex hac ne tibi terrena, mortalique natura & caduca concreta ea videtur? aut qui primus, quod summæ sapientiæ Pythagoræ visum est, omnibus rebus imposuit nomina? aut qui dissipatos homines congregauit, & ad societatem vitæ conuocauit? aut qui sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis literarum notis terminauit? aut qui errantium stellarum motus, cursus, progressiones, instituonésque notauit? Omnes magni etiam superiores, qui fruges, qui vestitum, qui

Memoria

qui tecta, qui cultum vitæ, qui præsidia contra feras inuenerunt, à quibus mansuefacti, & exculti, à necessarijs artificijs ad elegantiora defluximus. Nam & aurium oblectatio magna ex parte est inuenta, & temperata varietate & natura sonorum. Et astra suspicimus: tum ea quæ sunt infixa certis locis: tum illa non re, sed vocabulo errantia: quorum conuersiones, omnésque motus qui animus vidit, is docuit similem animum suum esse eius, qui ea fabricatus in cœlo esset. Nam quum Archimedes, lunæ, solis, quinque errantium motus in sphæram illigauit, efficit idem quod ille, qui in Timæo Platonis mundum ædificauit Deus, vt tarditate & celeritate dissimillimos motus vna regeret conuersio. Quod si in hoc mundo fieri sine Deo non potest, ne in sphęra quidem eosdem motus Archimedes sine diuino ingenio potuisset imitari. Mihi verò ne hæc quidem notiora, & iam illustriora carere vi diuina videntur: vt ego, aut poëtam, graue plerunque carmen sine cœlesti aliquo mentis instinctu putem fundere: aut eloquentiam sine maiore quadam vi fluere, abundantem sonantibus verbis, vberibúsque sententijs. Philosophia verò omnium mater artium, quid est aliud, nisi, vt Plato ait, donum: vt ego, inuentum deorum? Hæc nos primùm ad illorum cultum, deinde ad ius hominum

num, quod situm est in generis humani societate vtium ad modestiam magnitudinémque animi erudiuit, eandémque ab animo, tanquam ab oculis, caliginem dispulit, vt omnia supera, infera, prima, vltima, media videremus. Prorsus hæc diuina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, & tantas. Quid est enim memoria rerum, & verborum? quid porrò inuentio? profectò id, quo nec in Deo quicquam maius intelligi potest. Non enim Ambrosia deos, aut Nectare, aut Iuuentute pocula ministrante lætari arbitror. Nec Homerum audio, qui Ganymedem ab dijs raptum ait propter formam, vt Ioui pocula administraret: non iusta causa cur Laomedonti tanta fieret iniuria. Fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat, diuina mallem ad nos. Quæ autem diuina? vigere, sapere, inuenire, meminisse. Ergo animus, qui, vt ego dico, diuinus; vt Euripides audet dicere, Deus est. Et quidem si Deus, aut anima, aut ignis est, idem animus est hominis. Nam vt illa natura cœlestis, & terra vacat, & humore, sic vtriusque harum rerum humanus animus expers est. Sin autem est quinta quædã natura, ab Aristotele inducta, primùm hæc & deorum est & animorum. Hanc nos sententiam secuti, his verbis in consolatione hæc expressimus. Animorum nulla in terris origo inueniri potest: nihil

Cõsolatio, Ciceronis liber de morte filiæ

hil enim est in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur. Nihil ne aut humidum quidem, aut stabile, aut igneum: ijs enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti possit præsentia, quæ sola diuina sunt. Nec inuenietur vnquam, vnde ad hominem venire possint, nisi à Deo. Singularis est igitur quædam natura atque vis animi, seiuncta ab ijs vsitatis, notísque naturis. Ita quicquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cœleste & diuinum est, ob eámque rem æternum sit necesse est. Nec verò Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens, & mouens, ipsaque prædita motu sempiterno. Hoc è genere, atque eadem è natura est humana mens. Vbi igitur, aut qualis est ista mens? Vbi tua, aut qualis est? potésne dicere? An si omnia ad intelligendum non habeo, quæ habere vellem, ne ijs quidem quæ habeo mihi per te vti licebit? Non valet tantum animus, vt sese ipse videat: at vt oculus, sic animus sese non videns alia non cernit. Non videt autem quod minimũ est, formam suam fortasse, quanquam id quoq;. Sed relinquamus, vim certè sagacita-

gacitatem, memoriam, motum, celeritatem videt: hæc magna, hæc diuina, hæc sempiterna sunt. Qua facie quidem sit, aut vbi habitet, ne quærendum quidem est. Vt quum videmus speciem primùm, candorémque cœli, deinde conuersionis celeritatem tantam, quantam cogitare non possumus, tum vicissitudines dierum, atque noctium, commutationésq; temporum quadripartitas, ad maturitatem frugum, & ad temperationem corporum aptas, eorúmque omnium moderatorem & ducem solem, lunámque accretione & diminutione luminis, quasi fastorum notantem & significantem dies: tum in eodem orbe in duodecim partes distributo, quinque stellas ferri, eosdem cursus constantissimè seruantes, disparibus inter se motibus: nocturnámque cœli formam vndique syderibus ornatam: tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi vniuersi loco, duabus oris distantibus, habitabilem & cultũ, quarum altera (quã nos incolimus) sub axe posita ad stellas septem.

Exemp. oper. dei.

Vnde horrifer Aquilonis stridor gelidas molitur niues:

ἀντάξονα.

Altera australis, ignota nobis, quã vocant Græci *ἀντίχθονα. Cæteras partes incultas, quòd aut frigore rigeant, aut vrantur calore. Hic autem vbi habitamus, non intermittit suo tempore.

Cœlum nitescere, arbores frondescere,

Vates

Vites lætificè pampinis pubescere,
Ramos baccarum vbertate incuruescere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Fontes scatere, herbis prata conuestirier.

Tum multitudinem pecudum partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partum ad corpora vestienda: hominémque ipsum, quasi contemplatorem cœli, ac Deorum ipsorúmque cultorem, atque hominis vtilitati agros omnes & maria parentia. Hæc igitur & alia innumerabilia quum cernimus, possumúsne dubitare, quin his præsit aliquis vel effector, si hęc nata sunt, vt Platoni videtur: vel si semper fuerint, vt Aristoteli placet, moderator tanti operis, & muneris? Sic mentem hominis, quamuis eam non videas, vt Deum non vides, tamen vt Deum agnoscis ex operibus eius: sic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omnique pulchritudine virtutis, vim diuinam mentis agnoscito. In quo igitur loco est? Credo equidem in capite: & cur credam, afferre possum, sed de hoc alias: nunc vbiubi sit animus, certè quidem in te est. Quæ est ei natura? Propria puto, & sua. Sed fac igneam, fac spirabilem, nihil ad id, de quo agimus: illud modò videto, vt Deum noris, etsi eius ignores & locum & faciem: sic animum tibi tuum notum esse oportere, etiam si ignores & locū & formam.

In animi autem cognitione dubitare non possu-
mus, nisi planè in physicis plumbei sumus, quin
nihil sit animus admixtum, nihil concretum, ni-
hil copulatum, nihil coagmentatum, nihil du-
plex: quod quum ita sit, certè nec secerni, nec d
uidi, nec discerpi, nec distrahi potest, nec interi
Interitus quid igitur. Est enim Interitus, quasi discessus, & se-
cretio, ac direptus earum partium, quæ antè in-
alias: talibus rationibus add. teritum iunctione aliqua tenebantur. His &* ta-
libus adductus Socrates, nec patronum quęsiui
ad iudicium capitis, nec iudicibus supplex fuit
adhibuitque liberam contumaciam à magnitu-
dine animi inductam, non à superbia. Et supre-
mo vitæ die de hoc ipso multa disseruit, & pau-
cis antè diebus, quum facilè posset educi è custo
dia, noluit. Et quum penè in manu iam mortife-
rum illud teneret poculum, loquutus ita est, v
nō ad mortem trudi, verùm in cœlum videretu
ascendere. Ita enim consebat, itáque disseru
duas esse vias, duplicésque cursus animorum
corpore excedentium. Nam qui se humanis vi
tijs contaminassent, & se totos libidinibus dedi
dissent, quibus cæcati, velut domesticis vitijs, a
que flagitijs se inquinauissent, vel in Republica
violanda fraudes inexpiabiles concepissent: i
deuium quoddam iter esse seclusum à concili
Deorum. Qui autem se integros, castósque ser
uauissent, quibúsque fuisset minima cum cor
poribu

poribus contagio, seseque ab his semper seuocassent, essentque in corporibus humanis vitam imitati Deorum, his ad illos, à quibus essent profecti, reditū facilē patere. Itaque commemorat, vt cygni, qui non sine causa Apollini dicati sunt sed quòd ab eo diuinationem habere videātur, qua prouidentes quid in morte boni sit, cū cantu & voluptate moriātur: sic omnibus & bonis & doctis esse faciendum. Nec verò de hoc quisquam dubitare posset, nisi idem nobis accideret diligenter de animo cogitantibus, quod ijs sępe vsu venit, qui quum acriter oculis deficientem solē intuerentur, vt aspectum omnino amitterent: sic mentis acies seipsam intuens, nonnunquam hebescit: ob eamque causam contēplādi diligentiam amittimus. Itaque dubitans, circunspectans, hæsitans, multa aduersa reuerens, tanquā ratis in mari immēso nostra vehitur oratio. Sed hæc & vetera, & à Græcis. Cato autem sicabijt è vita, vt causam moriendi nactū se esse gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis Deus iniussu hinc nos suo demigrare. Cùm verò causam iustā Deus ipse dederit, vt tunc Socrati, nūc Catoni, sæpe multis. næ ille medius fidius vix sapiens lætus ex his tenebris in lucem illam excesserit. Nec tamen illa vincula carceris ruperit, leges enim vetant, sed tanquam à Magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à deo euocatus,

atque emissus exierit. Tota enim philosophorũ vita (vt ait idem) commentatio mortis est. Nam quid aliud agimus, quum à voluptate, id est, à corpore, quum à re familiari, quæ est ministra & famula corporis, quum à Republica, quum à negotio omni seuocamus animum? quid, inquam, tum agimus, nisi animum ad seipsum aduocamus, secum esse cogimus, maximéque à corpore abducimus? Secernere autem à corpore animũ, nec quicquam aliud est, quàm emori discere. quare hoc commentemur, mihi crede, disiungamúsque nos à corporibus: id est, consuescamus mori. Hoc & dum erimus in terris, erit illi cœlesti vitę simile: & quum illuc, ex his vinculis emissi feremur, minus tardabitur cursus animorum

ὁμοίωσις (nam qui in compedibus corporis semper fuerunt, etiam quum soluti sunt, tardius ingrediuntur, vt hi qui ferro vincti multos annos fuerunt. quò quum venerimus, tum denique viuemus. Nam hæc quidem vita mors est, quam lamentari possem, si liberet. AVD. Satis tu quidem in consolatione es lamentatus: quam quum lego, nihil malo, quàm has res relinquere: his verò auditis, multo magis. MAR. Veniet tempus, & quidem celeriter, & siue * retractabis, siue properabis (volat enim ætas.) Tantum autem abest ab eo, vt malum mors sit, quod tibi dudum videbatur, vt verear, ne homini nihil sit non malum

retardabis

aliud

aliud certè, sed nihil bonum aliud potius: siquidem vel Dij ipsi, vel cum Dijs futuri sumus. AVD. Quid refert? adsunt enim qui hæc non probent. MAR. Ego autem nunquam ita te in hoc sermone dimittam vlla vti ratione: vt mors tibi videri malum possit. AVD. Qui potest, quum ista cognouerim? MAR. Qui possit rogas? Cateruæ veniunt contradicentium, nec solùm Epicureorum, quos equidem nō despicio: sed nescio quo modo doctissimus quisque contemnit, acerrimè autem deliciæ meæ Dicæarchus contra hāc immortalitatem disseruit. Is enim tres libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quòd Mitylenis sermo habetur, in quibus vult efficere animos, esse mortales. Stoici autem vsuram nobis largiuntur, tanquam cornicibus: diu manſuros aiunt animos: semper, negant. Num vis igitur audire, cur etiam si ita sit, mors tamen non sit in malis? AVD. Vt videtur: sed me nemo de immortalitate depellet. MAR. Laudo id quidem, etsi nihil nimis oportet confidere. Mouemur enim sæpe aliquo acutè concluso: labamus, mutamusque sententiam clarioribus in rebus. In his enim est aliqua obscuritas. Id igitur si acciderit, simus armati. AV. Sanè quidem, sed ne accidat prouidebo. MA. Nunquid igitur est causæ, quin amicos nostros Stoicos dimittamus? eos dico, qui aiunt, animos manere, è corpore quum excesserint, sed

Mitylenæ vrbs Lesbi

animis

nó ſemper. Iſtos verò, qui quod tota in hac causa difficilimum eſt, ſuſcipiant, poſſe animum manere corpore vacantem: illud autem quod non modò facilè ad credendum eſt, ſed eo concesſo quod volũt conſequens, id certè non dant vt quum diu permanſerit, ne intereat. AVD. Bene reprehendis, & ſe iſto modo res habet. MA. Credamus igitur Panætio à Platone ſuo diſſentienti: Quem enim omnibus locis diuinum, quem ſapientiſſimum, quem ſanctiſſimum, quem Homerum philoſophorum appellat, huius hanc vnam ſententiam de immortalitate animorum non probat. Vult enim, quod nemo negat, quicquid natum ſit interire: naſci autem animos quod declarat eorum ſimilitudo qui procreantur, quæ etiam in ingenijs, non ſolùm in corporibus appareat. Alteram autem affert rationem

quod doleat

Nihil eſſe * quum doleat, quin id ægrum eſſe quoque poſſit: quod autem in morbum cadat id etiam interiturum: dolere autem animos, ergo & interire. Hæc refelli poſſunt. Sunt enim ignorantis, quum de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu ſemper vacet, non de partibus ijs, in quibus ægritudines, iræ, libidinéſque verſentur: quas is, contra quem hæc dicantur, ſemotas à mente & diſcluſas putat. * Nam ſimilitudo magis appareat in beſtijs, quarum animi ſunt rationis expertes

Iam

homi-

hominum autem similitudo in corporum figura magis extat: & ipsi animi, magni refert quali in corpere locati sint. Multa enim è corpore existunt, quæ acuant mentem, multa quæ obtundant. Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse, vt ego me tardiorem esse non molestè feram: enumerat multos, deque quasi constet, rationem cur ita fiat, affert. Quòd si tanta vis est ad habitum mentis in ijs, quæ gignuntur in corpore (ea sunt autem quæcunque sunt quæ similitudinem faciant) nihil necessititatis affert, cur nascatur animi similitudo. Omitto similitudines: vellem adesse posset Panætius, vixit cum Aphricano: quærerem ex eo, cuius suorum similis fuisset Aphricani fratris nepos: facie, patris: vita, omnium perditorum ita similis, vt esset facilè deterrimus. Cuius etiam similis P. Crassi sapientis & eloquentis, & primi hominis nepos, multorumque aliorum clarorum virorum, quos nihil attinet nominare, nepotes & filij. Sed quid agimus? oblitine sumus hoc nunc nobis esse propositum, quum satis de æternitate dixerimus, ne, si interirent quidem animi, quicquam mali esse in morte? AVD. Ego verò memineram: sed te de æternitate dicentem aberrare proposito facilè patiebar. MAR. Video te alta spectare, & velle in cœlum migrare. AVD. Spero fore, vt contingat id no-

bis: sed fac, vt isti volunt, animos non remanere post mortem: video nos, si ita sit, priuari spe beatioris vitæ. MAR. Mali verò? quid affert ista sententia? Fac enim animum sic interire vt corpus: num igitur aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus in corpore est? Nemo id quidem dicit, etsi Democritum insimulat Epicurus, Democritici negant: ne in animo quidem igitur sensus remanet, ipse enim nusquam est. Vbi igitur malum est? quoniam nihil tertium. An quoniam ipse animi discessus à corpore non fit sine dolore? Vt credam ita esse, quàm est id exiguum & falsum esse arbritror, & fit plerumque sine sensu, nonunnquam etiam cum voluptate: totumquum hoc leue est qualecunque est: fit enim ad punctum tẽporis. A. Illud angit, vel potius excruciat, discessus ab omnibus ijs, quæ sunt bona in vita. M. Vide ne à malis dici verius possit. Quid ego nunc lugeam vitam hominum? verè & iure possum. Sed quid necesse est, quum id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore, vitam etiam efficere deplorando miseriorem? Fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos, quantum potuimus, consolati sumus. A malis igitur mors abducit, non à bonis. Verùm si quærimus, hoc quidem à Cyrenaico Hegesia sic copiosè disputatur, vt is à rege Prolemæo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quod multi his audito-

mortem

mortem sibi ipsi consciscerent. Callimachi quidem epigramma in Ambraciotam Cleombrotum est, qui ait, quum nihil ei accidisset aduersi, è muro se in mare abiecisse, lecto Platonis libro. Eius autem quem dixi Hegesiæ liber est * ἀποκαρτερῶν, quòd à vita quidam per inediam discedens, reuocatur ab amicis, quibus respondens vitæ humanæ enumerat incommoda. Possem id facere, etsi minus quàm ille, qui omnino viuere expedire nemini putat. Mitto alios, etiám ne nobis expedit? qui & domesticis & forensibus solatijs ornamentisque priuati, certè si antè occidissemus, mors nos à malis, non à bonis abstraxisset. Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum à fortuna vulnus acceperit. Metellus ille honoratus quatuor filijs, at quinquaginta Priamus, quibus decem & septem iusta vxore natis, in vtroque eandem habuit fortuna potestatem, sed vsa in altero est. Metellum enim multi filij, filiæ, nepotes, neptes in rogum imposuerunt. Priamum autem tanta progenie orbatum, quum in aram confugisset, hostilis manus interemit: hic si viuis filijs, incolumi regno occidisset.

ἀποκαρτερώτατος.

Astante ope barbarica,

Tectis cælatis, laqueatis, vtrum tandem à bonis, an à malis discessisset? Tum profectò videretur à bonis. At certè ei melius euenisset,

nec tam flebiliter illa canerentur,

Hæc omnia vidi inflammari,

eripi Priamo vi vitam *euitari,

Iouis aram sanguine turpari.

Quasi verò ista, vel quicquam tum potuerit ei melius accidere: quod si antè occidisset, tamẽ euentum omnino amisisset, hoc autem tempore sensum malorum amisit. Pompeio nostro familiari quum grauiter ægrotaret Neapoli, melius est factum. Coronati Neapolitani fuerunt, nimirum etiam Puteolani, vulgò ex oppidis publicè gratulabantur: ineptum sanè negotium, & Græculum, sed tamen fortunatum. Vtrum igitur si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? Certè à miseris. Non enim cum socero bellum gessisset, non imparatus arma sumpsisset, non domum reliquisset, non ex Italia fugisset, non exercitu amisso nudus in seruorum ferrũ & manus incidisset: non liberi deflecti, non fortunæ omnes à victoribus possiderentur. Qui si mortem tum obisset, in amplissimis fortunis occidisset, is propagatione vitæ quot, quantas, quàm incredibiles hausit calamitates? Hæc morte effugiuntur, etiamsi non euenerint, tamẽ quia possunt euenire. Sed homines ea sibi accidere posse non cogitant: Metelli sperat sibi quisque fortunã: proinde quasi aut plures fortunati sint, quam infelices, aut certi quicquam

sit

sit in rebus humanis, aut sperare sit prudentius, quàm timere. Sed hoc ipsum concedatur, bonis rebus homines morte priuari: ergo etiam carere mortuos vitæ commodis, idque esse miserum, certè ita dicant necesse est. An potest is, qui non est, re vlla carere? Triste enim est nomen ipsum carendi: quia subijcitur hæc vis, Habuit, non habet. desiderat, requirit, indiget. Opinor hæc incommoda sunt carentis: caret oculis, odiosa cęcitas; liberis, orbitas: valet hoc in viuis. Mortuorum autem non vitæ modò commodis, sed ne vita quidem ipsa quisquam caret: de mortuis loquor qui nulli sunt. Nos qui sumus, num aut si cornibus caremus, aut pennis, sit *qui id dixerit? Certè nemo. Quid ita? Quia quum id non habes, quod tibi nec vsu, nec natura aptum sit, non careas, etiam si sentias te non habere. Hoc premendum, etiam atque etiam est *arguendũ confirmato illo, de quo, si mortales animi sunt, dubitare nõ possumus, quin tantus interitus in morte sit, vt ne minima quidem suspicio sensus relinquatur. Hoc igitur probè stabilito & fixo, excutiendum est, vt sciatur, quid sit carere: ne relinquatur aliquid erroris in verbo. Carere igitur hoc significat, egere eo, quod habere velis: ineſt enim velle in carendo, nisi quum sic tãquam in febri dicitur, alia quadam notione verbi. Dicitur enim alio modo etiam carere, quum

qui id desiderat?

argumentũ

Carere quid,

aliquid

alquid non habeas; & non habere te sentias etiam si id facilè patiare. Carere enim * in morte non dicitur: non enim esset dolendum. Dicitur illud, bono carere, quod est malum: sed ne viuus quidem bono caret, si eo non indiget: sed in viuo intelligi tamen * potest, regno carere. Dici autem hoc in te satis subtiliter non potest, posset in Tarquinio, quum regno esset expulsus: at in mortuo ne intelligi quidem potest. Carere enim sentientis est, nec sensus in mortuo est: ne carere quidem igitur in mortuo est. Quanquam quid opus est in hoc philosophari, quum rem non magnopere egere philosophia videamus? Quoties non modo ductores nostri, sed vniuersi etiam exercitus ad non dubiam mortem cõcurrerunt? Quæ quidem si timeretur, non L. Brutus arcens eum reditu tyrannum, quem ipse expulerat, in prælio concidisset. Non cum Latinis decertans pater Decius, cum Hetruscis filius, etiam cum Pyrrho nepos, se hostium telis obiecissent. Non vno bello pro patria cadentes Scipiones Hispania vidisset, Paulum Æmilium Cannæ, Venusia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. Num quis horum miser hodie? ne tum quidem post spiritum extremum. Nec enim potest esse miser quisquam sensu perempto. AVD. At id ipsum odiosum est, sine sensu esse. MAR. Odiosum, si id esset carere. Quum verò perspicuum

malo, id non dic.

aliàs: non potest,

Dicij.

cuum sit, nihil posse in eo esse, qui ipse non sit: quid potest esse in eo odiosum, qui nec careat, nec sentiat? Quanquam hoc quidem nimis sæpe; sed eò quòd in hoc inest omnis animi contractio ex metu mortis. Qui enim satis viderit, id quod est luce clarius, animo & corpore consumto, totóque animante deleto, & facto interitu vniuerso, illud animal quod fuerit factum, esse nihil: is planè perspiciet inter Hippocentaurum, qui nũquam fuerit, & Regem Agamemnonem nihil interesse: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum, quàm illo viuo ego fecerim Romam captam. Cur igitur & Camillus doleret, si hæc post trecentos & quinquaginta ferè annos euentura putaret? & ego doleam, si ad decem millia annorum gentem aliquam vrbem nostram potituram putem? Quia tanta charitas patriæ est, vt eam non sensu nostro, sed saluti ipsius metiamur. Itaque non deterret sapientem mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, & propter breuitatem vitæ nunquam longè potest abesse, quo minus in omne tempus Reipublica suisque consulat, & posteritatem ipsam, cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quare licet etiam mortalem esse animum iudicantem, æterna moliri nõ gloriæ cupiditate, quam sensurus non sit, sed virtutis, quàm necessariò gloria, etiam si tu id non a-

gas,

gas, consequatur. Natura verò sic se habet: vt quomodo initium nobis rerum omnium ortus noster afferat, sic exitum mors: & vt nihil pertinuit ad nos ante ortum, sic nihil post mortem pertinebit. In quo quid potest esse mali, quum mors nec ad viuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli sunt, alteros nō attingit. Quam qui leuiorem faciunt, somni similimam volunt esse: quasi verò quisquam ita nonaginta annos velit viuere, vt quum sexaginta confecerit, reliquos dormiat. Ne suos quidem id velint, non modò ipse. Endymion verò, si fabulas audire volumus, nescio quando in Lamio obdormiuit, qui est mons Cariæ, nōdum opinor experrectus. Num igitur eum curare censes, quum Luna laboret, á qua consopitus putatur, vt eum dormientem oscularetur? Quid curet autem qui ne sentit quidem? Habes somnum imaginem mortis, eamque quotidie induis: & dubitas quin sensus in morte nullus sit, quum in eius simulachro videas esse nullum sensum? Pellantur ergo istæ ineptiæ penè aniles, ante tēpus mori miserum esse. Quod tandem tempus? naturæne? at ea quidem dedit vsuram vitæ tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. Quid est igitur quod querare, si repetit quum vult? ea enim cōditione acceperas. Idem si puer paruus occidit, æquo animo ferendum putant: si verò in cunis, ne quere-

dum

dum quidem: atqui ab hoc acerbius exigit natura quod dederat, Nondum gustauerat, inquiunt, vitæ suauitatem: hic autem iam sperabat magna, quibus frui cœperat. At id quidem ipsum in cæteris rebus melius putatur, aliquam partem, quàm nullam attingere: cur in vita secus? Quanquam non male ait Callimachus, multo sępius lachymasse Priamum quàm Troilum. Eorum autem, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur. Cur? Nam (reor) illis, si vita longior daretur, posset esse iucundior: nihil est enim profectò homini prudentia dulcius, quàm, vt cætera auferat, affert certè senectus. Quæ verò ætas longa est? aut quid omnino homini longum? nónne modò pueros, modò adolescentes in cursu à tergo insequens: nec opinãteis assequuta est senectus? Sed quia vltrà nihil habemus, hoc lõgum ducimus. Omnia ista perinde, vt cuique data sunt pro rata parte à vita, longa aut breuia dicuntur. Apud Hypanim fluuium, qui ab Europæ parte in põtum influit, Aristoteles ait bestiolas quasdã nasci, quæ vnum diem viuant. Ex his igitur hora viij. quæ mortua est, prouecta ætate mortua est: quæ verò occidente sole, decrepita, eò magis si etiam solstitiali die. Cõfer nostram longissimam ætatem cum æternitate, in eadẽ propemodum breuitate, qua illæ bestiolæ reperiemur. Contemnamus igitur

omnes

omnes ineptias (quod enim leuius huic leuitá-
ti nomen imponam? (totámque vim benè vi-
uendi in animi robore ac magnitudine, vt in o-
mnium rerum humanarum contemptione a
despicientia,& in omni virtute ponamus. Nam
molissimis nunc quidem cogitationibus * molestissimè ef-
feeminamur: vt si ante mors aduentet, quàm
Chaldæorum promissa consecuti sumus,spolia-
ti magnis quibusdam bonis, illusi, destitutique
videamur. Quòd si expectando & desiderando
pendemus animis, cruciamur, angimur. Pro di
quàm optabiliter iter illud ineundũ esse deb. immortales,*quàm illud iter iucundum esse de-
bet,quo cõfecto,nulla reliqua cura, nulla solici-
tudo futura sit?quàm me delectat Theramenes
quãque elato animo est?Etsi enim flemus qui
legimus,tamen nõ miserabiliter vir clarus emo-
ritur,qui quum coniectus in carcerem, triginta
ebibisset, iussu tyrannorum venenum vt sitiens* obduxis-
set,reliquum sic è poculo eiecit, vt id resonaret.
Quo sonitu reddito arridens, Propino, inquit,
hoc pulchro Critiæ : qui in eum fuerat tetem-
mus.Græci enim in conuiuijs solent nominare
cui poculum tradituri sunt. Lusit vir egregius
extremo spiritu, quum iam præcordijs cõcepta
mortem contineret. Veréque ei, qui venenum
præbuerat,mortẽ est eam auguratus, quæ breui
consequuta est. Quis hanc animi maximi æqui-
tatem in ipsa morte laudaret,si mortem malum

iudica-

iudicaret? Vadit in eundem carcerem, atque in eũdem paucis post annis scyphum Socrates eodem scelere iudicum, quo tyrannorum Theramenes. Quæ est igitur eius oratio, qua facit eum Plato vsum apud iudices iam morte multatum? Magna me, inquit, spes tenet, iudices, benè mihi euenire quòd mittar ad mortem. Necesse est enim sit alterum de duobus, vt aut sensus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur.

Quamobrem siue sensus extinguitur, morsq; ei somno similis est, qui nonnunquam etiam sine visis somniorum placatissimam quietem affert, illi boni quid lucri est emori? aut quàm multi dies reperiri possunt, qui tali nocti anteponantur? cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis. Quis me beatior? Sin vera sunt quæ dicuntur, migrationem esse mortem in eas oras, quas, qui è vita excesserũt, incolunt, id multò iam beatius est, te, quum ab ijs, qui se iudicum numero haberi volunt, euaseris, ad eos venire, qui verè iudices appellentur, Minoëm, Rhadamanthum, Æacum, Triptolemum: conueniréque eos, qui iustè, & cum fide vixerint. Hæc peregrinatio mediocris vobis videri potest? vt verò colloqui cum Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo liceat, quanti tandem æstimatis? Equidem sæpe emori, si fieri posset, vellem, vt ea

quæ dico, mihi liceret inuenire. Quanta delectatione autem afficerer, quum Palamedem, quum Aiacem, quum alios iudicio iniquorum circumuentos conuenirem? Tentarem etiam summi Regis, qui maximas copias duxit ad Troiam, Vlyssis, Sisyphique prudentiam. Nec ob earem, quum hæc exquirerem, sicut hic faciebat capite damnatur. Ne vos quidem iudices ij qui me absoluistis, mortem timueritis. Nec enim cuiquam bono mali quicquam euenire potest nec viuo, nec mortuo, nec vnquam eius res à dis immortalibus negligentur, nec mihi ipsi hoc accidit fortuitò. Nec verò ijs, à quibus accusatus sum, aut à quibus condemnatus, habeo quod succenseam, nisi quòd mihi nocere se credidérunt. Et hoc quidem hoc modo, nihil autem melius existimo. Sed tempus est, inquit, iam hinc abire me vt moriar, vos vt vitam agatis. Vtrum autem sit melius, dij immortales sciunp, hominem quidem scire arbitror neminem. Næ ego haud paulò hunc animum malim, quàm eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauerunt. Et quod præter deos negat scire quenquam, id scit ipse vtrum melius sit, nam dixit antè: sed suum illud, nihil vt affirmet, tenet ad extremum. Nos autem teneamus, vt nihil censeamus esse malum, quod sit à natura datum omnibus, intelligamúsque si mors malum sit, esse sempiternum

malum

malum. Nam vitæ miseræ mors finis esse videtur: mors si est misera, finis esse nullus potest. Sed quid ego Socratem aut Theramenem, præstantes viros virtutis & sapientiæ gloria commemoro? quum Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum est, mortem tantopere contempserit, vt quum ad eam duceretur, damnatus ab Ephoris, & esset vultu hilari atque læto, dixissetque ei quidem inimicus, Contemnisne leges Lycurgi? responderit, Ego verò illi maximam gratiam habeo, quòd me ea pœna multauerit, quam sine mutatione, & sine versura possem dissoluere. O virum Sparta dignum! vt mihi quidem qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus esse videatur. Taleis innumerabileis nostra ciuitas tulit. Sed quid duces & principes nominem? quum legiones scribat Cato sæpe alacreis in eum locum profectas, vnde redituras se non arbitrarentur? Pari animo Lacedæmonij in Thermopylis occiderunt. In quos Simonides,

Dic hospes Spartæ, nos te hic vidisse iacentes,
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Quid ille dixit Leonidas dicit? Pergite animo forti Lacedæmonij, hodie apud inferos fortasse cœnabimus. Fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges vigebant. E quibus vnus, quum Perses hostis in colloquio dixisset glorians,

Solem præ iaculorum multitudine, & sagittarum non videbitis: in vmbra igitur, inquit, pugnabimus. Viros commemoro. Qualis tandem Lacæna, quæ quum filium in prælium misisset & interfectum audisset: Idcirco, inquit, genueram, vt esset qui pro patria mortem nõ dubitaret occumbere. Esto: fortes & duri Spartiatæ magnam habet vim Reip. disciplina. Quid Cyrenæum Theodorum Philosophum non ignobilem, nónne miramur? cui quum Lysimachus Rex crucem minaretur. Istis quæso, inquit, istis horribilia minitare purpuratis tuis: Theodoro quidem nihil interest humíne, an sublimè putrescat. Cuius hoc dicto admoneor, vt aliqua etiam de humatione, & sepultura dicendum existimem: rem non difficilem, his præsertim cognitis, quę de nihil sentiendo paulò antè dicta sunt. de qua Socrates quidem quid senserit, apparet in eo libro, in quo moritur, de quo iã tam multa diximus. Quum enim de immortalitate animorum disputasset, & iam moriendi tempus vrgeret, rogatus à Critone, quemadmodum sepelire vellet: Multam verò, inquit, operã amici frustra consumpsi. Critoni enim nostro non persuasi me hinc auolaturum, neque quicquam *me relicturum. Veruntamen Crito si me assequi potueris, aut sicubi nactus eris, vt tibi videbitur, sepelito. Sed mihi crede, nemo me vestrum, quum

*mei

hinc

hinc exceſſero, cõſequetur. Præclarè id quidem, qui & amico permiſerit, & ſe oſtenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes, & id quidem ſentiens, ſed vt Cynicus aſperius, proiici ſe iuſſit inhumatum. Tum amici, Volucribus ne & feris? Minimè verò, inquit, ſed bacillum prope me, quo eas abigam, ponitote. Quî poteris? illi: non enim ſenties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil ſentienti? Præclarè Anaxagoras, qui quum Lampſaci moreretur, quærentibus amicis, vellétne Clazomenas in patriam, ſi quid accidiſſet, afferri: Nihil neceſſe eſt, inquit: vndique enim ad inferos tantundem viæ eſt. Totáque de ratione humationis vnum tenendum eſt, ad corpus illam pertinere, ſiue occiderit animus, ſiue vigeat. In corpore autem perſpicuum eſt, vel extincto animo, vel elapſo, nullum reſidere ſenſum. Sed plena errorum ſunt omnia. Trahit Hectorem ad currum religatum Achilles, lacerari eum, & ſentire credo putat: ergo hic vlciſcitur, vt quidem ſibi videtur. At illa ſicut acerbiſſimam rem mœret,

Vidi, videre quod me paſſa ægerrimè,
Curru Hectorem quadrijugo raptarier.

Quem Hectorem? aut quamdiu ille erit Hector? Melius Accius, & aliquando ſapiens Achilles,

Imò enim verò corpus Priamo reddidi, Hectorem abſtuli. Non igitur Hectora traxiſti, ſed

corpus, quod fuerat Hectoris. Ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non sinat,

Mater te appello, tu quæ curam somno suspenso leuas,

Neque te mei miseret, surge & sepeli natum.

Hæc cum pressis & flebilibus modis, qui tota theatris mœstitiam inferant, concinuntur: difficile est non eos qui inhumati sunt, miseros iudicare.

Prius quàm feræ, Volucrésque.

Metuit ne laceratis membris minus bene vexetur: ne combustis, non extimescit.

Heu reliquias semiassi Regis denudatis ossibus,

Per terram sanie dilibutas fœdè diuexarier.

Non intelligo quid metuat, quum tam bonos septenarios fundat ad tibiam. Tenendum est igitur, nihil curandũ esse post mortem, quum multi inimicos etiam mortuos puniunt. Execratur luculentis sanè versibus apud Ennium Thyestes: primùm vt naufragio pereat Atreus. Durum hoc sanè: talis enim interitus non est sine graui sensu. Illa inania.

Ipse summis saxis fixus asperis

Euisceratus latere pendẽs, saxa spargẽs tabo,

Sanie, & sanguine atro.

Non ipsa saxa magis sensu omni vacabant, quàm ille latere pendens, cui se hic cruciatum

censet

enſet optare: quàm eſſent dura, ſi ſentiret? Nulla ſine ſenſu ſunt. Illud verò perquam inane,

Neque ſepulchrum quo recipiat, habeat portum corporis,

Vbi remiſſa humana vita corpus requieſcat à malis.

Vides quanto hæc in errore verſentur. Portum eſſe corporis, & requieſcere in ſepulchro putat mortuum. Magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit quatenus eſſet quidque curandum. Sed quid ſingulorum opiniones animaduertam, nationum varios errores perſpicere quum liceat? Condiunt Ægyptij mortuos, & eos domi ſeruant. Perſæ etiam cera circumlitos condiunt, vt quam maximè permaneant diuturna corpora. Magorum mos eſt, non humare corpora ſuorum, niſi à feris ſint antea laniata. In Hyrcania plebs publicos alit canes, optimates domeſticos. Nobile autem genus canum illud ſcimus eſſe, ſed pro ſua quiſque facultate parat à quibus lanietur: Eámque optimam illi eſſe cenſent ſepulturam. Permulta alia colligit Chryſippus, vt eſt in omni hiſtoria curioſus: ſed ita tetra ſunt quædam, vt ea fugiat, & reformidet oratio. Totus igitur hic locus eſt contemnendus in nobis, non negligendus in noſtris, ita tamen vt mortuorum corpora nihil ſentire ſentiamus. Quantum autem

consuetudini famæque dandum sit, id curen
viui: sed ita vt intelligant, nihil ad mortuos pe
tinere. Sed profectò mors tum ęquissimo anim
oppetitur, quum suis se laudibus vita occiden
consolari potest. Nemo parum diu vixit, qui vir
Ἡνώμη. tutis perfectæ perfecto functus est munere. Mul
ta mihi ipsi ad mortem tempestiua fuerunt, qu
vtinam potuissem obire. Nihil enim iam acqui
rebatur: cumulata erant officia vitæ, cùm for
tuna bella restabant. Quare si ipsa ratio mi
nus perficiet, vt mortem negligere possimus, a
vita acta perficiat, vt satis supérque vixisse vi
deamur. Quanquam enim sensus abierit, tamen
summis & proprijs bonis & laudis & gloriæ
quãuis non sentiãt, mortui nõ carent. Etsi enim
nihil in se habeat gloria cur expetatur, tamen
virtutem tanquam vmbra sequitur. Verum
multitudinis iudicium de bonis (siquando est)
magis laudandum est, quam illi ob eam rem
beati. Non possum autem dicere quomodo hoc
acciperetur, Lycurgum, Solonem, legum & pu
blicæ disciplinæ carere gloria: Themistoclem,
Epaminondam, bellicæ virtutis. Antè enim Sa
laminam ipsam Neptunus obruet, quàm Sala
minij trophæi memoriam: priúsq; Bœotia Leu
ctra tollentur, quàm pugnæ Leuctricæ gloria.
*etiam Multo * autem tardius fama deseret Curium,
Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos
Aphri-

Aphricanos, Maximum, Marcellum, Paulum, Catonem, Lælium, innumerabiles alios, Quorum similitudinem aliquam qui arripuerit, non eam famam populari, sed vera bonorū laude metiens, fidenti animo (si ita res fert) gradietur ad mortem, in qua aut summum bonum, aut nullum malum esse cognouimus. Secundis verò suis rebus volet etiam mori. Non enim tam cumulus bonorum iucundus esse potest, quàm molesta decessio. Hanc sententiam significare videtur Laconis illa vox, qui quum Rhodius Diagoras Olympionices nobilis, vno die duos suos filios victores Olympiæ vidisset, accessit ad senem & gratulatus, Morere Diagora, inquit: non enim in cœlum ascensurus es? Magna hæc, & nimirum fortasse Græci putant, vel nimi potius putabant. Isque qui hæc Diagoræ dixit, permagnum existimans tres Olympionicas vna è domo prodire, cunctari illum diutius in vita fortunæ obiectum inutile putabat ipsi. Ego autem tibi quidem quod satis esset paucis verbis, vt mihi videbar, responderam. Concesseras enim nullo in malo mortuos esse, sed ob eam causam contendi, vt plura dicerem, quòd in desiderio & luctu hæc est consolatio maxima. Nostrum enim, & nostra causa susceptum dolorem modicè ferre debemus, ne & nosmetipsos amare videamur. Illa suspicio intoletabili dolore cruciat, si opina-

mur eos quibus orbati sumus, esse aut aliquo sensu in ijs malis, quibus vulgò opinantur. Hanc excutere opinionem mihimet radicitus volui, eóque fui fortasse longior. A. Tu longior? non mihi quidem: prior enim pars orationis tuæ faciebat, vt mori cuperem; posterior, vt modò non nollem, modò non laborarem. Omni autem ratione illud certè perfectum est, vt mortem non ducerem in malis. MAR. Num igitur etiam rhetorum epilogum desideramus? an iam hanc artem plane relinquimus? AVDIT. Tu verò istam ne reliqueris, quam semper ornasti, & quidem iure. Illa enim te (verùm si loqui volumus) ornauerat. Sed quinam est iste epilogus? auco enim audire quicquid est. MARCVS. Deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre de morte, nec verò ea fingere ipsi, sed Herodoto autore, alijsque pluribus. Primùm Argiæ sacerdotis, Cleobis & Biton, filij prædicantur. Nota fabula est. Quum enim illam ad solenne & statutum sacrificium curru vehi ius esset, satis longè ab oppido ad fanum, morarenturque iumenta: tunc iuuenes ij, quos modo nominaui, veste posita corpora oleo perunxerunt, ad iugum accesserunt. Ita sacerdos ad vecta in fanum, quum currus esset ductus à filijs, precata à Dea dicitur, vt illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset

à Deo,

Deo. Post epulatos cum matre adolescentes somno se dedisse, mane inuentos esse mortuos. Simili precatione Trophonius & Agamedes vsi dicuntur: qui quum Apollini Delphis templum exædificauissent, venerantes Deum petierunt mercedem non paruam quidem operis & laboris sui, nihil certi, sed quod esset optimum homini. Quibus Apollo se id daturum ostendit post eius dici diem tertium: qui vt illuxit, mortui sunt reperti. Iudicauisse Deum dicunt, & eum quidem Deum, cuj reliqui Dij concessissent, vt præter cæteros diuinaret, Mortem esse optimum homini. Fertur etiam de Sileno fabella quædam, qui quum à Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur, Docuisse Regem, Non nasci, homini longè optimum esse: proximum autem, Quam primum mori. Qua est vsus sententia in Cresphonte Euripides,

Nam nos decebat cœtus celebranteis domum
Lugere, vbi esset aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputanteis mala:
At qui labores morte finisset graueis,
Hunc omnes amicos laude & lætitia exequi.

Simile quiddam est in consolatione Crantoris. Ait enim * Theonæum quendam Elisium, quum grauiter filij mortem mœreret, venisse in Psychomantium, q[illegible]rentem, quæ fuisset tantæ calamitatis causa: [illegible]ic in tabellis treis huiusmodi

* Thermaneũ Eleusiũ

modi verſiculos datos,

Ignaris homines in vita mentibus errant,
Euthynous potitur fatorum * numine læto:
Sic fuit vtilius finiri ipſíque tibíque.

*munere

His & talibus autoribus vſi, confirmant cauſam rebus à Dijs immortalibus iudicatam. Alcidamus quidam rhætor antiquus in primis nobilis, ſcripſit etiam laudationem mortis, quæ conſtat ex enumeratione malorum humanorum, cui rationes eæ, quæ exquiſitiùs à Philoſophis colliguntur, defuerunt, vbertas orationis non defuit. Claræ verò mortes pro patria oppetitæ, non ſolum glorioſæ rhætoribus, ſed etiam beatæ videri ſolent. Repetunt ab Erichthæo, cuius etiam filiæ cupidè mortem expetiuerunt pro vita ciuium: Codrum qui ſe in medios immiſit hoſtes famulari veſte, ne poſſet agnoſci, ſi eſſet ornatu regio, quòd oraculum erat datum, ſi Rex interfectus eſſet, victrices Athenas fore. Menecheus verò non prætermittitur, qui oraculo edito, largitus eſt patriæ ſuum ſanguinem. Iphigenia Aulide duci ſe immolandam iubet, vt hoſtium ſanguis eliciatur ſuo. Veniunt inde ad propiora. Harmodius in ore, & Ariſtogiton, Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas vigent. Noſtros non norunt, quos enumerare magnum eſt, ita ſunt multi, quibus videmus optabiles fuiſſe mortes cum gloria. Quæ quum ita

ſint,

sint, magna tamen eloquentia est vtendum, atque ita velut superiore è loco concionandum, vt homines mortem vel optare incipiant, vel certè timere desistant. Nam si supremus ille dies non extinctionem, sed commutationem affert loci: quid optabilius? sin autem perimit, ac delet omnino: quid melius, quàm in medijs vitæ laboribus obdormiscere, & ita conniuentem somno consopiri sempiterno? Quod si fiat, melior Ennij, quàm Solonis oratio. Hic enim noster,

Nemo me lachrymis decoret, inquit, nec funera fletu
Faxit. Ac verò sapiens ille,
Mors mea ne careat lacrymis, linquamus amicis
Mœrorem, vt celebrent funera cum gemitu.

Nos verò si quid tale acciderit, vt à Deo denuntiatum videatur, vt exeamus è vita, læti & agentes gratias pareamus, emittíque nos è custodia, & leuari vinculis arbitremur, vt aut in æternam, & planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu molestiáque careamus. Sin autem nihil denunciabitur, eo tamen simus animo, vt horribilem illum diem alijs, nobis faustum putemus: nihílne in malis ducamus, quod sit vel à Dijs immortalibus, vel à natura parente omnium constitutum. Non enim temerè, nec fortuito sati & creati sumus, sed profectò fuit quædam

quædam vis, quæ generi consuleret humano, nec id gigneret, aut aleret, quod quum exantlauisset omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum. Portum potius paratum nobis, & perfugium, putemus, quo vtinam velis passis prouehi liceat. Sin reflantibus ventis reijciemur, tamen eodem paulò tardius referamur necesse est. Quod autem omnibus necesse est, idne miserum esse vni potest? Habes epilogum, nequid prætermissum aut relictum putes. AVD. Ego verò: & quidem fecit etiam iste me epilogus firmiorem. MAR. Optime inquam. Sed nunc quidem valetudini tribuamus aliquid. Cras autem, & quot dies erimus in Tusculano, agamus hæc: & ea potissimum, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatum, qui omni è philosophia est fructus vberrimus.

M. T.

M. T. C. TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM LIBER SECVNDVS.

De toleranda dolore.

NEOPTOLEMVS quidem apud Ennium philosophari sibi ait necesse esse, sed paucis: nam omnino haud placere. Ego autem, Brute, necesse mihi quidem arbitror philosophari. Nam quid possum, præsertim nihil agens, agere melius? Sed non pauleis, vt ille. Difficile enim est in philosophia pauca esse ei nota, cui non sint aut pleraq;, aut omnia. Nam nec pauca, nisi e multis eligi possunt: nec qui pauca perceperit, non idem reliqua eodem studio persequetur. Sed tamen in vita occupata, atque vt Neoptolemi tum erat, militari, pauca ipsa multum sæpe prosunt, & ferunt fructus: sed non tantos, quanti ex vniuersa philosophia percipi possunt: tamen eos, quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur: velut ex ea disputatione, quæ mihi nuper habita est in Tusculano, magna videbatur mortis effecta contemptio, quæ non minimum valet ad animum metu liberandum. Nam qui

id,

id, quod vitari nō potest, metuit, is viuere animō quieto nullo modo potest. Sed qui, non modo, quia necesse est mori, verumetiam quia nihil habet mors quod sit horridum, mortem non timet, magnum is sibi præsidium ad beatam vitam comparat. Quanquam non sumus ignari, multos studiosè contrà esse dicturos: quod vitare nullo modo possumus, nisi nihil omnino scriberemus. Etenim si orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus, non comprobētur: popularis est enim illa facultas, & effectus eloquentiæ est audientium approbatio. Sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent, quīq; sperandi sibi eundem & bene dicendi finem proponerent, & quum obruerētur copia sententiarum atque verborum, ieiunitatem & famem se malle, quàm vbertatem & copiam dicerent: vnde erat exortum genus Atticorum, ijs ipsis qui id sequi se profitebantur, ignotum, qui iam conticuere, penè ab ipso foro irrisi: quid futurum putamus, quum adiutore populo, quo vtebamur antea, nunc minimè nos vti posse videamus? Est enim philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem consultò ipsa fugiens, eiq; ipsi & suspecta, & inuisa: vt vel siquis vniuersam velit vituperare, secundo id populo facere possit: vel si eam, quam nos maximè sequimur, conetur in-

uadere

uadere, magna habere possit auxilia à reliquorũ philosophorum disciplinis. Nos autem vniuersæ philosophiæ vituperationibus respondimus in Hortensio. Pro Academia autem quæ dicenda erant, satis accuratè in Academicis quatuor libris explicata arbitramur. Sed tamen tantum abest, ut scribi contra nos nolimus, vt id etiam maximè optemus. In ipsa enim Græcia philosophia tanto in honore nunquam fuisset, nisi doctissimorum contentionibus dissentionibúsque viguisset. Quamobrem hortor omnes, qui facere id possunt, vt huius quoque generis laudem iam languenti Græciæ eripiant, & perferant in hanc vrbem, sicut reliquas omnes, quæ quidem erant expetendæ, studio atque industria sua maiores nostri transtulerunt. Atque Oratorum quidem laus ita ducta ab humili venit ad summum, vt iam (quod natura fert in omnibus ferè rebus) senescat, breuique tempore ad nihilum ventura videatur. Philosophia nascatur Latinis quidem literis ex his temporibus, eámque nos adiuuemus, nosque ipsos redargui refellíque patiamur: quòd ij ferunt animo iniquo, qui certis quibusdam destinatisq; sententijs quasi addicti & consecrati sunt, eáque necessitate constricti, vt etiam quæ non probare soleant, ea cogantur constantiæ causa defendere. Nos qui sequimur probabilia, nec vltra, quàm id quod verisimile occurrerit,

rerit, progredi possumus, & refellere sine pertinacia, & refelli sine itacundia parati sumus. Quòd si hęc studia traducta erunt ad nostros, ne bibliothecis quidē Græcis egebimus: in quibus multitudo infinita librorum est, propter eorum multitudinem qui scripserunt. Eadem enim dicuntur à multis: ex quo libris omnia referserunt. Quod accidet etiam nostris, si ad hæc studia plures confluxerint. Sed eos, si possumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam disserendi elegantia, ratione & via philosophantur. Est enim quoddam genus eorum, qui se philosophos appellari volunt, quorum dicuntur esse Latini sanè multi libri, quos non contemno quidem, quippe quos nunquam legerim: sed quia profitentur ipsi illi, qui eos scribunt, se neq; distinctè, neque distributè, neq; eleganter, neq; ornatè scribere, lectionem sine vlla delectatione negligo. Quid enim dicant, & quid sentiant ii, qui sunt ab ea disciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. Quamobrem, quoniam quemadmodum dicāt ipsi non laborant: cur legendi sint, nisi ipsi inter se, qui idem sentiunt, non intelligo. Nam vt Platonem, reliquósque Socraticos, & deinceps eos, qui ab his profecti sunt, legunt omnes, etiam qui illa aut non approbant, aut non studiosissimè consectantur: Epicurum autem & Metrodorum non ferè præ-

ter

ter ſuos quiſquam in manus ſumit: ſic hos Latinos ij ſoli legunt, qui illa rectè dici putant. Nobis autem videtur quicquid literis mandetur, id commendari omnium eruditorum lectione decere. Nec ſi ipſi minus conſequi poſſumus, idcirco minus id ita faciendum eſſe ſentimus. Itaque mihi ſempen Peripateticorum, Academiæq; cõſuetudo de omnibus rebus in contrarias partes diſſerendi, non ob eam cauſam ſolùm placuit, quòd aliter non poſſet quid in quaque re veriſimile eſſet inueniri: ſed etiam quòd eſſet ea maxima dicendi exercitatio, qua princeps vſus eſt Ariſtoteles, deinde eum qui ſequuti ſunt: noſtra autem memoria Philo, quem nos frequẽter audiuimus, inſtituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philoſophorum. Ad quam nos conſuetudinem à familiaribus noſtris adducti, in Tuſculano, quod datum eſt temporis nobis, in eo cõſumpſimus. Itaq; quum ante meridiem actioni operam dediſſemus, ſicut pridie fecerамus, poſt meridiem in Academiã deſcendimus. In qua diſputationem habitam, non quaſi narrantes exponimus, ſed eiſdem ferè verbis, vt actum diſputatumq; eſt. Eſt igitur ambulantibus ad hunc modum ſermo ille nobis inſtitutus, & à tali quodam inductus exordio. A. Dici non poteſt, quàm ſim heſterna diſputatione tua delectatus, vel potius adiutus. Etſi enim mihi con-

ſcius ſum, nunquam me nimis cupidum fuiſſe vitę: tamen obijciebatur interdum animo metus quidam, & dolor cogitanti, fore aliquando finem huius lucis, & amiſſionem omnium vitæ commodorum. Hoc genere moleſtiæ ſic (mihi crede) ſum liberatus, vt nihil minus curandum putem. MAR. Minimè mirum id quidem. Nam efficit hoc philoſophia: medetur animis, inanes ſolicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Sed hæc eius vis non idem poteſt apud omnes: tum valet multum, quum eſt idoneam complexa naturam. Fortes enim non modò fortuna adiuuat, vt eſt in vetere prouerbio, ſed multò magis ratio quæ quibuſdam quaſi præceptis confirmat vim fortitudinis. Te natura excelſum quendam videlicet, & altum, & humana diſpicientem genuit. Itaque facile in animo forti contra mortem habita inſedit oratio. Sed hæc eadem *non cenſes apud eos ipſos valere, niſi admodum paucos, à quibus inuenta, diſputata, conſcripta ſunt? Quotus enim quiſque philoſophorum inuenitur, qui ſit ita moratus, ita animo ac vita conſtitutus, vt ratio poſtulat, qui diſciplinam ſuam non oſtentationem ſcientiæ, ſed legem vitę putet, quiq; obtemperet ipſe ſibi, & decretis ſuis pareat? Videre licet alios tanta leuitate & iactatione, ijs vt fuerit non didiciſſe melius: alios pecunię cupidos, gloriæ nonnullos, multos,

Philoſophiæ vis.

*num

multos libidinum ſeruos, vt cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio: quod quidem mihi videtur eſſe turpiſſimum. Vt enim ſi grãmaticum ſe profeſſus quiſpiam, barbarè loquatur: aut ſi abſurde canat is, qui ſe haberi velit muſicum, hoc turpior ſit, quòd in eo ipſo peccet, cuius profitetur ſcientiam: ſic philoſophus in ratione vitæ peccans, hoc turpior eſt, quòd in officio, cuius magiſter eſſe vult, labitur, artémq; vitæ profeſſus delinquit in vita. AVD. Nónne verendum igitur, ſi eſt ita vt dicis, ne philoſophiam falſa gloria exornes? Quod eſt enim maius argumentum nihil eam prodeſſe, quàm quoſdam perfectos philoſophos turpiter viuere? MAR. Nullum verò id quidem argumentum eſt. Nam vt agri non omnes frugiferi ſunt, qui coluntur, falſumque illud ac improbè,

Et ſi in ſegetem ſunt deteriorem datæ
Fruges, tamen ipſæ ſuapte natura enitent:

Sic animi non omnes culti fructum ferunt. Atque, vt in eodem ſimili verſer, vt ager quamuis fertilis ſine cultura fructuoſus eſſe non poteſt, ſic ſine doctrina animus. Ita eſt vtraque res vna ſine altera debilis. Cultura autem animi philoſophia eſt, quæ extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad ſatus accipiendos, eaque mandat his, & (vt ita dicam) ſerit, quæ adulta fructus vberrimos ferant. AV. Agamus igitur vt cœpimus.

M. Dic, si vis, de quo disputari velis. AV. Dolorem existimo maximũ malorum omnium. M. Etiámne maius, quàm Dedecus? A. Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam cito de sententia esse deiectum. MAR. Magis esset pudendum, si in sententia permaneres. Quid enim minus est dignum, quàm tibi peius quicquam videri dedecore, flagitio, turpitudine: quæ vt effugias, quis est non modò non recusandus, sed vltro appetendus, subeundus, excipiendus dolor? AVD. Ita prorsus existimo. Quare ne sit sanè summum malum dolor, malum est certè. M. Vidésne igitur quantum, breuiter admonitus, de doloris terrore deiecceris? AV. Video planè, sed plus desidero. MAR. Experiar equidem, sed magna res est, animóque mihi opus est non repugnante. A. Habebis id quidem. Vt enim heri feci, sic nunc rationem, quo ea me cumque ducet, sequar. MA. Primùm igitur de imbecillitate multorum, & de varijs disciplinis philosophorum loquar: quorum princeps & autoritate & antiquitate Socraticus Aristippus non dubitauit dolorem summum malum dicere. Dehinc ad hanc eneruatam muliebrémque sententiam, satis docilem se Epicurus præbuit. Hunc post, Rhodius Hieronymus Dolore vacare, summum bonum dixit, tantum in dolore duxit mali. Cæteri præter Zenonem, Aristonem, Pyrrhonem, idem ferè. AVDIT.

Aristippo dolor summum malũ.

Quo-

Quomodo tu? M. Malum illud quidem, sed alia peiora. Ergo id quod natura ipsa & quædam generosa virtus statim respuit, ne dolorem summum malum diceres, oppositóq; dedecore sententia depellerere, in eo magistra vitæ tot secula permanet philosophia. Quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipisci cum dolore corporis velit, qui dolorem, summũ malum sibi esse persuaserit? Quam porrò quis ignominiam, quam turpitudinem, non pertulerit, vt effugiat dolorem, si id summum malum esse decreuerit? Quis autem non miser, non modò tunc, quum premetur summis doloribus, si in his est summum malum, sed etiam quum sciet id sibi posse euenire? & quis est cui nõ possit? Ita fit vt omnino nemo possit esse beatus. Metrodorus quidem eum perfectè putat beatum, cui corpus bene cõstitutum sit, & exploratum ita semper fore. Quis autem est iste, cui id exploratum possit esse? Epicurus verò ea dicit, vt mihi quidem risus captare videatur. Affirmat enim quodam loco, si vratur sapiens, si crucietur (expectas fortasse dum dicat, patietur) perferet, non succũbet. Magna mehercle laus, & eo ipso, per quem iuraui, Hercule digna, sed Epicuro homini aspero & duro non est hoc satis. In Phalaridis tauro si erit, dicet. Quàm suaue est hoc, quàm hoc non curo. Suaue etiam? an parum est, si non amarum?

Ad id rum. At id quidem illi ipſi, qui dolorem malum eſſe negant, non ſolent dicere, cuiquam ſuaue eſſe cruciari. Aſperum, difficile, odioſum, contra naturam dicunt: nec tamen malum. Hic, qui ſolùm hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, ſapientem cenſet id ſuaue dicturum. Ego à te non poſtulo, vt dolorem eiſdem uerbis afficias, quibus Epicurus voluptatem: homo, vt ſcis, voluptarius. Ille dixerit ſanè idem in Phalaridis tauro, quod ſi eſſet in lectulo. Ego tantam vim non tribuo ſapientię contra dolorem, ſi forte in perferendo, officio ſatis eſt: vt lętetur etiam, non poſtulo. Triſtis enim res eſt ſine dubio, aſpera, amara, inimica naturæ, ad patiendum, tolerandúmque difficilis. Aſpice Philoctetam, cui concedendum eſt gementi. Ipſum enim Herculem viderat in Oeta, magnitudine dolorum eiulantem. Nihil igitur hunc virum ſagittæ, quas ab Hercule acceperat, tum conſolabantur,

Quum è viperino morſu venæ viſcerum
Veneno imbutæ tetros cruciatus cierent.

Itaq; exclamat auxiliũ expetens, mori cupiens,

Heu quis ſalſis fluctibus mandet
Me ex ſublimi vertice ſaxi?
Iamiam abſumor, conficit animam
Vis vulneris, vlceris æſtus.

Difficile dictu videtur, eum non in malo eſſe, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. Sed videa-

videamus Herculem ipsum, qui tum dolore frangebatur, quum immortalitatem ipsa morte quærebat, quas hic voces apud Sophoclem in Trachinijs edit? Cui quum Deianira sanguine Centauri tinctam tunicam induisset, inhæsissetque ea viscеribus, ait ille,

O multa dictu grauia, perpessu aspera,
Quæ corpore exantlaui atque animo pertuli:
Nec mihi Iunonis terror implacabilis,
Nec tantum inuexit tristis Euristheus mali,
Quantum vna vecors Oenei partu edita.
Hæc me irretiuit veste furiali insciũ,
Quæ lateri inhærens morsu lacerat viscera:
Vrgénsque grauiter pulmonum haurit spiritus,
Iam decolorem sanguinem omnem exorbuit:
Sic corpus clade horribili absumptum extabuit,
Ipse illigatus peste interimor textili.
Hos non hostilis dextra, non terra edita
Moles gigantum, non biformato impetu
Centauros ictus corpore infixit meo:
Non Graia vis, non barbara vlla immanitas,
Non sæua terris gens relegata vltimis,
Quas peragrãs vndiq; omnẽ hinc feritatẽ expuli:
Sed fœminea vi, fœminea interimor manu.
O nate, verè hoc nomen vsurpa patri!
Ne me occidentem matris superet charitas.
Huc arripe ad me manibus abstractam pijs,
Iam cernam, méne, an illam potiorem putes.

Perge, aude nate, illacryma patris pestibus,
Miserere, gentes nostras flebunt miserias.
Heu virginalem me ore ploratum edere,
Quem vidit nemo vlli ingemiscentem malo!
Sic fœminata virtus afflicta occidit.
Accede nate, assiste, miserandum aspice
Euisceratum corpus lacerati patris.
Videte cuncti, tuque cœlestium sator
Iace obsecro in me vim coruscam fulminis.
Nunc nunc dolorum anxiferi torquent vertices,
Nunc serpit ardor. O ante victrices manus!
O pectora! ô terga! ô lacertorum tori!
Vestrone pressu quondam Nemæus leo
Frendens efflauit grauiter extremum halitum?
Hæc dextra Lernam tetram mactata excetra
Placauit: hæc bicorporem afflixit manum:
Erymanthiam hæc vastificam abiecit belluam:
Hæc è tartarea tenebrica abstractum plaga
Tricipitem eduxit hydra generatum canem:
Hæc interemit tortu multiplicabili
Draconẽ auriferam obtutu asseruantem arborẽ.
Multa alia victrix nostra lustrauit manus,
Nec quisquam è nostris spolia cepit laudibus.

Possumusne nos contemnere dolorem? quum ipsum Herculem tam intoleranter dolere videamus? Veniat Æschylus, non poëta solùm, sed etiam Pythagoræus: sic enim accepimus. Quomodo fert apud eum Prometheus dolorem

quem

quem excipit ob furtum Lemnium, vnde ignis
lucet mortalibus, clam diuisus? eum Prometheus
dictus clepsisse dolo, pœnásque Ioui fato expen-
disse supremo. Has igitur pœnas pendens, affixus
ad Caucasum dicit hæc,

Titanum soboles socia nostri sanguinis,
Generata cœlo, aspicite religatum asperis
Vinctúmque saxis, nauem vt horrisono freto,
Noctem pauentes timidi adnectunt nautæ.
Saturnius me sic infixit Iupiter,
Iouisque numen Mulciberi adscinit manus.
Hos ille cuneos fabrica crudeli inferens
Perrupit artus, qua miser solertia
Transuerberatus, castrum hoc furiarum incolo,
Iam tertio me quoque funesto die,
Tristi aduolatu aduncis lacerans vnguibus,
Iouis satelles pastu dilaniat fero.
Tam iecore optimo farta & satiata affatim,
Clangorem fundit vastum, & sublime aduolans,
Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem.
Quum verò adesum inflatu renouatũ est iecur,
Tum rursus tetros auida se ad pastus refert.
Sic hunc custodem mœsti cruciatus alo,
Qui me perenni viuum fœdat miseria.
Namque vt videtis, vinclis constrictus Iouis,
Arcere nequeo diram volucrem à pectoris.
Sic me ipse viduus pestes excipio anxias,
Amore mortis terminum inquirens mali,

Sed

Sed ſongè à læto numine aſpellor Iouis.
Atque hæc vetuſta ſeclis glomerata hortidis
Luctifica clades noſtro infixa eſt corpori,
Ex quo liquatæ ſolis ardore excidunt
Guttæ, quæ ſaxa aſſidue inſtillant Caucaſi.

Vix igitur poſſe videmur ita affectum non miſerum dicere. Et ſi hunc miſerum, certè dolorem malum. AV D. Tu quidem adhuc meam cauſam agis, ſed hoc mox videro. Interea vnde iſti verſus? non enim agnoſco. MAR. Dicam hercle, etenim rectè requiris. Vidéſne abundare me otio? AV. Quid tum? MA. Fuiſti ſæpe, credo, quũ Athenis eſſes, in ſcholis philoſophorũ. A. Ego verò ac libenter quidem. AV. Animaduertebas igitur, etſi tum nemo erat admodum copioſus, veruntamen verſus ab his admiſceri orationi, ac multos quidem à Dionyſio Stoico. A V. Probe dicis. MA. Sed is quaſi dictata nullo delectu, nulla elegãtia: Philo noſter & proprium numerũ, & lecta poëmata, & loco adiungebat. Itaque poſtquam adamaui hanc quaſi ſenilem declamationem, ſtudioſè equidem vtor noſtris poëtis, ſed ſicubi illi defecerunt, meis vtar. Verti enim multa de Græcis, ne quo ornamento in hoc genere diſputationis careret Latina oratio. Sed vidéſne poëtæ quid mali afferant? Lamentantes inducunt fortiſſimos viros, molliunt animos noſtros: ita ſunt deinde dulces, vt non legantur modò, ſed etiam

etiam ediſcantur. Sic ad malam domeſticam diſciplinam vitámque vmbratilem, & delicatam quum acceſſerunt etiam poëtæ, neruos omneis virtutis elidunt. Rectè igitur à Platone expulſi dicuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, quum mores optimos, & optimum Reipub. ſtatum exquireret. At verò nos docti ſcilicet à Græcia, hęc & à pueritia legimus, & diſcimus. Hanc Eruditionem liberalem & doctrinam putamus. Sed quid poëtis iraſcimur? virtutis magiſtri philoſophi inuenti ſunt, qui ſummum malum dolorem dicerent. At tu adoleſcens, quum id tibi paulò antè dixiſſes videri, rogatus à me, etiámne maius quàm dedecus? verbo de ſententia deſtitiſti. Rogo hoc idem Epicurum: maius dicet eſſe malum mediocrem dolorem, quàm maximum dedecus: in ipſo enim dedecore mali nihil eſſe, niſi ſequantur dolores. Quis igitur Epicurum ſequitur dolor, quum hoc ipſum dicit, Summum malum eſſe dolorem, quo dedecus maius à philoſopho nullum expecto. Quare ſatis mihi dediſti, quum reſpondiſti, maius tibi videri malum dedecus, quàm dolorem. Hoc ipſum enim ſi tenebis, intelliges quàm ſit obſiſtendum dolori. Nec tam quærendum eſt, dolor malúmne ſit, quàm firmandus animus ad dolorem ferendum. Concludunt ratiunculis Stoici, cur non ſit malum, quaſi de verbo nō de re laboretur. Quid me decipis

cipis Zenio? Nam quum id quod mihi horribile videtur, tu omnino malum esse negas: capior, & scire cupio, quo modo id, quod ego miserrimũ existimem, ne malum quidem sit. Nihil est, inquit, malum, nisi quod turpe, atq; vitiosum est. Ad inepti as redis: illud enim, quod me angebat, non eximis. Scio dolorem non esse nequitiam, definẽ id me docere. Hoc doce, Doleam, néene doleam, nihil interesse. Nunquam quicquam, inquit, ad beatè quidem viuendum, quod est in vna virtute positum: sed est tamen reijciendum. Cur? Asperum est, contra naturam, difficile perpessu, triste, durum. Hæc è copia verborum est, quod omnes vno verbo Malum appellamus, id tot modis posse dicere. Definis tu mihi, non tollis dolorem, quum dicis asperum, contra naturam, vix quod ferri tolerariq; possit: nec mentiris. Sed re succumbere non oportebat, verbis gloriantem, dum nihil bonum, nisi quod honestum: nihil malum, nisi quod turpe. Optare hoc quidem est, nõ docere. Illud & melius, & verius: Omnia quæ natura aspernatur, in malis esse: quę asciscat, in bonis. Hoc posito & verborum concertatione sublata, tantum tamen excellit illud, quod rectè amplexãtur ĩsti, qui dicunt virtutem solùm aut summũ bonum, quod honestũ, quod rectũ, quod decorũ appellamus: quod idẽ interdũ virtutis nomine amplectimur, vt omnia prætera

terrea quę bona corporis & fortunæ putãtur perexigua & perminuta videãtur: nec malum quidẽ vllũ, nec si in vnum locũ collocata omnia sint: cũ turpitudinis malo cõparanda. Quare si, vt initio cõcessisti, turpitudo peius est quã dolor, nihil est planè dolor. Nã dũ tibi turpè, nec viro dignũ videbitur gemere, eiulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere: tũ honestas, tũ dignitas, tum decus aderit, cũq; in ea intueberis, te continebis: Cedet profectò virtuti dolor, & animi inductione languescet. Aut enim nulla virtus est, aut continendus est dolor omnis. Prudentiámne vis esse, sine qua nec intelligi vlla virtus potest? Quid ergo ea? patietúrne te quicquã facere nihil prospicientẽ & laborantem? an Temperãtia sinet te immoderatè facere quicquam? an cœli Iustitia poterit ab homine propter vim doloris enuntiante commissa, prodente cõscios, multa officia relinquente? Quid? Fortitudini, comitibusq; eius, magnitudini animi, grauitati, patientiæ, rerum humanarũ despicientiæ, quomodo respondebis? Afflictúsne & iacens lamentabili voce deplorans audies: O virum fortem! Te verò ita affectum nemo virum dixerit quisquam. Amittenda igitur fortitudo est, aut sepeliendus dolor. Ecquid? scis igitur, si quid de Corinthiis tuis amiseris, posse habere te reliquam supellectilem saluam? virtutem autẽ si vnã amiseris (etsi amitti nõ potest virtus) sed

aliàs Ecquid Vasa Corinthia.

sed si vnam confessus fueris te non habere, nullam te esse habiturum? Num igitur fortem virum, num magno animo, num patientem, num grauem, num humana cõtemnentem* potes dicere Prometheum aut Philoctetam illum? A te enim malo discere.

*aliàs, potes dicere Philoctetã illum, quã te enim malo dicere.

Sed ille certè non fortis,
Qui iacet in lecto humido,
Qui eiulatu: questu, gemitu, fremitibus,
Resonando, multum flebiles voces refert.

Non ego dolenti, dolorem esse nego: Cur enim fortitudo desyderaretur? Sed eum opprimi dico patientia, si modò est aliqua patientia: si nulla est, quid exornamus Philosophiam? aut quid eius nomine glorioſi sumus? Pũgat dolor, vel fodiat sanè. Si nudus es, da iugulum: sin tectus Vulcanijs armis, id est fortitudine, resiste. Hæc enim te (nisi ita facies) custos dignitatis relinquet, & deseret. Cretum quidem leges, quas siue Iupiter, siue Minos sanxit de Iouis quidem sententia, vt poëtæ ferunt: itémque Lycurgi, laboribus eruditi iuuentutem venando, currendo, esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando. Spartæ verò pueri ad aram sic verberibus accipiuntur, vt multus è visceribus sanguis exeat, nonnunquam etiam (vt quum ibi essem audiebam) ad necem: quorum nõ modò nemo exclamauit vnquam, sed ne ingemuit quidem.

Quid

Quid ergo? hoc pueri possunt, viri nõ poterunt? & quod mos valet, ratio non valebit? Interest aliquid inter laborem & dolorem: sunt finitima omnino, sed tamen differt aliquid. Labor, est functio quædam, vel animi, vel corporis grauioris operis & muneris. Dolor autem motus asper in corpore è sensibus alienus. Hæc duo Græci illi, quorum copiosior est lingua, quàm nostra, vno nomine appellant. Itaque industrios homines, illi studiosos, vel potius amantes doloris appellant: nos commodiùs, laboriosos. Aliud est enim laborare, aliud dolere. O verborum inops, interdum quibus abundare te semper putas, Græcia! Aliud, inquam, est dolere, aliud laborare. Quum varices secabantur C. Mario, dolebat: quum æstu magno ducebat agmẽ, laborabat. Est inter hæc tamen quædam similitudo. Cõsuetudo enim laborum, perpessionem dolorum efficiet faciliorem. Itaque illi, qui Græciæ formam rerum publicarum dederunt, corpora iuuenum firmari labore voluerunt: quod Spartiatæ etiam in fœminas transtulerunt, quæ cæteris in vrbibus mollissimo cultu parietũ vmbris occuluntur. Illi autem voluerunt nihil horum simile esse apud Lacænas virgines, quibus magis palæstra, Eurotas, sol, puluis, labor, militia in studio est, quàm fertilitas barbara. Ergo ijs laboriosis exercitationibus, & dolor intercurrit

Labor & Dolor vt differant.

πουδαῖοι.

φιλόπονοι.

πλησμονὴ τῶν βαρβάρων.

currit,nonnunquam,impelluntur,feruntur,ab-
ijciuntur, cadunt : & ipſe labor quaſi callum
quoddam obducit dolori. Militiam verò noſtri
dico, non Spartiatarum, quorum procedit ad
modum.ad tibiam, nec adhibetur vlla ſine ana-
pæſtis pedibus hortatio. Noſtri exercitus pri-
mùm vnde nomen habeant vides. Deinde qui
labor,quantus agminis,ferre plus dimidiati mē-
ſis cibaria,ferre ſi quid ad vſum velint,ferre va-
lum:nam ſcutum,gladium,galeam in onere no-
ſtri milites non plus numerant, quàm humeros,lacertos,manus. Arma enim membra militis eſſe dicunt. Quæ quidem ita geruntur apte vt ſi vſus foret, abiectis oneribus, expeditis armis, vt membris pugnare poſſint. Quid exercitatio legionum ? quid ille curſus, concurſus clamor,quanti laboris eſt?ex hoc ille animus in prælijs paratus ad vulnera. Adhuc pari animo inexercitatum militem,mulier vidèbitur. Cum tantum intereſt inter nouum & veterem exercitum,quantum experti ſumus. Ætas tyronum plerunque melior : ſed ferre laborem, continere vulnus,conſuetudo docet. Quinetiam videmus ex acie efferri ſæpe ſaucios, & quidem rudem illum & inexercitatum, quamuis leuiſtu, ploratus turpiſſimos edere. At verò ille exercitatus & vetus,ob eamque rem fortior,modicum modò requirens à quo obligetur.

Arma membra militū.

O Patrocles, inquit, ad vos adueniens, auxilium
& vestras manus peto,
Prius quàm oppeto malam pestem mandatam
hostili manu:
Neque sanguis vllo potis est pacto profluens
consistere,
Siqua sapientia magis vestra deuitari mors po-
test.
Nanque Æsculapij librorũ saucij opplent porti-
Non potest accedi. (cus,
Certè Euripylus hic quidem est, hominem exer
citatum: vbi tantum luctus continuatus? Vide
quàm non flebiliter respõdeat, rationem etiam
afferat, cur æquo animo sibi ferendum sit.
Qui alteri exitium parat,
Eum scire oportet sibi paratam pestem, vt par-
ticipet parem. Abducet Patrocles credo, vt col-
locet in cubili, vt vulnus obliget, si quidem ho-
mo esset, sed nihil *vidi minus. videmus
Quærit enim quid actum sit:
Eloquere, res Argiuùm prælio vt se sustinet.
Non potast * hoc fari tantum dictis, quantum *effari
factis suppetit laboris.
Quiesce igitur, & vulnus alliga: etiam si Euri-
pylus posset, non posset Æsopus.
Vbi fortuna Hectoris, nostram acrem aciem
inclinatam:--& cætera explicat in dolore. Sic est
enim intemperans militaris in forti viro gloria.

Ergo hæc veteranus miles facere poterit, doct
vir, ſapienſque non poterit? Ille verò melius,
non paulò quidem. Sed de conſuetudine adh
exercitationis loquor, nondum de ratione &
pientia. Aniculæ ſæpe inediam biduum aut t
duum ferunt. Subduc cibum vnum diem athl
tæ, Iouem Olympium, eum ipſum cui ſe exer
bit, implorabit: ferre non poſſe clamabit. Co
ſuetudinis magna vis eſt. Pernoctant venator
in niue: in montibus, vri ſe patiuntur. Inde pu
les cæſtibus cõtuſi ne ingemiſcunt quidem. S
quid hos, quibus Olympiorum victoria Co
ſulatus ille antiquus videtur? Gladiatores, a
perditi homines, aut barbari, quas plagas per
runt? Quo modo illi, qui benè inſtituti ſunt, a
cipere plagam malunt, quàm turpiter vita
Quàm ſæpe apparet nihil eos malle, quàm v
domino ſatisfacere, vel populo? Mittunt etia
vulneribus confecti ad dominos, qui quæran
quid velint, ſi ſatisfactum ijs ſit, ſe velle decum
bere. Quis mediocris gladiator ingemuit? qu
vultum mutauit vnquam? Quis non modò ſt
tit, verumetiam decubuit turpiter? Quis quu
decubuiſſet, ferrum recipere iuſſus, collum co
traxit? Tantum exercitatio, meditatio, conſu
tudo valet. Ergo hoc poterit

Sãnis ſpurcus homo, vita illa dignus locoq
Vir natus ad gloriam, vllam partem animi ta
molle

ollem habebit, quam non meditatione & ra-
ne corroboret? Crudele gladiatorum ſpecta-
lum, & inhumanum nonnullis videri ſolet, &
ud ſcio an ita ſit, vt tunc ſit. Quum verò ſon-
s ferro depugnabant, auribus fortaſſe multæ,
culis quidem nulla poterat eſſe fortior contra
olorem & mortem diſciplina. De exercitatio-
e & conſuetudine & commentatione dixi.* A- *Apa-
eſis, nunc de ratione videamus, niſi quid vis ad geſis
ec. AVD. Egóne vt te interpellem? ne hoc qui-
em vellem, ita me ad credendum tua ducit o-
atio. MAR. Sitne igitur malum dolore necne,
toici viderint, qui contortulis, quibuſdam ac
inutis concluſiunculis, nec ad ſenſus* perma- *perti-
entibus, effici volunt, nõ eſſe malum, dolorem. nentibus
Ego illud, quicquid ſit, tantum eſſe, quãtum vi-
deatur, non puto, falſaque eius viſione & ſpecie
moueri homines dico vehemẽtius, doloremque
eius omnem eſſe tolerabilem. Vnde igitur or-
diar? an eadem breuiter attingam, quæ modò
dixi, quò facilius oratio progredi poſſit longius?
Inter omnes igitur hoc conſtat, nec doctos ho-
mines ſolùm, ſed etiam indoctos, virorum eſſe
fortium & magnanimorum, & patientium, &
humana vincentium, toleruntar dolorem pati.
Nec verò quiſquã fuit, qui eum, qui ita patere-
tur, non laudandum putaret. Quod ergo & po-
ſtulatur à foribus, & laudatur quum fit, id aut

extimeſcere, veniens, aut nõ ferre præſens, nõ
ne turpiter eſt? Atqui vide, ne quum omnes
ctæ animi affectiones virtutes appellentur, no
ſit hoc proprium nomẽ omnium: ſed ab ea qu
vna cæteris excellat, omnes nominatæ ſi
Appellata eſt enim ex viro virtus. Viri aute
propria maximè eſt fortitudo: cuius mune
duo maxima ſunt, mortis doloriſque contem
tio. Vtendum eſt igitur ijs, ſi virtutis compote
vel potius ſi viri volumus eſſe, quoniam à vi
virtus nomen eſt mutuata. Quæ res forta
quomodo? & rectè: talem enim medicinam ph
loſophia profitetur. Venit Epicurus homo m
nimè malus, vel potius vir optimus: tãtum mo
net, quantum intelligit. Neglige, inquit, dolo
rem. Quis hoc dicit? Idem qui dolorẽ ſumm
malum, vix ſatis conſtanter. Audiamus. Si ſum
mus dolor eſt, inquit, breuem eſſe neceſſe e
AVD. Iterandum eadem iſta mihi: non enim ſa
tis intelligo, quid ſummum dicas eſſe, quid bre
uc. MAR. Summum, quo nihil ſit ſuperius: Breue
quo nihil breuius. Contemno magnitudinem
doloris, à qua me breuitas temporis vindicabi
antè penè, quàm venerit. Sed ſi eſt tantus dolor
quantus Philoctetæ, benè planè magnus mihi
quidem videtur: ſed tamen non ſummus. Nihil
enim dolet, niſi pes: poſſunt oculi, poteſt caput,
latera, pulmones, poſſunt omnia. Longè igitur
abeſt

abeſt à ſummo dolore. Ergo, inquit, dolor diu-
turnus habet lætitiæ plus, quàm moleſtiæ. *Nũc * Hunc
ego non poſſum tantum hominem nihil ſapere
dicere: ſed nos ab eo derideri puto. Ego ſummũ
dolorẽ (ſummum autem dico, etiam ſi decẽ ato-
mis eſt maior alius) non continuo dico eſſe bre-
uem: multoſq; poſſum bonos viros nominare,
qui cõplures annos doloribus podagræ cruciẽ-
tur maximis: ſed homo cautus nũquã terminat
nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum: vt
ſciam quid ſummum dicatĩ dolore, quid breue
in tempore. Omittamus igitur hunc nihil pror-
ſus dicentẽ: cogamuſque confiteri, nõ eſſe ab eo
doloris remedia quærẽda, qui dolorẽ malorum
omnium maximum dixerit, quãuis idem forti-
culum ſe in torminibus, & in ſtrãguria ſua præ-
beat. Aliunde igitur eſt quærenda medicina: &
maximè quidem, ſi quid maximè cõſentaneum
ſit, quærimus ab ijs, quibus quod honeſtũ ſit ſũ-
mũ bonum: quod turpe, ſummũ videtur malũ:
ijs tu præſentibus gemere, & te iactare non au-
debis profectò. Loquetur enim corũ voce vir-
tus ipſa tecum. Túne quum pueros Lacedęmo-
ne, adoleſcẽtes Olympiæ, barbaros in arena vi-
deris excipientes grauiſſimas plagas, & ferentes
ſilẽtio, ſi te forte dolor aliquis perculerit, excla-
mabis vt mulier? nõ cõſtãter & ſedatè feres? *Fie * Ferri
ri non poteſt, natura non patitur. Audio: Pueri

ferunt gloria ducti, ferunt pudore alij, multi m
tu: & tamen veremur vt hoc quod à tam multi
*non patiatur & quot tot locis perferatur, natura *patiatur? I
la verò non modò patitur, verumetiam postu
lat. Nihil enim præstantius habet, nihil quo
magis expetat quam honestatem, quàm laud
quàm dignitatem, quàm decus. Hisce ego plu
ribus nominibus vnam rem declarari volo: sed
ta vtar, vt quam maximè significem, pluribus
Volo autem dicere illud homini longè optim
esse, quod ipsum sit optandum per se à virtut
profectum, vel in ipsa virtute situm, sua spont
laudabile: quod quidem citius dixerim solum
*aliàs: quàm summum bonum. *quàm non summum bonum. Atque vt hæc de
honesto, sic de turpi contraria: nihil tam tetrum
nihil tam aspernãdum, nihil homine indignius
bonum. Quod si tibi persuasum est (principiò enim di-
xisti, plus in dedecore mali tibi videri, quàm in
dolore) reliquum est, vt tute tibi imperes. Quan-
quam hoc nescio quo modo dicatur, quasi duo
simus, vt alter imperet, alter pareat: non inscite
Duæ partes animi. tamen dicitur. Est enim animus in parteis tribu-
tus duas, quarum altera rationis est particeps,
altera expers. Quum igitur præcipitur, vt nobis-
metipsis imperemus: hoc præcipitur, vt ratio co-
ërceat temeritatem. Est in animis omnium ferè
natura molle quiddã, demissum, humile, ener-
uatum quodammodo & languidum, senile. Si
nihil

nihil esset aliud, nihil esset homine deformius. Sed pręstò est domina omnium & regina Ratio, quæ* connexa per se, & progressa lõgius, fit perfecta virtus: hæc vt imperet illi parti animi, quæ obedire debet, id videndum est viro. Quónam modo? in quies. Velut seruo dominus, velut Imperator militi, velut parens filio. Si turpissimè se illa pars animi geret, quàm dixi esse mollem, si se lamentis muliebriter lacrymisque dedet, vinciatur & constringatur amicorum propinquorumque custodijs. Sæpe enim videmus fractos pudore, qui ratione nulla vincerentur. Ergo hos quidem vt famulos vinclis propè ac custodia arceamus. Qui autem erunt firmiores, nec tamen robustissimi, hos admonitu simili oportebit, vt bonos milites reuocatos dignitatem tueri. Non nimis in Neptris ille sapientissimus Græciæ saucius lamentatur, vel modicè potius.

connixa

Pedetentim, inquit, ite, & sedato nisu, ne succussu arripiat maior dolor.

Pacuuius hæc melius, quàm Sophocles: apud illum enim perquàm flebiliter Vlysses lamentatur in vulnere: tamen huic leuiter gementi, illi ipsi qui ferunt saucium, personæ grauitatem intuentes, non dubitârunt dicere:

Tu quoque Vlysses, quanquam grauiter cernimus ictum.

Nimis penè animo es molli, qui consuetus in ar-

mis æuum agere.

Intelligit poëta prudens, ferendi doloris cõsuetudinem esse non contemnendam magistram. Atque ille non immoderatè in magno dolore:

Retinete, tenete, opprimite,
Vlcus nudate: heu miserum me! excrucior.

Incipit labi. deinde illico desinit?

* dimittite

Operite, abscedite, iamiam *mittite.

Nam attrectatu & quassu sæuum amplificatis dolorem. Vidésne vt obmutuerit nõ sedatus corporis, sed castigatus animi dolor? Itaque in extremis Niptris alios quoque obiurgat, idque moriens:

Conqueri fortunam aduersam, non lamentari decet:
Id viri est officium, fletus muliebri ingenio additus.

Huius animi pars illa mollior rationi sic paruit vt seuero Imperatori miles prudens. In quo viro erit perfecta sapientia (quem adhuc nos quidem vidimus neminem, sed philosophorum sententiis qualis futurus sit, si modò aliquando fuerit, exponitur) Is igitur, si ea ratio quæ eritin eo perfecta atque absoluta, sic illi parti imperabit inferiori, vt iustus parens probis filijs: nutu quod volet conficiet, nullo labore, nulla molestia: eriget ipse se, suscitabitur, instruet, armabit vt tãquam hosti, sic obsistat dolori. Quæ sunti-

ſta arma? contentio, confirmatio, ſermóque intimus: quum ipſe ſecũ, Cauc turpe quicquàm, lauguidum, non virile: obſeruentur ſpecies: honeſtę animo. Zeno proponatur Eleates, qui perpeſſus eſt omnia potiùs, quàm conſcios delendæ tyrannidis indicaret. De Anaxarcho, Democritio cogitetur, qui quum in manus Cyprij Nicocreontis Regis incidiſſet, nullum genus ſupplicij deprecatus eſt, neque recuſauit. Calanus Indus, indoctus ac barbarus, in radicibus Caucaſi natus, ſua voluntate viuus cõbuſtus eſt. Nos ſi pes condoluit, ſi dens, ſed fac totũ dolere corpus, ferre non poſſumus. Opinio eſt enim quædam effœminata ac leuis, nec in dolore magis, quàm eadem in voluptate: qua quum liqueſcimus, fluimuſque mollitia, apis aculeum ſine clamore ferre nõ poſſumus. At verò C. Marius ruſticanus vir, ſed planè vir, quum ſecaretur, vt ſuprà dixi, principio vetuit ſe alligari, nec quiſquam antè Marium ſolutus dicitur eſſe ſectus. Cur ergo poſtea alij? valuit autoritas. Vidéſne igitur eſſe opinionis, non naturæ malum: & tamen fuiſſe acrem morſum doloris, idem Marius oſtendit: crus enim alterum non præbuit. Ita & tulit dolorem vt vir, & vt homo maiorem ferre ſine cauſa neceſſaria noluit. Totum igitur in eo eſt, vt tibi imperes. Oſtendi autem quod eſſet imperãdi genus. Atq; hæc cogitatio

Zenonis conſtantia.

quid

quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignissimum sit: non solùm animum comprimit, sed ipsum etiam dolorem, nescio quo pacto mitiorem facit. Vt enim fit in prælio, vt ignauus miles, ac timidus, simul ac viderit hostem, abiecto scuto fugiat quantum possit, ob eamque causam pereat nonnunquam etiam integro corpore, quum ei qui steterit, nihil tale euenerit: sic qui doloris speciem ferre nō possunt, abijciunt se, atque ita afflicti & exanimati iacēt. Qui autem restiterint, discedunt sæpissimè superiores. Sūt enim quædam animi similitudines cum corpore: vt onera contentis corporibus facilius feruntur, remissis opprimunt: similimè animus intentione sua depellit pressum omnē ponderum, remissione autē sic vrgetur, vt se nequeat extollere. Et si verum quærimus, in omnibus officijs persequendis, animi est adhibenda cōtentio: ea est sola officij tanquam custodia. Sed hoc quidē in dolore maxime est prouidēdū, ne quid abiectè, ne quid timidè, ne quid ignauè, ne quid seruiliter, muliebritérue faciamus: in primisque refutetur ac reijciatur Philoctetis ille clamor. Ingemiscere nonnunquam viro concessum est, idque raro: eiulatus, ne mulieri quidem. Et hic nimirum est fletus, quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi vetuerūt. Nec verò vnquam ne ingemiscit quidem vir fortis ac sapiens, nisi

forte

fortè vt ſe intendat ad firmitatem, vt in ſtadio curſores exclamant, quàm maxime poſſunt. Faciunt idem quum exercentur athletæ. Pugiles verò etiam quum feriunt aduerſarium, in iactandis cæſtibus ingemiſcunt: non quòd doleant, animóue ſuccumbant, ſed quia in profundenda voce omne corpus intenditur, venitque plaga vehementior. Quid? qui volũt exclamare maius, num ſatis habent, latera, fauces, linguam intendere, è quibus elici vocem & fundi videmus? Toto corpore atque omnibus vngulis, vt dicitur, contentioni vocis aſſeruiunt. Genu mehercle M. Antonium vidi, quum contentè ipſe pro ſe lege Varia diceret, terram tangere. Vt enim baliſtæ lapidum & reliqua tormenta telorum, eò grauiores emiſſiones habent, quò ſunt contenta atque adducta vehementius: ſic vox, ſic curſus, ſic plaga hoc grauior, quò eſt miſſa contentiùs. Cuius contentionis quum tanta vis ſit, ſi gemitus in dolore ad confirmandum animum valebit, vtemur: ſin erit ille gemitus lamentabilis, ſi imbecillus, ſi abiectus, ſi flebilis: ei qui ſe dederit, vix eum virum dixerim. Qui quidem gemitus ſi leuationis aliquid afferret, tamen videremus quid eſſet fortis & animoſi viri. Quum verò nihil imminuat doloris, cur fruſtra turpes eſſe volumus? Quid eſt enim fletu muliebri viro turpius? Atque hoc præceptum quod

de

de dolore datur, patet latiùs. Omnibus enim rebus, non ſolum dolori, ſimili contentione animi reſiſtendum eſt. Ira exardeſcit, libido concitatur, in eandem arcem confugiendum eſt, eadem ſunt arma ſumenda. Sed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. Ad ferendum igitur dolorem placidè & ſedatè, plurimum proficit, toto pectore, (vt dicitur) cogitare, quàm id honeſtum ſit. Sumus enim natura, vt antè dixi (dicendum eſt enim ſæpius) ſtudioſiſſimi appetentiſſimique honeſtatis: cuius ſi quaſi lumen aliquod aſpexerimus, nihil eſt quod, vt eo potiamur, non parati ſimus & ferre & perpeti. Ex hoc curſu atque impetu animorum ad veram laudem atque honeſtatem, illa pericula adeuntur in prælijs. Nõ ſentiunt viri fortes in acie vulnera, vel ſi ſentiunt, ſe mori malunt, quàm *tantummodo de dignitatis gradu dimoueri. Fulgentes gladios hoſtium videbant Decij, quum in aciem eorum irruebant: ijs leuabat omnẽ vulnerum metum nobilitas mortis, & gloria. Num tum ingemuiſſe Epaminondam putas, quum vnà cum ſãguine vitam effluere ſentiret? Imperantem enim patriam Lacedæmonijs relinquebat, quam acceperat ſeruientem. Hæc ſunt ſolatia, hæc fomenta ſummorum dolorum. Dices, Quid in pace? quid domi? quid in lectulo? Ad philoſophos me reuocas, qui in aciem non ſæpe prodeunt:

*tantillũ modo

prodeũt:è quibus homo ſanè leuis Heracleotes Dionyſius quum à Zenone fortis eſſe didiciſſet, à dolore deductus eſt. Nã quum ex renibus laboraret,ipſo in eiulatu clamitabat,falſa eſſe illa, quæ antea de dolore ſenſiſſet ipſe. Quẽ quum Cleanthes cõdiſcipulus rogaret, quænam ratio eum de ſententia deduxiſſet: reſpondit, Quia quum tantum operæ philoſophiæ dediſſem,dolorẽ tamen ferre non poſſem,ſatis eſſet argumẽti,malum eſſe dolorem.Plnrimos autem annos in philoſophia conſumpſi,nec ferre poſſũ:malũ eſt igitur dolor. Tũ Cleanthẽ quum pede terrã percuſſiſſet, verſum ex Epigonis ferunt dixiſſe,

Audíſne hæc Amphiaraë ſub terram abdite?

Zenonem ſignificabat, à quò illum degenerare dolebat. At nõ ita noſter Poſſidonius,quem & ipſe ſæpe vidi:& id dicam, quod ſolebat narrare Pompeïus,ſe,quum Rhodum veniſſet decedens ex Syria, audire voluiſſe Poſſidonium:ſed quum audiuiſſet eum grauiter eſſe ægrũ, quòd vehementer eius artus laborarent, voluiſſe tamen nobiliſſimum philoſophum viſere: quem vt vidiſſet,& ſalutauiſſet, honorificiſque verbis proſequutus eſſet,moleſtéque ſe dixiſſet ferre, quòdeum non poſſet audire:at ille,Tu verò inquit,potes:nec committam, vt dolor corporis efficiat, vt fruſtra tantus vir ad me venerit.Itaq; narrabat, tum eum grauiter & copioſè de hoc ipſo

ipſo, nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtum eſſet, cubantem diſputauiſſe: quumquequaſi faces ei doloris admouerentur, ſæpe dixiſſe, Nihil agis dolor, quamuis ſis moleſtus, nunquam te eſſe confitebor malum. Omninoque omnes clari & nobilitati labores contemnendo fiunt etiam tolerabiles. Videmúſne apud quos eorum ludorum, qui Gymnici nominantur, magnus honos ſit, nullum ab ijs qui in id certamen deſcendant, deuitari dolorem? Apud quos autem venandi & equitandi laus viget, qui hanc gloriam peteſſunt, nullum fugiunt dolorem. Quid de noſtris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? Quę flamma eſt, per quam non concurrerint ij, qui hæc olim punctis ſingulis colligebāt? Itaque ſemper Aphricanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat, cuius in primis laudabat illud, quod diceret, eoſdem laboreſ nō eſſe æquè graues Imperatori & militi, quòd ipſe honos laborem leuiorem faceret imperatorium. Sed tamen hoc euenit, vt in vulgus inſipientium opinio valeat honeſtatis, quum ipſam videre non poſſit. Itaque fama, & multitudinis iudicio mouentur, vt id honeſtum putent, quod à pleriſque laudetur. Te autem ſi in oculis ſis multitudinis, tamen eius iudicio ſtare nolim: nec quod illa putet, idem te putare pulcherrimum. Tuo tibi iudicio eſt vtendum: tibi ſi recta probanti

robanti placebis, tunc non modò tu te viceris, uòd paulò antè præcipiebam, ſed omnes, & o-nia. Hoc igitur tibi propone, amplitudinem, & uaſi quandam exaggerationem quàm altiſſi-ã animi, * qui maximè eminet in contemnen-is, & deſpiciẽdis doloribus, vnam eſſe omnium em pulcherrimam, eóque pulchriorem, ſi vacet opulo, neque plauſum captans, ſe tamen ipſa electet. Quin etiam mihi quidem laudabiliora identur omnia quæ ſine venditatione, & ſine opulo teſte fiunt: nõ quò fugiendus ſit (omnia nim benefacta in luce ſe collocari volunt) ſed men nullum theatrum virtuti conſcientia ma-s eſt. Atque in primis meditemur illud, vt hæc atientia dolorum, quam ſæpe iam animi inten-one dixi eſſe firmandam, in omni genere ſe æ-uabilem præbeat. Sæpe enim multi, qui aut pro-ter victoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ a-orem, aut etiam, vt ius ſuum & libertatem te-erent, vulnera exceperunt fortiter, & tulerunt: dem omiſſa contentione, dolorem morbi ferre on poſſunt. Neque enim illum, quem facilè tu-rant, ratione aut ſapientia tulerant, ſed ſtudio otius, & gloria. Itaque barbari quidam, & im-anes. ferro decertare acerrimè poſſunt, ægro-re viriliter non queunt. Græci autem homines on ſatis animoſi, ſed prudentes, vt eſt captus ominum, ſatis hoſtem aſpicere non poſſunt, &

* quæ maxima.

ijdem morbos toleranrer, atque humanè ferun
At Cimbri, & Celtiberi in prælijs exultant,
mentantur in morbo. Nihil enim potest esse
quabile, quod non à certa ratione proficiscatu
Sed quum videas eos, qui aut studio, aut o
nione ducãtur, in eo persequendo atque adi
scendo dolore non frangi, debeas existimare
non esse, malum dolorem, aut etiam, si quicqu
asperum, alienúmque à natura sit, id appell
placeat malum: tantulum tamen esse, vt à v
tute ita obruatur, vt nusquam appareat. Q
meditare quæso dies & noctes: latiùs enim m
nabit hæc ratio, & aliquanto maiorem locu
quàm de vno dolore, occupabit. Nam si omn
fugiendæ turpitudinis, adipiscendęque honest
tis causa faciamus, non modò stimulos dolor
sed etiam fulmina fortunæ contemnamus li
bit: præsertim quum paratum sit illud ex hest
na disputatione perfugium. Vt enim si cui na
ganti, quem prædones insequantur, Deus q
dixerit, Eijce te de naui, en præsto est qui te
cipiat, vel Delphinus, vt Arionem Methym
næum: vel equi Pelopis illi Neptunij, qui p
vndas currus suspensos rapuisse dicuntur,
cipient te, & quò velis perferent, omnem om
tat timorem: sic vrgentibus asperis & odios
doloribus, si tanti non sunt, vt ferendi sint, q
sit confugiendum vides. Hæc ferè hoc tempo
puta

utaui esse dicenda, sed tu fortasse in sententia
ermanes. AVD. Minimè verò, méq; biduo dua-
um rerum, quas maximè timebam, spero libe-
tum metu. MAR. Cras ergo ad clepsydram: sic
nim dicimus: sed tibi hoc video non posse de-
eri. AVD. Ita prorsus. Et illud quidem ante me-
diem, hoc eodem tempore. MAR. Sic faciemus,
usque optimis studijs obsequemur.

M. T. C. TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM LIBER TERTIVS.

De ægritudine lenienda.

QVIDNAM esse Brute causa putem, cur, quum constemus ex animo & corpore, corporis curandi tuendique causa quæsita sit ars, eiusque vtilitas Deorum immortalium inuentioni consecrata: animi autem medicina nec tam desiderata sit antequam inuenta, nec tam culta posteaquam cognita est, nec tam multis grata & probata, pluribus etiam suspecta, & inuisa? an quòd corporis grauitatem & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore non sentimus? Ita fit, vt animus de se ipse tum iudicet, quum id

*iudicat. ipsum quo*iudicatur, ægrotet. Quòd si tales
natura genuisset, vt eam ipsam intueri & p
spicere, eadémq; optima duce cursum vitæ co
ficere possemus: haud erat sanè quod quisqu
*rationem & doctrinã requireret, cùm natura sufficeret. Nunc verò pat. * ratione ac doctrina requireret. Nunc pau
los nobis dedit igniculos, quos celeriter ma
moribus, opinionibúsque deprauatis sic ext
guimus, vt nusquam naturæ lumen appare
Sunt enim ingenijs nostris semina innata vir
tum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad be
tam vitam natura perduceret. Nunc autem
mul atque editi in lucem, & suscepti sumus,
omni continuò prauitate, & in summa opin
num peruersitate versamur, vt penè cum la
nutricis errorem suxisse videamur. Quum ve
parentibus redditi, deinde magistris traditi
mus, tum ita varijs imbuimur erroribus, vt va
tati veritas, & opinioni confirmatæ natura ip
cedat. Accedunt etiam poëtæ, qui quum m
gnam speciem doctrinæ, sapientiæq; præ se t
lerint, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inha
rescunt penitus in mentibus. Quum verò acc
dit eodem quasi maximus quidam magister po
pulus, atque omnis vndique ad vitia consen
tiẽs multitudo, tum planè inficimur opinionu
prauitate, à naturáq; ipsa desciscimus, vt nob
optimam naturam inuidisse videantur, qui nihi
melius homini, nihil magis expetendum, nihi

præstan-

ræſtantius honoribus,imperijs,populari gloria
udicauerunt,ad quam fertur optimus quiſque:
erámque illam honeſtatem expetens,quam v-
am natura maximè inquirit, in ſumma inani-
te verſatur, conſectatúrq; nullam eminentem
ſſigiem virtutis,ſed adumbratã imaginem glo-
æ.Eſt enim Gloria, ſolida quædam res, & ex- Gloria
reſſa, non adumbrata: ea eſt conſentiens laus quid.
onorum, incorrupta vox bene iudicantium de
xcellente virtute: ea virtuti reſonat tanquam
nago glorię:quę quia rectè factorum plerunq;
omes eſt, non eſt à nobis viris repudianda. Illa
utem quæ ſe eius imitatricem eſſe vult, teme-
aria atque inconſiderata, & plerunque pecca-
orum vitiorumq; laudatrix fama popularis, ſi-
mulatione honeſtatis,formam eius pulchritudi-
émq; corrumpit.Qua cęcitate homines,quum
quædam præclara etiam cuperent, eáque neſci-
ent,nec vbi,nec qualia eſſent,funditus alij euer-
erunt ſuas ciuitates, alij ipſi occiderunt. Atque
i quidem optima petentes, non tam voluntа-
e, quàm curſus errore falluntur.Quid? qui pe-
uniæ cupiditate, qui voluptatum libidine fe-
untur,quorúmq; ita perturbantur animi, vt nõ
multũ abſint ab inſania,quod inſipientibus con-
ingit omnibus,ijs nullane eſt adhibẽda curatio?
Vtrũ quòd minus noceant animi ægrotationes,
quàm corporis? an quòd corpora curari poſ-

sint, animorum medicina nulla sit? At & mor
perniciosiores pluréſque sunt animi, quam co
poris. Hi enim ipsi odiosi sunt, quòd ad animu
pertinent, eumque solicitant: animúsque æg
vt ait Ennius, semper errat, neque pati, neq
perpeti potest, cupere nunquam desinit. Quib
duobus morbis, vt omittam alios, ægritudi
& cupiditate, qui tandem possunt in corpo
esse grauiores? Quî verò probari potest, vt si
mederi animus non possit, quum & ipsam m
dicinam corporis animus inuenerit? quumq;
corporum sanationem multum ipsa corpora,
natura valeat, nec omnes qui se curari passi sun
continuò etiam conualescant: animi autem q
sanari voluerint, præceptísque sapientium p
ruerint, sine vlla dubitatione sanentur. Est pr

Philoſophia animorum medicina.

fectò animi medicina philosophia: cuius au
lium, non vt in corporis morbis petendum
foris, omnibúsque opibus, viribúsque vt nosm
ipsi nobis mederi possimus, elaborandum
Quanquam de vniuersa Philosophia, quant
però & expetenda & colenda esset: satis, vt ar
tror, dictum est in Hortensio. De maximis a
tem rebus nihil ferè intermisimus, postea nec
sputare, nec scribere. His autem libris expos
sunt ea, quæ à nobis cum familiaribus nostris
Tusculano erant disputata. Sed quoniam du
bus superioribus, de morte, & dolore dictum

tertio

ertius dies disputationis hoc tertium volumen
fficiet. Vt enim in Academiam nostram descen-
imus, inclinato iam in postmeridianum tem-
us die, popposci eorum aliquem qui aderant
auſſam differendi: tum res acta sic est. A. Vide-
ur mihi cadere in sapientem ægritudo. M. Num
eliquæ quoque perturbationes animi, formidi-
es, libidines, iracundiæ? Hæc enim ferè sunt
iusmodi, quæ Græci πάθη appellant: ego pote- Παθη.
am morbos, & id verbum esset è verbo, sed in
onsuetudinem nostram non caderet. Nam mi-
ereri, inuidere, gestire, lætari, hæc omnia mor-
os Græci appellant, motus animi rationi non
obtemperantes: nos autem hos eosdem motus
oncitati animi, rectè, vt opinor, perturbationes
dixerimus: morbos autem non satis vsitatè, nisi
quid aliud tibi videtur. A V. Mihi verò isto modo.
MAR. Hæccine igitur cadere in sapientem putas?
AVD. Prorsus existimo. MAR. Næ igitur ista glo-
iosa sapientia non magni æstimanda est: si qui-
dem non multum differt ab insania. AVD. Quid?
tibi omnisne animi commotio videtur insania?
MAR. Non mihi quidem soli, sed id quod admi-
rari sæpe soleo, maioribus quoque nostris hoc
ita visum intelligo, multis seculis ante Socratem,
à quo hæc omnis quæ est de vita & de moribus
Philosophia, manauit. AVD. Quónam tandem
modo? M. Quia nomen insaniæ, significat mentis Insania.

ægrotationem, & morbum, id est insanitatem & ægritudinem animi, quam appellârunt insaniam. Omnes autem perturbationes animi morbos philosophi appellant, negántq; stultũ quemquam ijs morbis vacare. Qui autem in morbo sunt, sani non sunt, & omnium insipientium animi in morbo sunt: omnes insipientes igitur insaniunt. Sanitatem enim animorum positam in tranquillitate quadam, constantiaq; censebant: his rebus mẽtem vacuam appellarunt insaniam propterea quod in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse non possit. Nec minus illud acutè, quòd animi affectionem lumine mentis carentem, nominauerunt amentiam, eandémque dementiam. Ex quo intelligendum est, eos qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idem quod à Socrate acceptum Stoici diligenter retinuerunt: Omnes insipientes esse nõ sanos.* Quis est enim sanus in aliquo morbo? (morbos autem hos perturbatos motus, vt modò dixi, philosophi appellant) non magis est sanus, quàm is corpus quod in morbo est. Ita fit, vt sapientia sanitas sit animi: insipientia autem, quasi insania quædam, quæ est insania, eadémque dementia. multóq; melius hæc notata sunt verbis Latinis quàm Græcis: quod alijs quoque multis locis reperitur. Sed id aliàs, nunc quod instat. Totum igitur id, quod quærimus, quid, & quale sit ver-

Amentia.

ὅτι πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται.

* Qui enim animus est in aliquo morbo.

verbi vis ipsa declarat. Eos enim sanos intelligi necesse est, quorum mens motu quasi morbo perturbata nullo sit: qui contrà affecti sunt, hos insanos appellari necesse est. Itaque nihil melius, quàm quod est in consuetudine sermonis Latini, quum exisse ex potestate dicimus eos qui effrænati feruntur, aut libidine, aut iracundia: quanquam ipsa iracundia libidinis est pars. Sic enim definitur: Iracundia, vlciscendi libido. Qui igitur exisse ex potestate dicũtur, idcirco dicuntur, quia non sunt in potestate mentis, cui regnũ totius animi à natura tributum est. Græci autem μανίαν vnde appellent, non facilè dixerim: Eam tamen ipsam distinguimus nos melius, quàm illi. Hanc enim insaniam, quæ iuncta stultitiæ patet latius, à furore disiungimus. Græci volunt illi quidem, sed parum valent verbo: quem nos furorem, μελαγχολίαν ipsi vocant. Quasi verò atra bili solùm mens, ac non sæpè vel iracundia grauiore, vel timore, vel dolore moueatur: Quo genere Athamantem, Alcmeonem, Aiacem, Orestem furere dicimus. Qui ita sit affectus, eum dominum esse rerum suarum vetant duodecim Tabulæ. Itaque non est scriptum, Si insanus, sed, Si furiosus esse incipit. Insaniam enim censuerunt (id est, inconstantiam sanitate vacantem) posse tamen tueri mediocritatem officiorum, & vitæ communem cultum

Iracundia. Exisse de potestate qui dicuntur.

atque vsitatum. Furorem autem esse rati sunt, mentis ad omnia cæcitatem: quod quum maius esse videatur, quàm insania, tamen eiusmodi est, vt furor in sapientem cadere possit, non possit insania. Sed hæc alia quæstio est: nos ad propositum reuertamur. Cadere, opinor, in sapientem ægritudinem, tibi dixisti videri. AVD. Ego verò ita existimo. M. Humanum id quidem, quòd ita existimas, non enim filice nati sumus: sed est naturale in animis tenerum quiddam atque molle, quod ægritudine, quasi tempestate quatiatur. Nec absurdè Crantor ille, qui in nostra Academia vel in primis fuit nobilis, Minimè, inquit, assentior ijs, qui istam nescio quam indolentiam magnoperè laudant, quæ nec potest vlla esse, nec debet. * Ne ægrotus sim, inquit, sed si fuerim, sensus adsit, siue secetur quid, siue auellatur à corpore. Nam isthuc nihil dolere, non sine magna mercede contingit immanitatis in animo, stuporis in corpore. Sed videamus ne hæc oratio sit hominum assentantium nostræ imbecillitati, & indulgentium mollitudini. Nos autem audeamus non solùm ramos amputare miseriarum, sed omnes radicum fibras euellere: tamen aliquid relinquetur fortasse, ita sunt altæ stirpes stultitiæ: sed relinquetur id solùm, quod est necessarium. Illud quidem sic habeto, Nisi sanatus sit animus, quod sine philosophia fieri non

* Nec ægroto etiam, nisi is qui fuerat sensus adsit.

nō poteſt, finem miſeriarū nullum fore. Quamobrem quoniam cœpimus, tradamus nos ei curādos: ſanabimur ſi volemus. Et progrediar quidem longiùs. Non enim de ægritudine ſolùm (quanquam id quidem primùm) ſed de omni animi (vt ego propoſui) perturbatione, morbóue (vt Græci volunt) explicabo. Et primò, ſi placet, Stoicorum more agamus, qui breuiter perſtringere ſolent argumenta, deinde noſtro inſtituto vagabimur. Qui fortis eſt, idem eſt fidens: quoniam Cor fidens mala conſuetudine loquendi in vitio ponitur: ductum verbum à confidendo, quod laudis eſt. Qui autem eſt fidens, is profectò non extimeſcit. Diſcrepat enim à timendo confidere, at qui in quem cadit ægritudo, in eundem timor. Quarum enim rerum præſentia ſumus in ægritudine, eaſdem impendentes, & venientes timemus. Ita fit vt fortitudini ægritudo repugnet. Veriſimile eſt igitur, in quem cadit ægritudo, in eundem cadere timorem, & infractionem quandam animi, & demiſſionem: quæ in quem cadunt, in eundem cadit vt ſeruiat, vt victum ſe quandoq; eſſe fateatur. Quę qui recipit, recipiat idem neceſſe eſt timiditatem & ignauiam. Non cadunt autem hæc in virum fortem: igitur ne ægritudo quidem. At nemo ſapiens, niſi fortis: non cadet ergo in ſapientem ægritudo. Præterea neceſſe eſt qui fortis ſit, eundem eſſe magni animi:

mi: qui magni animi sit, inuictum: qui inuictus sit, eum res humanas despicere, atque infra se positas arbitrari. Despicere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine affici potest, nisi fortis. Ex quo efficitur, fortem virum ægritudine nunquam affici. Omnes autem sapientes, fortes. Non cadit igitur in sapientem ægritudo. Et quemadmodũ oculus conturbatus, non est probè affectus ad suum munus fungendum, & reliquæ partes, totúmue corpus * statim quum est motum, deest officio suo & muneri: sic cõturbatus animus nõ est aptus ad exequendum munus suũ. Munus autem animi, est ratione bene vti: Et sapientis animus ita semper affectus est, vt ratione bene vtatur. Nunquam igitur est perturbatus. At ægritudo, perturbatio est animi: semper igitur sapiens ea vacabit. Verisimile etiam illud est, qui sit temperans, quem Græci σώφρονα appellant, eámque virtutem σωφροσύνην vocant, quam soleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare: nonnunquam etiam modestiam. Sed haud scio an rectè ea virtus frugalitas appellari possit: quod angustius apud Græcos valet, qui frugi homines χρησίμους appellant, id est, tantummodo vtiles. At illud, est latius, omnis enim abstinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos vsitatum nomen nullum habet, sed habere potest, ἀφελάβειαν. Nam est

* à statu

Frugalitas.

est innocentia affectio talis animi, quæ noceat nemini. Reliquas etiam virtutes frugalitas continet: quæ nisi tanta esset, & si ijs angustijs quibus pleriq; putant, teneretur, nunquam esset L. Pisonis cognomen tãtopere laudatum. Sed quia nec qui propter metum præsidiũ reliquit, quod est ignauiæ: nec qui propter auaritiam clàm depositum nõ reddidit, quod est iniustitiæ: nec qui propter temeritatem malè rem gessit, quod est stultitiæ, frugi appellari solet: eò tres virtutes fortitudinem, iustitiam, prudentiam, frugalitas est complexa. Et si hoc quidem cõmune est virtutũ: omnes enim inter se nexæ & iugatæ sunt: reliqua igitur & quarta virtus, vt sit ipsa frugalitas, necesse est. Eius enim videtur esse proprium, motus animi appetentis regere & sedare, sempérque aduersantem libidini, moderatam in omni re seruare constantiam: cui contrarium vitium nequitia dicitur. Frugalitas, vt opinor, à fruge, qua nihil melius* è terra: Nequitia ab eo, etsi hoc erit fortasse durius, sed tentemus, & lusisse putemur, si nil sit ab eo, quod nequicquam est in tali homine: ex quo idem Nihili dicitur. Qui sit frugi igitur, vel, si mauis, moderatus, & temperans, eum necesse est esse constantem: qui autem constans, quietum: qui quietus, perturbatione omni vacuum: ergo etiam ægritudine: & sunt illa sapientis. Aberit igitur à sapiente ægritudo.

Innocentia

* è terra oritur.

ægritudo. Itaque non inscitè Heracleotes Dionysius ad ea disputat, quæ apud Homerum Achilles quæritur, hoc, vt opinor, modo:

Córq; meum penitus turgescit tristibus iris,
Quum decore atque omni me orbatum laudè recordor.

Num manus affecta rectè est, quum in tumore est? aut num aliud quippiam membrum tumidum ac turgidum non vitiosè se habet? Sic igitur inflatus & tumens animus in vitio est. Sapientis autem animus semper vacat vitio, nunquam turgescit, nunquam tumet. At iratus animus eiusmodi est: nũquam igitur sapiens irascitur. Nam si irascitur, etiam cõcupiscit. Proprium est enim irati cupere, à quo læsus videatur, ei quàm maximũ dolorem inurere. Qui autem id concupierit, eum necesse est, si id cõsequutus sit, magnopere lætari: Ex quo fit, vt alieno malo gaudeat: quod quoniam nõ cadit in sapientem, ne vt irascatur quidem, cadit: si autem caderet in sapientem ægritudo, caderet etiam iracundia; qua quoniam vacat, ægritudine etiam vacabit. Etenim si sapiens in ægritudinem incidere posset, posset etiam in misericordiam, posset in inuidentiam: non dixi in inuidiã, quæ tum est, quum inuidetur. Ab inuidendo autem inuidentia rectè dici potest, vt effugiamus ambiguum nomen inuidiæ, quod verbum ductum est à nimis intuendo

Inuidia. Inuidentia.

dó fortunam alterius, vt est in Menalippo.

Florem quisnam liberûm inuidit meûm?

Malè Latinè videtur, sed præclarè Accius: vt enim videre, sic inuidere florem rectius, quàm flori dicitur. Nos consuetudine prohibemur: Poëta ius suũ tenuit, & dixit audaciùs. Cadit igitur in eundem & inuidere & misereri. Nam qui dolet rebus alicuius aduersis, idem alicuius etiam secundis* solet: vt Theophrastus interitum deplorans Callisthenis sodalis sui, rebus Alexandri prosperis angitur. Itaq; dicit Callisthenem incidisse in hominem summa potentia, summaq; fortuna, sed ignarum quemadmodũ rebus secundis vti conueniret. Atqui quemadmodum misericordia ægritudo est ex alterius rebus aduersis, sic inuidentia, ægritudo est ex alterius rebus secundis. In quem igitur cadit misereri, in eundem etiam inuidere. Non cadit autem inuidere in sapientem: ergo ne misereri quidem. Quòd si hoc ægrè ferre sapiens soleret, misereri etiam soleret. Abest autem à sapiente ægritudo. Hæc sic dicuntur á Stoicis, concluduntúrque contortiùs: sed latiùs aliquanto dicenda sunt & diffusiùs, sententijs tamen vtendum eorum potissimum, qui maximè forti, & vt ita dicam, virili vtuntur ratione, atque sententia. Nam Peripatetici familiares nostri, quibus nihil est vberius, nihil eruditius, nihil grauius, mediocritatem vel perturbationum,

*dolet

Misericordia.

vel

vel morborum animi mihi non sanè probant. Omne enim malum etiã mediocre, magnum est. Nos autem id agimus, vt id in sapiente nullum sit omnino. Nam vt corpus etiam si mediocriter ægrum est, sanum non est; sic in animo si est ista mediocritas, caret sanitate. Itaque præclarè nostri, vt alia multa, molestiam, solicitudinem, angorem, propter similitudinem corporum ægrorum, ægritudinem nominauerunt. Hoc propemodum verbo Græci omnem animi perturbationẽ appellant: vocant enim πάθος, id est, morbum, quicunque est motus in animo turbidus. Nos melius: ægris enim corporibus simillima est animi ægritudo. At non similis ægrotationis est libido, non immoderata lætitia, quæ est voluptas animi elata & gestiens. Ipse etiam metus non est morbi admodum similis, quãquam ægritudini est finitimus: sed propriè vt ægrotatio in corpore, sic ægritudo in animo nomen habet, non seiunctum à dolore. Doloris igitur huius origo nobis explicanda est, id est, causa efficiens ægritudinem in animo, tanquam ægrotationem in corpore. Nam vt medici causa morbi inuenta, curationem esse inuentam putant: sic nos causa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus. Est igitur causa omnis in opinione, nec verò ægritudinis solùm, sed etiam reliquarum omnium perturbationum, quæ sunt genere

Ægrotatio animi.
AEgritudo corporis.

enere quatuor, partibus plures. Nam quum o-
nnis perturbatio ſit animi motus, vel rationis Perturba-
xpers, vel rationem aſpernans, vel rationi non tio.
bediens: iſque motus, aut boni, aut mali opi-
ione citetur: bifariam quatuor perturbationes
equaliter diſtributæ ſunt. Nam duæ ſunt ex o-
inione boni, quarum altera Voluptas geſtiens Voluptas.
d eſt, præter modum elata lætitia, opinione prę-
entis magni alicuius boni. Altera Cupiditas, Cupiditas.
quæ rectè vel libido dici poteſt, quæ eſt immo-
erata appetitio opinati magni boni, rationi nō
obtemperans. Ergo hæc duo genera, Voluptas
geſtiens, & Libido, bonorum opinione turban-
ur: vt duo reliqua, Metus & Ægritudo, malo-
um. Nam vt Metus opinio magni mali impen- Metus.
lentis, ſic Ægritudo eſt opinio magni mali præ- Ægritudo.
ſentis: & quidem recens opinio talis mali, vt in
eo rectum videatur eſſe angi. Id autem eſt, vt is
qui doleat, oportere opinetur ſe dolere. His au-
em perturbationibus, quas in vita hominum
ſtultitia quaſi quaſdam immittit furias atq; in-
itat, omnibus viribus atque opibus repugnan-
dum eſt, ſi volumus hoc quod datum eſt vitæ,
ranquillè, placidéque traducere. Sed cætera a-
liàs; nunc ęgritudinem, ſi poſſimus, depellamus.
d enim ſit propoſitum, quandoquidem eam tu
ideri tibi in ſapientem cadere dixiſti, quod ego
ullo modo exiſtimo. Tetra enim res eſt, mi ſera,

deteſtabilis,omni contentione, velis,vt ita dic remiſque fugienda. Qualis enim tibi ille vide tur Tantalo prognatus, Pelope natus,qui quã dam à ſocero Oenomao rege Hippodamia raptis nactus eſt nuptijs? Iouis iſte quidem pro nepos. Támne ergo abiectus,támne fractus?

Nolite,inquit, hoſpites ad me adire ilico iſti
Ne contagio mea bonis vmbráue obſit,
Tanta vis ſceleris in corpore hæret.

Tu te Thyeſta damnabis,orbabisque luce, pro pter vim ſceleris alieni? Quid illum filium Soli nónne patris ipſius luce indignum putas?

Refugêre oculi,corpus macie extabuit.
Lacrymæ peredêre humore exangueis genæ
Situ nidoris,barba pedore horrida,
Atque intonſa infuſcat pectus illuuie ſcabrũ.

Hæc mala ô ſtultiſſime Æeta ipſe tibi addidiſti Non inerant in ijs, quæ tibi caſus inuexerat, & quidẽ inueterato malo, quum tumor animi re ſediſſet. Eſt autem ægritudo,vt docebo,in opi nione mali recentis. Sed mœres videlicet regni deſiderio,non filiæ. Illã enim oderas,& iure fo taſſe:regno enim non æquo animo carebas. E autem impudens luctus mœrore ſe conficienti quòd imperare nõ liceat liberis. Dionyſius qui dem tyrannus Syracuſis expulſus Corinthi pue ros docebat:vſque eò imperio carere non pote rat. Tarquinio verò quid imprudẽtius? qui qui be!lum

Dionyſius Corinthi.

bellum gereret cum ijs, qui eius non tulerãt ſuperbiam; is quum reſtitui in regnum nec Veientium, nec Latinorum armis potuiſſet, Cumas ſe contuliſſe dicitur, inque ea vrbe ſenio, & ægritudine fiſſe confectus. Hoc tu igitur cenſes ſapiẽti poſſe accidere, vt ægritudine opprimatur, id eſt, miſeria? Nam quum omnis perturbatio miſeria eſt, tum carnificina eſt ægritudo. Habet ardorem libido, leuitatem lætitia geſtiens, humilitatem metus: ſed ægritudo quædam maiora, tabem, cruciatum, afflictionem, fœditatem: lacerat, exeſt animum, planéque cõficit. Hanc niſi eruimus ſic, vt abijciamus, miſeria carere nõ poſſumus. Atqui hoc quidem perſpicuum eſt, tum ægritudinẽ exiſtere, quum quid ita viſum ſit, vt magnum quoddam malum adeſſe, & vrgere videatur. Epicuro autem placet opinionẽ mali ægritudinem eſſe natura, vt quicunque intueatur in aliquod maius malum, ſi id ſibi accidiſſe opinetur, ſit continuò in ægritudine. Cyrenaici nõ omni malo ęgritudinẽ effici cẽſẽt, ſed inſperato, nec opinato malo. Eſt id quidẽ nõ mediocre ad ægritudinẽ augendã. Videntur enim omnia repentina grauiora. Ex hoc & illa iure laudantur:

Ego quum genui, tum moriturum ſciui, & ei rei ſuſtuli.

Exeſt pro exedit.

Tres Trochaici è tragædia quapiam.

Præterea ad Troiam quum miſi ad defendendã Græciam,

Sciebam me in mortiferum bellum, non in epu-
las mittere.

Hæc igitur præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ venientia longe antè videris. Itaque, apud Euripidem à Theseo dicta laudantur (licet enim, vt sæpè facimus, in Latinum illa conuertere)

Nã qui hæc audita à docto meminissem viro,
Futuras mecum commentabar miserias:
Aut mortem acerbã, aut exilij mœstam fugã,
Aut semper aliquam molem meditabar mali:
Vt siqua inuecta diritas casu foret,
Ne me imparatum cura lacerare et repens.

Quod autem Theseus à docto se audiuisse dicit, id de seipso loquitur Euripides: fuerat enim auditor Anaxagoræ, quem ferunt nuntiata morte filij dixisse: Sciebam me genuisse mortalem. Quæ vox declarat ijs esse hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. Ergo id quidem non est dubium, quin omnia, quæ mala putentur, sint improuisa grauiora. Itaque quanquam nõ hæc vna res efficit maximam ægritudinem, tamen quoniam multum potest prouisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem, sint semper omnia homini humana meditata. Et nimirum hæc est illa præstans & diuina sapientia, & perceptas penitus & pertractatas res humanas habere, nihil admirari quum acciderit, nihil antequã euenerit.

Mala improuisa grauiora.

rueuerit, non euenire posse arbitrari.

Quamobrem omnes, quum secundæ res sint maximè, tum maximè
Meditari secum oportet, quo pacto aduersam ærumnam ferant,
Pericla, damna, exilia. Peregè rediens semper cogitet,
Aut filij peccatum, aut vxoris mortem, aut morbum filiæ:
Communia esse hæc, fieri posse vt nequid animo sit nouum,
Quicquid præter spem eueniat, omne id deputare, esse in lucro.

E Phormione Terentiana.

Ergo hoc, Terentius à philosophia sumptum, quum tam commodè dixerit, nos è quorũ fontibus id hausturn est, non & dicemus hoc melius & constantius sentiemus? Hic est enim ille vultus semper idem, quem dicitur Xantippe prædicare solita in viro suo fuisse Socrate, eodem vultu semper se vidisse exeuntem illum domo, & reuertentem. Nec verò eadem frons erat, quæ M. Crassi illius veteris, quem semel ait in omni vita risisse Lucilius: sed tranquilla, & serena: sic enim accepimus. Iure autem erat semper idem vultus, quum mentis à qua is fingitur, nulla fieret mutatio. Quare accipio equidem à Cyrenaicis hæc arma contra casus & euentus, quibus eorum aduenientes impetus diuturna

Vultus à mente fingitur.

præmeditatione frãgantur, simulque iudico malum illud opinionis esse, non naturæ. Si enim in re essent, cur fierent prouisa leuiora? Sed est ipsidem de rebus quod dici possit subtilius, si prius Epicuri sententiã viderimus, qui censet, necesse esse omnes in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitrentur, siue illa antè prouisa & expectata sint, siue inueterauerint. Nam neque vetustate minui mala, nec fieri præmeditata leuiora: stultamq; etiam esse præmeditationem futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem. Satis esse odiosum malum omne quum veniisset. Qui autem semper cogitauisset, accidere posse aliquid aduersi, ei fieri illud sempiternum malum: si verò ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam. Itaque semper angi aut accipiendo, aut cogitando malo. Leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, auocatione a cogitanda molestia, & reuocatione ad contemplãdas voluptates. Parêre enim censet animum rationi posse, & quò illa ducat sequi. Vetat igitur ratio intueri molestias, abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miserias contemplãdas: à quibus quum cecinit receptui, impellit rursum, & incitat ad cõspiciendas, totáq; mente contrectandas varias voluptates, quibus ille & præteritarum memoria, & spe cõsequentium, sapientis vitam refertam putat. Hęc nostro more

more nos dicimus, Epicurei dicunt suo. Sed quę dicãt, videamus quomodo negligamus. Principiò malè reprehendunt pręmeditationes rerum futurarum. Nihil est enim quod tam obtundat, eleuetq; ægritudinem, quàm perpetua in omni vita cogitatio, nihil esse quod accidere nõ possit quàm meditatio cõditionis humanę, quàm vitę lex, cõmentatioq; parendi: quæ non hoc affert, vt semper mœreamus, sed vt *nõ vnquã. Neq; enim qui rerum naturã, qui vitę varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret quum hæc cogitat: sed tum vel maximè sapientiæ fungitur munere. Vtrunq; enim cõsequitur, vt & consyderadis rebus humanis, proprio Philosophiæ fruatur officio, & in aduersis casibus, triplici cõsolatione sanetur. Primùm, quòd posse accidere, diu cogitauerit: quę cogitatio vna maximè oẽs molestias extenuat, & diluit. Deinde, quòd *humanè ferẽda ĩtelligit. Postremò, quòd videt nullum malum esse, nisi culpam. Culpam aũt nullam esse, quum id quod ab homine non potuerit præstari, vt non eueniret, euenerit. Nã reuòcatio illa quã affert quum à cõtuendis nos malis auocat, nulla est. Non est enim in nostra potestate fodicantibus ijs rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio vel obliuio: lacerant, vexant, stimulos admouent, ignes adhibent, respirare non sinunt. Et tu obliuiscì iubes, quod con-

*nunquam

*humana

tra naturam est: quòd à natura datum est, aux
lium extorques inueterati doloris. Est enim ta
da illa quidem medicina sed tamen magna, qu
affert longinquitas & dies. Iubes me bona cog
tare, obliuisci malorum. Diceres aliquid, & ma
gno quidem Philosopho dignũ, si ea bona sen
tires esse, quæ essent homine dignissima. Pytha
goras mihi sic diceret, aut Socrates, aut Plato
Quid iaces? aut quid mœres? aut cur succum
bis, crediscque fortunæ? quæ vt peruellere te for
sitan potuerit & pungere, non potuerit certè vi
res frangere. Magna vis est in virtutibus, eas ex
cita, si fortè dormiunt. Iam tibi aderit princeps
Fortitudo, quæ te animo tanto esse coget, vt o
mnia quæ possint homini euenire, contemnas
& pro nihilo putes. Aderit Temperantia, quæ
est eadem Moderatio, à me quidem paulò ante
appellata Frugalitas, quæ te turpiter & nequi
ter facere nihil patiatur. Quid est autem nequi
us, aut turpius effœminato viro? Nec iustitia
quidem sinet te ista facere, cui minimum esse
videtur in hac causa loci: quæ tamen ita dicet,
dupliciter te esse iniustum: & quum alienum
appetas, qui mortalis natus conditionẽ postules
immortalium: & grauiter feras te, quod vten
dum acceperis, reddidisse. Prudentiæ verò quid
respondebis, discenti, * virtutem se esse conten
tam, quomodo ad bene viuẽdum, sic & ad bea
tè.

* virtute

tē. Quę si extrinsecùs religata pendeat, & non oriatur ex se, & rursus ad se reuertatur, & omnia sua complexa, nihil quærat aliunde: non intelligo cur, aut verbis tam vehementer ornanda, aut re tantoperè expetenda videatur. Ad hæc bona me si reuocas, Epicure, pareo, sequor, vtor te ipso duce, obliuiscor etiam malorum, vt iubes, eóque facilius, quòd ea ne in malis quidem ponenda censeo. Sed traducis cogitationes meas ad voluptates: quas? corporis credo, aut quæ propter corpus vel recordatione vel spe cogitētur. Nunquid est aliud? recténe interpretor sententiam tuam? Solent enim isti negare, nos intelligere quid dicat Epicurus. Hoc dicit, & hoc ille Græculus me audiente Athenis senex Zeno istorum acutissimus contendere, & magna voce dicere solebat, eum esse beatum, qui præsentibus voluptatibus frueretur, confiderétque se esse fruiturum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interueniente: aut si interueniret, si summus foret, futurum breuem: si productior, plus habiturum iucundi, quàm mali. Hæc cogitantem fore beatum, præsertim si & antè perceptis bonis cōtentus esset, nec mortem, nec Deos extimescere. Habes formam Epicuri vitæ beatæ verbis Zenonis expressam, nihil vt possit negari. Quid ergo? huiúsne vitæ *propositum & cogitatio, aut Thyestem leuare poterit, aut Æ- *propositio

L.V. etam,

etam, de quo paulò antè dixi, aut Telamonem pulsum patria exulantem, atque egentem, in quo hæc admiratio fiebat,

Trochaicus Hiccine est Telamon ille, modò quem gloria ad cœlum extulit,
Quem aspectabant? cuius ob os Graij ora obuertebant sua?

Quòd si cui, vt ait idem, simul animus cum re concidit, à grauibus illis antiquis Philosophis petenda medicina est, non ab his voluptarijs. Quam enim isti bonorum copiam dicunt? Fac sanè, summum bonum esse, non dolere: quanquam id non vocatur voluptas: sed non necesse est nunc omnia. Idne est, quo traducti luctum leuemus? Si sanè summum malum, dolere: in eo igitur qui non est, si malo carcat, continuóne fruitur summo bono? Quid tergiuersamur Epicure? nec fatemur eam nos dicere voluptatem, quam tu idem, quum os pĕrfricuisti, soles dicere? Sunt hæc tua verba, nécne? in eo quidem libro, qui cõtinet omnem disciplinam tuam (fungar enim iam interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc: Nec equidem habeo quod intelligam bonum illud, detrahens eas voluptates quæ sapore percipiuntur: detrahens eas etiam, quæ auditu & cantibus: detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, suaues motiones, siue quæ aliæ voluptates

Perfricare os, dependere, prouerbium.

tes in toto homine gignuntur quolibet ad sensu. Nec verò ita dici potest, mentis lætitiam solam esse in bonis. Lætantem enim mentem ita noui spe eorum omnium quæ suprà dixi fore, vt *natura ijs potiens dolore careat. Atque hæc quidem ijs verbis, quiuis vt intelligat, quam voluptatem norit Epicurus. Deinde paulò infrà, Sæpe quæsiui, inquit, ex ijs, qui appellantur sapientes, quid haberent, quod in bonis relinquerent, si illa detraxissent: nisi si vellent voces inanes fundere. Nihil ab ijs potui cognoscere. Qui si virtutes ebullire volent, & sapientias, nihil aliud dicent, nisi eam viam, qua efficiantur eæ voluptates, quas suprà dixi. Quæ sequuntur, in eadem sententia sunt: totusque liber, qui est de summo bono, refartus & verbis, & sententijs talibus. Ad hanccine igitur vitam Telamonem illum reuocabis, vt leues ægritudinem? & si quem tuorum afflictum mœrore videris, huic acipēserem potius, quàm aliquem Socraticum libellum dabis? *ὕδραυλεως hortabere vt audiant voces potius, quàm Platonis? Expones quæ spectes florida & varia: fasciculum ad nareis admouebis: incendes odores, & sertis redimiri iubebis, & rosa. *Si verò aliquid etiam, iam planè luctum omnem abstuleris. Hæc Epicuro confitenda sunt, aut ea quæ modò expressa ad verbū dixi, tollenda de libro, vel

*naturali potius dol.

*κυλῶν

*Si venereū etiā aliquid admoneris, tum

vel totus liber potius abijciendus. Est enim confertus voluptatibus. Quærendum igitur quemadmodum ægritudine priuemus eum, qui ita dicat;

Pol mi fortuna magis nunc defit, quàm genus:
Nanque regnum suppetebat mihi, vt scias quãto è loco,
Quantis opibus, quibus de rebus lapsa fortuna occidat.
*accidat.

Quid? huic calix mulsi impingendus est, vt plorare desinat, aut aliquid eiusmodi? Ecce tibi ex altera parte ab eodem poëta,

Ex opibus summis, opis egens Hector tuæ:
Huic subuenire debemus? quærit enim auxiliũ.
Quid petam præsidij, aut exequar? quóue nunc auxilio, aut fuga,
Freta sim? arce & vrbe orba sum. quò accedam? quò applicem?
Cui nec aræ patriæ domi stant, fractæ & disiectę iacent,
Fana flamma deflagrata, tosti alti stant parietes
Deformati atque abiete crispa.

Scitis quæ sequantur, & illud in primis:

O pater! ô patria! ô Priami domus!
Septum altisono cardine templum,
Vidi ego te, astante ope barbarica,
Tectis cælatis, laqueatis
Auro, ebore instructam regificè.

O poëtam egregium, quanquam ab his cantoribus Enphorionis contemnitur. Sentit omnia repentina, & inopinata, esse grauiora. Exaggeratis igitur regijs opibus, quę videbantur sempiternæ fore, quid adiungit?

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam euitari,
Iouis aram sanguine turpari.

Præclarum carmen. Est enim & rebus, & verbis, & modis lugubre. Eripiamus huic ægritudinem. Quomodo? Collocemus in culcitra plumea, psaltriam adducamus, * hedychrum incendamus, demus scutellã dulciculæ potionis, aliquid *videamus & cibi. Hæc tandem bona sunt, quibus ægritudines grauissimæ detrahantur? Tu enim paulò antè ne intelligere te quidem alia bona dicebas. Reuocari igitur oportere à mœrore ad cogitationẽ bonorum. Conueniret mihi cum Epicuro, si, quid esset bonum, conueniret. Dicet aliquis, Quid? ergo tu Epicurum existimas ista voluisse, aut libidinosas eius fuisse sententias? Ego verò minimè. Video enim ab eo dici multa seuerè, multa præclarè. Itaque, vt sæpe dixi, de acumine agitur eius, non de moribus, quamuis spernat voluptates eas quas modò laudauit. Ego tamẽ meminero, quid videatur ei summum bonum. Non enim verbo solum posuit voluptatem, sed explanauit quid diceret: saporem, inquit,

*cedrum

*prouideamus

quitj& eorporum complexum, & ludos, atque cantus, & formas eas, quibus oculi iucundè moueantur? Num fingo? num mẽtior? cupio refelli. Quid enim laboro, nisi, vt veritas in omni quæstione explicetur? At idem ait, Non crescere voluptatem dolore detracto: summamque voluptatẽ, nihil dolere. Paucis verbis tria magna peccata. Vnum, quod secum ipse pugnat. Modò enim ne suspicari quidem se quicquam bonum, nisi sensus quasi titillarentur voluptate: nũc autem, summam voluptatem esse, dolore carere. Potéstne magis secum ipse pugnare? Alterũ est peccatum, quòd quum in natura tria sint, vnum gaudere, alterum dolere, tertium nec gaudere nec dolere: hic putat primum & tertium idem esse, nec distinguit à non dolendo voluptatem. Tertium peccatum commune cum quibusdã, quòd quum virtus maximè expetatur, eiusque adipiscendæ causa Philosophia quæsita sit, ille à virtute summum bonum separauit. At laudat & sæpe virtutem. Et quidem C. Gracchus, quum largitiones maximas fecisset, & effudisset ærariũ, verbis tamen defendebat ærarium. Quid verba audiã, quum facta videam? Piso ille Frugi semper contra legem frumentariam dixerat. Is lege lata Consularis ad frumentum accipiendum venerat, Animaduertit Gracchus in concione Pisonem stantem. Quærit audiente populo Romano,

mano, qui sibi constet: quum ea lega frumentum petat, quam dissuaserat. Nolim, inquit, mea bona Gracche, tibi viritim diuidere liceat. sed si facias, partem petam. Parúmne declarauit vir grauis,& sapiens, lege Sempronia patrimonium publicum dissipari? Lege orationes Gracchi,patronum ærarij esse dices.Negat Epicurus iucundè posse viui, nisi cum virtute viuatur. Negat vllam in sapientem vim esse fortunæ: Tenuem victum antefert copioso. Negat vllum esse tempus, quo sapiens non beatus sit: Omnia philosopho digna, sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatem. Dicat quālibet:nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars insit.Age,si voluptatem non intelligamus, ne dolorem quidem. Nego igitur eius esse, qui dolore summum malum metiatur,mentiõnem facere virtutis. Et conqueruntur quidam Epicurei,viri optimi(nam nullum genus est minus malicioſum) me studiosè dicere contra Epicurum.Ita credo,de honore,aut de dignitate contendimus. Mihi summum in animo bonum videtur, illi autem in corpore:mihi in virtute, illi in voluptate. Et illi quidem pugnāt, & quidem vicinorum fidem implorant: multi autem sunt qui statim cõuolent. Ego sum is,qui dicam,me non laborare,actum habiturum quod egerint. Quid enim de bello Punico agitur?de quo ipso

quum

quum aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo videretur, nulla inter eos concertatio vnquam fuit. Hi nimis iracundè agunt: præsertim quum ab ijs non satis animosè defendatur sententia, pro qua non in Senatu, non in concione, non apud exercitum, neque *ad Censores dicere audeant. Sed cum istis aliàs, & eo quidem animo, nullum vt certamen instituam, verum dicentibus facilè cedam. Tantum admonebo, si maximè verum sit, ad corpus omnia referre sapientem, siue, vt honestius dicam, nihil facere, nisi quod expediat siue omnia referre ad vtilitatem suam: quoniam hæc plausibilia non sunt, vt in sinu gaudeant, glorioſè loqui desinant. Cyrenaicorum restat sententia, qui tum ægritudinem censent existere, si nec opinato quid euenerit. Est id quidem magnum, vt suprà dixi, etiam Chrysippo ita videri scio, quod prouisum antè non sit, id fieri vehementius. Sed non sunt in hoc omnia, quanquam hostium repens aduentus magis aliquando conturbat, quàm expectatus: & maris subita tempestas, quàm antè prouisa, terret nauigantes vehementiùs: & huiusmodi sunt pleraq;. Sed quum diligenter nec opinatorum naturam cõsideres, nihil aliud reperias, nisi quidem omnia videri subita maiora, & quidem ob duas causas: Primùm quòd quanta sint quæ accidunt, considerandi spatium non datur. Deinde quum

*apud Cẽsores

videtur

videtur, præcaueri potuisse, si prouisum esset, quasi culpa contractum malum, ægritudinem acriorem facit. Quod ita esse dies declarat, quæ procedens ita mitigat, vt ijsdem malis manentibus non modò leniatur ægritudo, sed in plerisq; tollatur. Carthaginenses multi Romæ seruierunt: Macedones Rege Perse capto. Vidi etiam in Peloponneso, quum essem adolescens, quosdam Corinthios. Hi poterant omnes eadem illa de Andromacha deplorare,

Hæc omnia vidi. &c.

Sed & iam decantauerant fortasse: eo enim erant vultu, oratione, omni reliquo motu & statu, vt eos Argiuos aut Sycionios diceres. Magisque me mouerant Corinthi subito aspectæ parietinæ, quàm ipsos Corinthios, quorum animis diuturna cogitatio callũ vetustatis obduxerat. Legimus librum Clitomachi, quem ille euersa Carthagine misit consolandi causa ad captiuos ciues suos. In eo est disputatio scripta Carneadis, quam se ait in commentarium retulisse: quum ita positum esset, Videri fore in ægritudine sapientem, patria capta. Quæ Carneades contrà dixerit, scripta sunt. Tanta igitur calamitatis præsentis adhibetur à philosopho medicina, quanta in inueterata ne desideratur quidem. Nec si aliquot annis post idem ille liber captiuis missus esset, vulneribus solùm mederetur,

* parietũ ruinæ.

tur, ſed cicatricibus. Senſim enim & pedetentim progrediens extenuatur dolor: non quò ipſa res imitari ſoleat, aut poſſit: ſed id, quod ratio debuerat, vſus docet, minora eſſe ea, quæ ſint viſa maiora. Quid ergo opus eſt, licet aliquis, ratione, aut omnino conſolatione vlla, qua ſolemus vti, quum leuare dolorem mœrentiũ volumus? Hæc enim ferè tum habemus in promptu: Nihil oportere inopinatum videri. Atqui tolerabilius feret incommodum, qui cognouerit neceſſe eſſe homini tale aliquid accidere. Hæc enim oratio de ipſa ſumma mali nihil detrahit, tantummodo affert, Nihil euenisſe quod opinandum non fuiſſet. Neq; tamen genus id orationis in conſolando nõ valet, ſed id haud ſciam an plurimum valeat. Ergo iſta nec opinata nõ habent tantã vim vt ęgritudo ex ijs omnis oriatur. Feriũt enim fortaſſe grauius: nõ id efficiunt, vt ea quæ accidant maiora videantur: quia recentia ſunt, videntur non quia repentina. Duplex eſt igitur ratio veri reperiendi, non ijs ſolùm quæ mala, ſed in ijs etiam quæ bona videntur. Nam aut de ipſius rei natura qualis & quanta ſit, quęrimus: vt de paupertate nonnunquã, cuius onus diſputãdo leuamus, docentes, quàm parua, & quàm pauca ſint quæ natura deſideret: aut à diſputãdi ſubtilitate orationem ad exẽpla traducimus. Hic Socrates cõmemoratur, hîc Diogenes, hîc Cęcilianũ illud

Sæ

Sæpe est etiam sub palliolo sordido sapientia. Quum enim paupertatis vna eadémque sit vis, quidnam dici potest, quamobrem C. Fabritio tolerabilis ea fuerit, alij negẽt se ferre posse? Huic igitur alteri generi similis est ratio consolandi, quæ docet humana esse, quæ acciderint. Non enim id solum continet ea disputatio, vt cognitionem afferat generis humani: sed significat tolerabilia esse, quæ & tulerint, & ferant cæteri. De paupertate agitur: multi sapientes pauperes cómemorantur. De contemnendo honore, multi inhonorati proferuntur, & quidem propter id ipsum beatiores: eorúmq; qui priuatum otium negotijs publicis antetulerunt, nominatim vita laudatur. Nec siletur illud potentissimi regis Anapæstum, qui laudat senem, & fortunatum esse dicit, quòd inglorius sit, atque ignobilis ad supremum diem peruenturus. Similiter commemorandis exemplis orbitates quoque liberorum prædicantur: eorúmque qui grauius ferunt, luctus, aliorum exemplis leniuntur. Sic perpessio cæterorum facit, vt ea quæ acciderint, multò minora, quàm quanta sint existimata, videantur. Ita fit sensim cogitantibus, vt quantum sit mentita opinio, appareat. Atque hoc idem & Telamon ille declarat,

Ego quum genui, moriturũ sciui. Et Theseus,
Futuras mecum commentabar miserias.

Et Anaxagoras. Sciebam me genuisse mortale
Hi enim omnes diu cogitantes de rebus huma
nis, intelligebant eas nequaquam pro opinion
vulgi esse extimescendas. Et mihi quidem vid
tur idem ferè accidere ijs, qui antè meditantu
quod ijs, quibus medetur dies: nisi quod ra
quædã sanat illos, hos ipsa natura: intellecto e
quod remedium illud continet, Malum qu
opinatum sit esse maximum, nequaquam
natura tantum esse, vt vitam beatam possit eu
tere. Hoc igitur efficitur, vt ex illo nec opin
plaga maior sit: non vt illi putant, vt quum du
bus pares casus euenerit, is modò ægritudine
ficiatur, cui ille nec opinato casus euenerit. I
que dicuntur nonnulli in mœrore, quum de h
communi hominum conditione audiuissent, e
lege esse nos natos, vt nemo in perpetuum e
posset expers mali, grauius etiam tulisse. Quoc
ca Carneades, vt video nostrum scribere Anti
chum, reprehendere Chrysippum solebat, la
dantem Euripideum carmen illud:
Mortalis nemo est, quem non attingat dolor,
Morbúsque: multi sunt humandi liberi,
Rursus creandi: mórsque est finita omnibus:
Quę generi humano angorẽ nequicquã afferu
Reddenda est terræ terra: tum vita omnibus
Metenda, vt fruges: sic iubet necessitas.
Negabat genus hoc orationis quicquã omnin

ad leuandam ægritudinem pertinere. Id enim ipsum dolendum esse dicebat, quòd in tam crudelem necessitatem incidissemus. Nam illam quidem orationem ex cõmemoratione alienorum malorum, ad maleuolos consolandos esse accommodatam. Mihi verò longè videtur secùs: etiam & necessitas ferendæ conditionis humanæ, quasi cum Deo pugnare* cohibet, admonétque esse hominem: quæ cogitatio magnoperè luctũ leuat: & enumeratio exemplorum, non vt animum maleuolorum oblectet, affertur: sed vt ille, qui mœret, ferendum sibi id censeat, quod videat multos moderatè & tranquillè tulisse. Omnibus enim modis fulciendi sunt qui ruunt, nec cohærere possunt propter magnitudinem ægritudinis. Ex quo ipsam ægritudinem λύπην Chrysippus,* quasi solutionem totius hominis appellatam putat, quæ tota poterit euelli, explicata, vt principio dixi, causa ægritudinis. Est enim nulla alia, nisi opinio & iudicium magni præsentis atque vrgentis mali. Itaque & dolor corporis, cuius est morsus acerrimus, perferetur, spe propositæ boni: & acta ætas honestè, ac splẽdidè, tãtam adfert consolationem, vt eos qui ita vixerint, aut non attingat ægritudo, aut perleuiter pungat animi dolor. Sed ad hanc opinionem magni mali, quum illa etiam opinio accesserit, oportere, rectum esse, & ad officium pertinere,

θεομαχεῖν. *prohibet

*quasi λύσιν hoc est, solutionem.

ferre illud ægrè quod acciderit: tum denique ef-
ficitur illa grauis ægritudinis perturbatio. Ex
hac opinione sunt illa varia, & detestabilia ge-
nera lugendi, pedores, muliebres lacerationes
genarum, pectoris, fœmorum, capitis percussio-
nes. Hic ille Agamemnon Homericus, & idem
Accianus,

Scindens dolore identidem intonsam comam.

In quo facetum illud Bionis, Perinde stultissi-
mum Regem in luctu capillum sibi euellere,
quasi caluitio mœror leuaretur. Sed hæc omnia
faciunt, opinantes ita fieri oportere. Itaque et
Æschines in Demosthenem inuehitur, quòd
septimo die pòst filiæ mortem hostias immola-
uisset, At quàm rhetoricè, quàm copiosè, quas
sententias colligit, quæ verba contorquet? vt fa-
cere quiduis rhetori intelligas, & quæ nemo
probaret, nisi insitum illud in animis haberet-
mus. Omneis bonos interitu suorum quàm gra-
uissimè mœrere oportere. Ex hoc euenit, vt in-
nimi doloribus alij solitudines captent, vt a
Homerus de Bellerophonte,

Qui miser in campis mœrens errabat Ale-
ïeis,

Ipse suum cor edens, hominum vestigia
vitans.

Et Niobe fingitur lapidea, propter æternum
(credo) in luctu silentium. Hecubam autem pu-
ta

tant propter animi acerbitatem quandam & rabiem, fingi in canem esse cõuersam. Sunt autem alij, quos in luctu cum ipsa solitudine loqui sæpe delectat: vt illa apud Ennium nutrix:

Cupido cœpit miseram nunc me proloqui
Cœlo atque terræ Medeæ miserias.

Hæc omnia vera, recta, debita putantes faciunt in dolore: maximéque declaratur, hoc quasi officij iudicio fieri. Quòd si qui forte quum in luctu esse vellent, aliquid fecerunt humanius, aut si hilarius loquuti sunt, reuocant se rursus ad mœstitiam, peccatiq; se insimulant, quòd dolere intermiserint. Pueros verò matres, & magistri, castigare etiam solent, nec verbis solùm, sed etiam verberibus: siquid in domestico luctu hilarius ab ijs factum est, aut dictum, plorare cogunt. Quid ipsa remissio luctus, quum est consequuta, intellectũq;, est nihil profici mœrendo, nonne res declarat, fuisse totum illud voluntariũ? Quid ille Terentianus ipse se puniens, id est, ἑαυτὸν τιμωρούμενος?

Decreui tantisper me minus iniuriæ
Chremes meo gnato facere, dum fiam miser.

Hic decreuit vt miser sit.

Nunquis igitur quicquam decernit inuitus?

Malo quidem me quouis dignum deputem.

Malo se dignum deputat, nisi miser sit. Vides ergo opinionis esse, non naturæ malum. Quid,

quod res ipſa lugere prohibet? Vt apud Homerum, quotidianæ neces interitúſque multorum ſedationem mœrendi afferunt: apud quem ita dicitur,

*cadentes. Nanq; nimis multos atque omni luce *carentes
Cernimus, vt nemo poſſit mœrore vacare.

Quò magis eſt ęquũ tumulis mandare perẽptos
Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.
Ergo in poteſtate eſt abijcere dolorem, quũ velis, tempori ſeruientem. An eſt vllum tempus (quoniã quidem res in noſtra poteſtate eſt) cui non ponendæ curæ * ægritudinis cauſa ſeruiamus? Cõſtabat eos, qui concidentem vulneribus Cn. Pompeium vidiſſent, quum in illo ipſo acerbiſſimo, miſerrimóque ſpectaculo ſibi timerent, quod ſe claſſe hoſtium circunfuſos viderent, nihil tum aliud egiſſe, niſi vt remiges hortarentur, & vt ſalutem adipiſcerentur fuga: poſtea quam Tyrum veniſſent, tum afflictari lamentaríque cœpiſſe. Timor igitur ab ijs ægritudinem potuit repellere, ratio ac ſapientia vera non poterit? Quid eſt autem quod plus valeat ad ponendum dolorem, quàm quum eſt intellectum nihil profici, & fruſtra eſſe ſuſceptum? Si igitur deponi poteſt, etiam non ſuſcipi poteſt. Voluntate igitur & iudicio ſuſcipi ægritudinem conſtendum eſt. Idque indicatur eorum patientia qui quum multa ſint ſæpe perpeſſi, facilius ſe-

*ægritudiníſque

rum

runt quicquid accidit, obduruíſſeq; ſeſe contra fortunam arbitrantur. Vt ille apud Euripidem,

Si mihi nunc triſtis primùm illuxiſſet dies,
Nec tam ærumnoſo nauigauiſſem ſalo:
Eſſet dolendi cauſa, vt iniecto equulei
Fræno, repente tactu exagitantur nouo:
Sed iam ſubiectus miſerijs obtorpui.

Defatigatio igitur miſeriarum ægritudines quũ faciat leuiores, intelligi neceſſe eſt, non rem ipſam, cauſam atque fontem eſſe mœroris. Philoſophi ſummi, necdum tamen ſapientiam conſequuti, nónne intelligũt, in ſummo ſe malo eſſe? Sunt enim inſipientes, neque inſipientia vllum maius malum eſt, neq; tamen lugent. Quid ita? quia huic generi malorum non affingitur illa opinio, rectum eſſe, & æquum, & ad officium pertinere, ægrè ferre, quòd ſapiens non ſis; quòd idẽ affingimus huic ægritudini, in qua luctus ineſt, quæ omnium maxima eſt. Itaque Ariſtoteles veteres philoſophos accuſans, qui exiſtimauiſſent, philoſophiam ſuis ingenijs eſſe perfectam, ait eos aut ſtultiſſimos, aut glorioſiſſimos fuiſſe. Sed ſe videre, quòd paucis annis magna acceſſio facta eſſet, breui tẽpore philoſophiam planè abſolutam fore. Theophraſtus autem moriens accuſaſſe naturam dicitur, quòd ceruis & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil intereſt: hominibus, quorum maximè interfuiſſet, tam

exiguam vitam dediſſet: quorum ſi ætas potuiſſet eſſe longinquior, futurum fuiſſe, vt omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur. Quærebatur igitur, ſe tum, quum illa videre cœpiſſet, extingui. Quid? ex cæteris Philoſophis nónne optimus, & grauiſſimus quiſque confitetur, multa ſe ignorare, & multa ſibi etiam atque etiam eſſe dicenda? Neque tamen quum ſe in media ſtultitia, qua nihil eſt peius, hærere intelligant, ægritudine prẽmuntur. Nulla enim admiſcetur opinio officioſi doloris. Quid, qui non putant lugendum viris? Qualis fuit Q. Maximus, efferens filium Conſularem: qualis L. Paulus, duobus paucis diebus amiſſis filijs? qualis M. Cato, Prætore deſignato mortuo filio? quales reliqui, quos in Conſolatione collegimus. Quid hos aliud placauit, niſi quòd luctũ & mœrorem eſſe non putabant viri? Ergo id, quod alij rectum opinantes, ægritudini ſe ſolent dedere, hi id turpe putantes, ægritudinem repulerunt. Ex quo intelligitur, non in natura, ſed in opinione eſſe ægritudinem. Contrà dicuntur hæc: quis tam demens, vt ſua voluntate mœreat? Natura affert dolorem: cui quidem Crantor, inquiunt, * noſter cedendum putat. Premit enim, atque inſtat, nec reſiſti poteſt. Itaq; quum Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiacis morte conſolatus eſſet, is quum audiſſet

veſter.

audiſſet de ſuo filio, fractus eſt. De cuius commutata mente ſic dicitur:

Nec verò tanta præditus ſapientia
Quiſquã eſt, qui aliorũ ęrumnã dictis alleuãs,
Non idem, quum fortuna mutata impetum
Conuertat, clade vt ſubita frangatur ſua,
Vt illa ad alios dicta & præcepta excidant.

Hæc quum diſputant, hoc ſtudent efficere, Naturæ obſiſti nullo modo poſſe. Hi tamen fatentur, grauiores ægritudines ſuſcipi, quàm natura cogat. Quæ eſt igitur amentia, vt nos quoque idem ab alijs requiramus? Sed plures ſunt cauſæ ſuſcipiendi doloris: Primùm, illa opinio mali, quo viſo atque perſuaſo, ægritudo inſequitur neceſſariò. Deinde etiam, gratum ſe mortuis facere, ſi grauiter eos lugeant, arbitrantur. Accedit ſuperſtitio muliebris quædam: exiſtimant enim Dijs immortalibus ſe facilius ſatisfacturos, ſi eorum plaga perculſi, & afflictos ſe, & ſtratos eſſe fateantur. Sed hæc inter ſe quàm repugnent, plerique non vident, Laudant enim eos, qui æquo animo moriantur: qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant vituperandos: quaſi fieri vllo modo poſſit, quod in amatorio ſermone dici ſolet, vt quiſquam plus alterum diligat, quàm ſe. Præclarum illud eſt, & ſi quæris, rectum quoque & verum, vt eos, qui nobis chariſſimi eſſe debeant, æquè ac noſmet-

nosmetipsos amemus: at verò plus, fieri nullo pacto potest. Ne optãdum quidem est in amicitia, vt me ille plus quàm se amet, ego illum plus quàm me. Perturbatio vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium consequatur. Sed de hoc aliàs. Nunc illud satis est, non attribuere ad amissionem amicorum miseriam nostram, ne illos, plus quàm ipsi velint, si sentiant, plus certè quàm nos met ipsos diligamus. Nam quod aiunt, plerosq; consolationibus nihil leuari: adiunguntq; consolatores ipsos confiteri se miseros, quum ad eos impetum suum fortuna conuerterit: vtrunque dissoluitur. Sunt enim ista non naturæ vitia, sed culpæ: stultitiam autem accusare quamuis copiosè licet: Nam & qui non leuantur, *ipsi ad miseriam inuitant: & qui suos casus aliter ferunt, atque vt alijs autores ipsi fuerunt, non sunt vitiosiores, quàm ferè plerique qui auari auaros, gloriæ cupidos glorioſi reprehendunt.

Ordo charitatis.

*ipsi alios ad mis.

Est enim proprium stultitiæ, aliorum vitia cernere, obliuisci suorum. Sed nimirum hoc maximum est *exprimendum, quum constet ægritudinem vetustate tolli, hanc vim non esse in die positam, sed in cogitatione diuturna. Nam si & eadẽ res est, & idem est homo, qui potest quicquam de dolore mutari, si neque de eo, propter quod dolet, quicquam est mutatum, neq; de eo qui dolet? Cogitatio igitur diuturna, nihil esse

* experimentum

in

in re mali, dolori medetur, non ipsa diuturnitas. Hic mihi afferunt mediocritates: quæ si naturales sunt, quid opus est consolatione? natura enim ipsa terminabit modum: sin opinabiles, opinio tota tollatur. Satis dictum esse arbitror, ægritudinem esse opinionem mali præsentis: in qua opinione illud insit, vt ægritudinem suscipere oporteat. Additur ad hanc definitionem à Zenone rectè, vt illa opinio præsentis mali sit recens Hoc autem verbum sic interpretatur, vt non tantùm illud recens esse velit, quod paulò antè acciderit, sed quandiu in illo opinato malo vis quædam insit & vigeat, & habeat quandam viriditatem, tandiu appelletur recens: Vt Arthemisia Mausoli Cariæ Regis vxor, quæ nobile illud Halicarnassi fecit sepulchrum, quandiu vixit, vixit in luctu, eodémque etiam confecta contabuit. Huic erat illa opinio quotidie recens, quæ tum denique non appellabatur recens, quum vetustate exaruit. Hæc igitur officia sunt consolantium, tollere ægritudinem funditus, aut sedare, aut detrahere quàm plurimum, aut supprimere, nec pati manare longius, aut ad aliam traducere. Sunt qui vnum officium consolantis putent, Malum illud omnino non esse vt Cleanthi placet. Sunt qui non magnum malum, vt Peripatetici. Sunt qui abducunt à malis ad bona, vt Epicurus. Sunt qui satis putant ostendere, nihil

inopinati

inopinati accidiſſe, nihil mali. Chryſippus autem caput eſſe cenſet in conſolando, detrahere illam opinionem mœrenti, ſi ſe officio fungi putet iuſto atque debito. Sunt etiam qui hæc omnia genera conſolandi colligunt: alius enim alio modo mouetur, vt ferè nos omnia in conſolationem vnam coniecimus. Erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio. Sed ſumendum tempus eſt, non minus in animorum morbis, quàm in corporum, vt Prometheus ille Æſchyli, cui quum dictum eſſet,

Atqui Prometheû te hoc tenere exiſtimo,
Mederi poſſe rationem iracundiæ:
Reſpondet. (mouens
Si quidem qui tempeſtiuam medicinam ad-
Non aggraueſcens vulnus, illidat manus.

Erit igitur in conſolationibus prima medicina, Docere, aut nullum malum eſſe, aut admodum paruum. Altera eſt, & de communi conditione vitæ, & propriè ſiquid ſit de ipſius, qui mœreat, diſputandum. Tertia, Summam eſſe ſtultitiam fruſtrà confici mœrore, quum intelligas, nihil poſſe profici. Nam Cleãthes quidem ſapientem conſolatur, qui conſolatione non eget. Nihil enim eſſe malum, quod turpe non ſit, ſi lugenti perſuaſeris, non tu illi luctum, ſed ſtultitiam detraxeris. Alienum autem tempus docendi. Et tamen non ſatis mihi videtur vidiſſe hoc Cleanthes,

Cleanthes, Suscipi aliquãdo ægritudinem posse, ex eo ipso, quod non esse summum malum Cleãthes ipse fateatur. Quid enim dicemus? quũ Socrates Alcibiadi persuasisset (vt accepimus) eum nihil hominis esse: nec quicquam inter Alcibiadem, summo loco natum, & quemuis baiulum interesse: quum se Alcibiades afflictaret, lacrymánsque Socrati supplex esset, vt sibi virtutem traderet, turpitudinémque depelleret: quid dicemus Cleanthe? Num in illa re, quæ ægritudine Alcibiadem afficiebat, mali nihil fuisse? Quid? illa Lyconis, qualia sunt? qui ægritudinem extenuans, paruis ait eam rebus moueri, fortunæ & corporis incommodis, non animi malis. Quid ergo? illud quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis vitijsque constabat? Ad Epicuri consolationem satis est antè dictum. Ne illa quidem consolatio firmissima est, quanquam & vsitata est, & sæpe prodest, Non tibi hoc soli. Prodest hæc quidem, vt dixi, sed nec semper, nec omnibus: sunt enim qui respuant. Sed refert quo modo adhibeatur. Vt enim tulerit quisq; eorum, qui sapienter tulerunt, nõ quo quisque incommodo affectus sit, prædicandum est. * Chrysippi autoritas ad veritatẽ firmissima est, ad tempus ægritudinis difficilis. Magnum opus est, probare mœrenti, illum suo iudicio, & quòd se ita putat oportere facere, mœrere. Ni-

*chrysip pi ratio ad ver.

mirum

mirum igitur vt in cauſis non ſemper vtimur eodem ſtatu (ſic enim appellamus controuerſiarum genera) ſed ad tempus, ad controuerſiæ naturam, ad perſonam accõmodamus: ſic in ægritudine lenienda. Nam, quam quiſque curationem recipere poſſit, videndũ eſt. Sed neſcio quo pacto ab eo, quod erat à te propoſitũ, aberrauit oratio. Tu enim de ſapiente quæſieras, cui aut malum videri nullum poteſt, quod vacet turpitudine: aut ita parũum malum, vt id obruatur ſapientia, vixq; appareat: qui nihil opinione affingat, aſſumátq; ad ægritudinem: nec id putet eſſe rectum, ſe quàm maximè excruciari, luctúq; confici, quo * grauius nihil eſſe poſſit. Edocuit tamen ratio, vt mihi quidem videtur, quum hoc ipſum propriè non quæreretur hoc tempore, ne quidem vllum eſſe malum, niſi quod idem dici turpe poſſet: tamen vt videremus quicquid eſſet in ægritudine mali, id non naturale eſſe, ſed voluntario iudicio, & opinionis errore cõtractum. Tractatum eſt autem à nobis id genus ęgritudinis, quod vnum eſt omnium maximum, vt eo ſublato, reliquorum remedia ne magnopè quærenda arbitremur. Sunt enim certa quæ de paupertate, certa quæ de vita inhonorata, & ingloria dici ſoleant. Separatim autem certæ ſcholæ ſunt, de exilio, de interitu patriæ, de ſeruitute, de debilitate, de cæcitate, & de omni caſu, in quo

*prauius

quo nomen poni ſolet calamitatis. Hæc Græci in ſingulas ſcholas, & in ſingulos libros diſpertiunt. Opus enim quęrũt, quanquã planè diſputationis ſunt dilectionis. Et tamẽ vt medici toto corpore curando, minimæ etiam parti, ſi condoluit, medẽtur: ſic Philoſophia, quum vniuerſam ægritudinem ſuſtulerit, tamen ſi quis error aliunde extitit, ſi paupertas momordit, ſi ignominia pupugit, ſiquid tenebrarum offudit exilium, aut eorum, quæ modo dixi, ſi quid extitit: etſi ſingularum rerum ſunt propriæ conſolationes, de quibus audies tu quidem quum voles. Sed ad eundem fontem reuertendum eſt. Ægritudinem omnem procul abeſſe à ſapiente: quod inanis ſit, quòd fruſtra ſuſcipiatur, quòd nõ natura exoriatur, ſed iudicio, ſed opinione, ſed quadam inuitatione ad dolẽdum, quum id decreuerimus, ita fieri oportere. Hoc detracto, quod totum eſt voluntarium, ægritudo erit ſublata illa mœrens, morſus tamen & cõtractiunculæ quædam animi relinquentur. Hanc dicant ſanè naturalem, dum ægritudinis nomen abſit, graue, tetrum, funeſtum, quod cum ſapientia eſſe, atque vt ita dicam, habitare nullo modo poſſit. Atqui ſtirpes ſũt ægritudinis, quàm multæ, quàm amarę: quæ ipſo trunco euerſo omnes elidendæ ſunt, & ſi neceſſe erit, ſingulis diſputationibus. Supereſt enim nobis hoc, cuiuſmodi

eſt otium. Sed ratio vna omnium eſt ægritudinum, plura nomina. Nam & inuidere ægritudinis eſt, & æmulari, & obtrectare, & miſereri, & angi, lugere, mœrere, ærumna affici, lamentari, ſolicitari, dolere, in moleſtia eſſe, afflictari, deſperare. Hæc omnia definiunt Stoici: eaque verba, quæ dixi, ſingularum rerum ſunt: non, vt videntur, eaſdem res ſignficant, ſed aliquid differunt: quod alio loco fortaſſe tractabimus. Hæ ſunt illæ ſtirpium fibræ quas initiò dixi perſecandæ, & omnes elidendæ, ne vlla vnquam poſſit exiſtere. Magnum opus & difficile, quis negat? Quid autem præclarum, non idem arduum? ſed tamen id ſe effecturã philoſophia profitetur, nos modò curationẽ eius recipiamus.

Verum quidem hæc hactenus. Cætera quotieſcunque voletis, & hoc loco, & alijs, parata vobis erunt.

δύσκολον τὸ καλον.

M. T.

M. T. C. TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM LIBER QVARTVS.

De reliquis animi perturbationibus.

CVM multis in locis nostrorum hominum ingenia virtutesque, Brute, solco mirari, tum maximè ijs in studijs, quæ serò admodum expetita in hanc ciuitatem è Græcia rranstulerunt. Nam quum à primo vrbis ortu regijs institutis, partem etiam legibus, aspicia, ceremoniæ, comitia, prouocationes, Patrum cõsilium, equitum peditumque descriptio, tota res militaris diuinitus esse constituta: tum progressio admirabilis, incredibilisque cursus ad omnem excellentiam factus est, dominatu regio Republica liberata. Nec verò hic locus est, vt de moribus, institutisque maiorum, disciplina, ac temperatione ciuitatis loquamur: alijs hęc locis satis accuratè à nobis dicta sunt, maximéque in ijs sex libris, quos de Re pub. conscripsimus. Hoc autẽ loco consyderanti mihi studia doctrinæ, multa sanè occurrunt, cur ea quoque accersita aliunde, neque solum expetita, sed etiam conseruata, & culta videantur. Erat enim illis penè in conspectu præstanti

ſtanti ſapientia & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus ijſdem, quibus L. Brutus patriam liberauit, præclarus autor nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina quum longe latéque flueret, permanauiſſe mihi videtur in hanc ciuitatem: idque cum coniectura probabile eſt, tum quibuſdam etiam veſtigijs indicatur. Quis eſt enim qui putet, quum floreret in Italia Græcia potentiſſimis & maximis vrbibus ea, quæ Magna dicta eſt, in hiſque primum ipſius Pythagoræ, deinde poſtea Pythagoreorum tantum nomen eſſet, noſtrorum hominum ad eorum doctiſſimas voces aures clauſas fuiſſe? Quinetiam arbitror propter Pythagoreorum admirationem, Numam quoque regem Pythagoreum à poſterioribus exiſtimatum. Nam quum Pythagoræ diſciplinam & inſtituta cognoſcerent, Regiſque eius æquitatem, & ſapientiam, à maioribus ſuis accepiſſent, ætates autem & tempora ignorarent propter vetuſtatem, eum qui ſapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuiſſe crediderunt. Et de cõiectura quidem hactenus. Veſtigia autem Pythagoreorum quanquam multa colligi poſſunt, paucis tamen vtemur, quoniam non id agitur hoc tempore. Nam quum carminibus ſoliti illi eſſe dicantur & præcepta quædam occultiùs tradere, & mentes ſuas à cogitationũ intentione, cantu

tu fidibuſque, ad tranquillitatem traducere: grauiſſimus autor in Originibus dixit Cato, morē apud maiores hūc epularum fuiſſe, vt deinceps qui accumberent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes, atque virtutes. Ex quo perſpicuum eſt, & cantus tum fuiſſe reſcriptos vocum ſonis, & carmina: quanquam id quidem etiam duodecim tabulæ declarant, condi iam tum ſolitum eſſe carmen: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriā, leges ſanxerunt. Nec verò illud non eruditorum temporum argumentum eſt, quod & Deorum puluinaribus, & epulis magiſtratuum fides præcinunt: quod proprium eius fuit, de qua loquor, diſciplinæ. Mihi quidem etiam Appij Cæci carmen, quòd valdè Panætius laudat epiſtola quadam, quæ eſt ad Q. Tuberonem, Pythagoreorum videtur. Multa etiam ſūt in noſtris inſtitutis ducta ab illis, quæ prætereo, ne ea quæ peperiſſe ipſi putamur, aliunde didiciſſe videamur. Sed vt ad propoſitum redeat oratio. Quàm breui tempore, quot & quanti poëtæ? qui autem oratores extiterunt? facilè vt appareat, noſtros omnia conſequi potuiſſe ſimul vt velle cœpiſſent. Sed de cæteris ſtudijs alio loco & dicemus. ſi vſus fuerit, & ſæpe diximus. Sapientię ſtudium vetus id quidem in noſtris: ſed tamen ante Lælij ætatem, & Scipionis, nō reperio, quos appellare poſſim nominatim.

Carminum vetuſtas.

Quibus adolescentibus Stoicum Diogenem,& Academicum Carneadē video ad Senatum ab Athenienſibus miſſos eſſe Legatos. Qui quum Reipublicę nullam vnquam partem attigiſſent, eſſetque eorum alter Cyrenæus, alter Babylonius,nunquam profectò ſcholis eſſent excitati, neque ad illud munus electi, niſi in quibuſdam principibus temporibus illis fuiſſent ſtudia doctrinæ. Qui quum cætera literis mandarent, alij ius ciuile,alij orationes ſuas, alij monumēta maiorum, hanc ampliſſimam omnium artium bene viuendi diſciplinam, vita magis, quàm literis perſequuti ſunt. Itaque illius veræ elegantiſque philoſophiæ,quæ ducta à Socrate, in Peripateticis adhuc permanſit, & idem alio modo dicentibus Stoicis,quum Academici eorum cōtrouerſias diſceptarent:nulla ferè ſunt, aut pauca admodum Latina monumenta: ſiue propter magnitudinem rerum, occupationumque omnium: ſiue etiā quod imperitis ea probare poſſe non arbitrabantur,quum interim illis ſilentibus,C. Amaphanius extitit*dicens,Cuius libris editis, commota multitudo contulit ſe ad eandem potiſſimum diſciplinam:ſiue quòd erat cognitu perfacilis: ſiue quòd inuitabatur illecebris blandis voluptatis: ſiue etiam quia nihil prolatum erat melius,illud quod erat,tenebant. Poſt Amaphanium autem multi eiuſdem æmuli rationis,

Videtur hic deeſſe aliquid,ſicque legendam: dicens voluptatem ſummum bonum eſſe. Cuius libris,&c.

tionis, multa quum scripsissent, Italiam totã occupauerunt. Quodq; maximum argumentũ est nõ dici illa subtiliter, quòd & iã facilè ediscãtur, & ab indoctis probentur, id illi firmamentũ esse disciplinæ putant. Sed defendat quidem quod quisque sentit: sunt enim iudicia libera: nos hoc institutum tenebimus, nulliscq; vnius disciplinæ legibus adstricti, quibus in philosophia necessariò pareamus, quid sit in quaque re maximè probabile, semper requiremus: quod quũ sæpe aliàs, tum nuper in Tusculano studiosè egimus. Itaque expositis tridui disputationibus, quartus dies hoc libro concluditur. Vt enim in inferiorẽ ambulationem descendimus, quid feceramus idem superioribus diebus, acta res est sic. M. Dicat siquis vult, qua de re disputare velit. AVD. Non mihi videtur omni animi perturbatione posse sapiens vacare. MAR. Ægritudine quidem, hesterna disputatione videbatur, nisi forte temporis causa nobis assentiebare. AVD. Minime verò. Nã mihi egregiè probata est oratio tua. MAR. Non igitur existimas cadere in sapientem ægritudinem? AVD. Prorsus non arbitror. MAR. Atqui si ista perturbare animum sapientis non potest, nulla poterit. Quid enim? metúsne corturbet? at earum rerum est absentium metus, quarum præsentium est ægritudo. Sublata igitur ægritudine, sublatus est metus. Restant duæ

perturbationes, Lætitia gestens, & Libido: quæ si non cadent in sapientem, semper mens erit tranquilla sapientis. AV. Sic prorsus intelligo. M. Vtrum igitur mauis, statimne nos vela facere, an quasi è portu egrediētes, paululum remigare? AVD. Quidnam est istuc? non enim intelligo. MAR. Quia Chrysippus & Stoici, quum de animi perturbationibus disputāt, magnam partem in ijs partiendis & definiendis occupati sunt. Illa eorum perexigua oratio est, qua medeantur animis, nec eos turbulentos esse patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt, spinas partiendi & definiendi prætermittunt. Quærebam igitur, vtrum panderem vela orationis statim, an eā antè paululum dialecticorum remis propellerem. AVD. Isto modo verò: erit enim hoc totū, quod quæro, ex vtroq; perfectius. MAR. Est id quidem rectius, sed pòst requires, si quid fuerit obscurius. AVD. Faciā equidem: tu tamen, vt soles, dices ista ipsa obscura planius, quàm dicuntur à Græcis. MAR. Enitar quidem, sed intento opus est animo, ne omnia dilabātur, si vnum aliquod effugerit. Quoniam quæ Græci πάθη vocant, nobis perturbationes appellari magis placet, quàm morbos. In his explicandis veterem illam equidem Pythagoræ primùm, deinde Platonis discriptionem sequar, qui animum in duas partes diuidunt: alteram rationis

rationis participem faciunt, alteram expertem. In participe rationis ponũt Tranquillitatem, id est, placidam, quietamque constãtiam: in illa altera, motus turbidos, tum iræ, tum cupiditatis, contrarios inimicosq; rationi. Sit igitur hic fons: vtamur tamen in his perturbationibus describẽdis Stoicorum definitionibus, & partitionibus, qui mihi videntur in hac quęstione versari acutissimè. Est igitur Zenonis hæc definitio, vt Perturbatio sit (quod πάθος ille dicit) auersa à recta ratione contra naturam animi commotio. Quidam verò breuius, Perturbationem esse appetitum vehementiorem dicunt. Sed vehementiorem eum volunt esse, qui lõgius discesserit à naturæ constantia. Partes autem perturbationum volũt ex duobus opinatis bonis nasci, & ex duobus opinatis malis: itaq; esse quatuor. Ex bonis, Libidinem & Lætitiam: vt sit lætitia præsentium bonorum, libido futurorum. Ex malis, Metum & Ægritudinem nasci censent: metum futuris, ægritudinem præsentibus. Quæ enim venientia metuntur, eadem efficiunt ægritudinem instantia. Lætitia autem & Libido, & bonorum opinione versantur: quum libido, ad id quod videtur bonum, illecta & inflammata rapiatur: lætitia, vt adepta iam aliquid concupitum, efferatur, & gestiat. Natura enim omnes ea quæ bona videntur, sequuntur, fugiuntque contraria.

Animi duæ partes.

Perturbatio quid.

L.V. Quam-

Quamobrem simul ac obiecta est species cuiuspiam, quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura: id quum constanter prudenterque fit, eiusmodi appetitionem Stoici βούλησις βούλησιν appellant, nos appellamus Voluntatem. Eam illi putant in solo esse sapiente, quam sic definiunt, Voluntas est, quæ quid cum ratione desiderat. Quæ autem * ratione aduersa incitata est vehementius, ea Libido est, vel Cupiditas effrænata, quæ in omnibus stultis inuenitur. Itémque quum ita mouemur, vt in bono simus aliquo, dupliciter id contingit. Nam quum ratione animus mouetur placidè atque constanter, tum illud Gaudium dicitur. Quum autem inaniter & effusè animus exultat, tum illa Lætitia gestiens, vel nimia dici potest, quam ita definiunt, sine ratione animi elationem. Quomodóque bona natura appetimus, sic à malis natura declinamus: quæ declinatio si cũ retione fiet, Cautio appelletur, eáque intelligatur in solo esse sapiente: quæ autẽ sine ratione & cum exanimatione humili atque fracta, nominetur Metus. Est igitur Metus rationi aduersa cautio. Præsentis autem mali, sapientis affectio nulla est. Stulti autem ægritudo est ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animoque demittunt, & contrahunt, rationi non obtẽperantes. Itaque hæc prima definitio est, vt Ægritudo sit animi aduersãte ratione

Voluntas.

aduersus rationẽ.

Libido.

Gaudium.

Lætitia gestiens.

Cautio.

Metus.

Ægritudo.

ratione contractio. Sic quatuor perturbationes sunt, tres constantiæ, quoniam ægritudini nulla constantia opponitur, sed omnes perturbationes iudicio censent fieri & opinione. Itaque ea definiunt pressius, vt intelligatur non modò quàm vitiosè, sed etiam quàm in nostra sint potestate. Est igitur Ægritudo, opinio recens mali præsentis, in quo demitti contrahique animo rectum esse videatur. Lætitia, opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum esse videatur. Metus, opinio impendentis mali, quod intolerabile esse videatur. Libido, opinio venturi boni quod sit ex vsu iam præsens esse, atque adesse. Sed quæ iudicia, quasque opiniones perturbationem esse dixi, nõ in ijs perturbationes solùm positas esse dicunt, verũ illa etiam, quæ efficiuntur perturbationibus: vt ægritudo, quasi morbũ aliquem doloris efficiat: metus, recessum quendam animi, & fugam: lætitia, profusam hilaritatem: libido, effrænatam appetentiam. Opinionẽ autem, quam in oẽs definitiones superiores incluſimus, volunt esse imbecillam assensionem. Sed in singulis perturbationibus partes eiusdem generis plures subijciuntur. Vt Ægritudini inuidentia (vtendum est enim docendi causa verbo minus vsitato, quoniã Inuidia non in eo, qui inuidet solùm dicitur, sed etiam in eo, cui inuidetur) æmulatio, obtrectatio, misericordia, angor, luctus,

Perturbationum definitiones.

Opinio.

Ægritudinis partes.

luctus,mœror,ęrumna,dolor,lamentatio,ſolicitudo, moleſtia, afflictatio , deſperatio, & ſi qua ſunt de genere eodem . Sub metum autem ſubiecta ſunt,pigritia,pudor,terror,timor,pauor,exanimatio,cõturbatio,formido. Voluptati,maleuolentia lætans malo alieno,delectatio,iactatio,& ſimilia. Libidini,ira,excandeſcentia,odiũ, inimicitia,diſcordia,indigentia,deſideriũ,& cætera eiuſmodi. Hæc autem definiunt hoc modo: Inuidentiam eſſe dicunt, ægritudinem ſuſceptam propter alterius res ſecundas , quæ nihil noceant inuidenti . Nam ſi quis doleat eius rebus ſecundis,à quo ipſe lædatur,non rectè dicitur inuidere: vt ſi Hectori Agamemnon. Qui autem , cui alterius commoda nihil noceant , tamen eum doleat ijs frui,inuidet profectò. Æmulatio autem dupliciter illa quidem dicitur , vt & in laude,& in vitio nomen hoc ſit. Nam & imitatio virtutis, æmulatio dicitur: ſed ea nihil hoc loco vtimur,eſt enim laudis . Et eſt æmulatio ægritudo , ſi eo, quod quis concupierit, alius potiatur , ipſe careat . Obtrectatio autem eſt ea, quam intelligi Zelotypiam volo , ægritudo ex eo, quòd alter quoque potiatur eo, quod ipſe concupiuerit. Miſericordia, eſt ægritudo ex miſeria alterius,iniuria laborãtis. Nemo enim parricidæ aut proditoris ſupplicio miſericordia cõmouetur. Angor, eſt ęgritudo premens: Luctus,

Partes metus.

Voluptatis.

Libidinis.

Partium ægritudinis definitiones

Inuidentia.

Æmulatio.

Obtrectatio.

Miſericordia.

Augor.

ægritudo

ægritudo ex eius,qui charus fuerit,interitu acerbo:Mœror,ægritudo flebilis: Ærumna, ægritudo laborioſa:Dolor,ægritudo crucians: Lamẽtatio,ægritudo cum eiulatu:Solicitudo, ægritudo cum cogitatione:Moleſtia,ægritudo permanens: Afflictatio,ægritudo cum vexatione corporis: Deſperatio, ægritudo ſine vlla rerum expectatione meliorum. Quæ autem ſubiecta ſunt ſub Metum, ea ſic definiunt: Pigritiam,metum conſequentis laboris:Terrorem,metum concutientem:Ex quo fit,vt pudorem rubor,ſic terrorem pallor,& tremor, & dentium crepitus conſequatur.Timorem,metum mali oppropinquãtis. Pauorem,metum mentem loco mouentem. Ex quo illid Ennij,

Tum pauor ſapientiam omnem mihi ex animo expectorat.

Examinationem,metum ſubſeqẽntem, & quaſi comitem pauoris: Conturbationem, metum excutientem cogitata:Formidinem,metum permanentem. Voluptatis autem partes hoc modo deſcribunt, vt Maleuolentia ſit voluptas ex malo alterius ſine emolumento ſuo: Delectatio, voluptas ſuauitate auditus animum deliniens. Et qualis eſt hæc aurium, tales ſunt oculorum, & tactionum,& odorationum,& ſaporum:quę ſunt omnes vnius generis ad perfundendum animum,tãquam illi quefactæ voluptates. Iactatio,

Lucãs. Mœror. Ærumna. Dolor. Lamentatio Solicitudo. Moleſtia. Afflictatio. Deſperatio. Pigritia. Terror. Partium metus definitiones. Timor. Pauor. Voluptatis partium definitiones. Examinatio Cõturbatio Formido. Maleuolentia. Delectatio. Iactatio.

tio, est voluptas gestiens, & se efferens insolentiùs. Quæ autem libidini subiecta sunt, ea sic definiuntur, vt Ira sit libido puniendi eius, qui videatur læsisse iniuria: Excandescentia autem, sit ira modò nascẽs, & modò desistẽs, que θύμωσις Græcè dicitur: Odium, ira inueterata: Inimicitia, ira vlciscendi tempus obseruans: Discordia ira acerbior intimo odio & corde concepta: Indigentia, libido inexplebilis: Desiderium, libido eius qui nondum adsit, videndi.* Distinguitur illud etiam, vt libido sit earum rerum, quæ dicuntur de quodam, aut quibusdam, quæ κατηγορήματα Dialectici appellant, vt *habere diuitias, capere honores. Indigentia, libido rerum ipsarum est, vt bonorum, vt pecuniæ. Omnium autem perturbationum fontem esse dicunt Intemperantiam, quæ est à tota mente, & à recta ratione defectio, sic auersa à prescriptione rationis, vt nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant. Quemadmodum igitur Temperantia sedat omneis appetitiones, & efficit, vt hę rectę rationi pareant, conseruatque cõsiderata iudicia mentis: sic huic inimica Intemperantia omnem animi statum inflammat, conturbat, incitat. Itaque & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea. Quemadmodum quum sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis in corpore morbi.

Libidinis partium definitiones.

*Distinguunt

* auere diuitias, cupere hon.

morbi, ægrotationeſque naſcũtur: ſic prauarum opinionum conturbatio, & ipſarum inter ſe repugnãtia, ſanitate ſpoliat animum, morbiſque perturbat. Ex perturbationibus autem primùm morbi conficiuntur, quæ vocant illi νοσήματα, eaque quę ſunt eis morbis cõtraria, quæ habent ad res certas vitioſam offenſionem, atque faſtidium. Deinde ægrotationes, quæ appellantur à Stoicis, ἀῤῥώστημάτα, ijſq; item oppoſitæ cõtrariæ offenſiones. Hoc loco nimium operæ cõſumitur à Stoicis, maximè à Chryſippo, dũ morbis corporum comparatur morborum animi ſimilitudo. Qua oratione minimè neceſſaria prętermiſſa, ea quæ rẽ continent, pertractemus. Intelligatur igitur perturbationem iactantibus ſe opinionibus incõſtanter & turbidè, in motu eſſe ſemper. Quum autem hic feruor concitatióq; animi inueterauerit, & tãquam in venis medulliſque inſederit, tum exiſtit & morbus & ægrotatio, & offenſiones eæ, quæ ſunt eis morbis ægrotationibúſque contrariæ. Hæ quę dico, cogitatione quidem inter ſe differunt, re verò copulata ſunt: eáq; oriuntur ex libidine & lætitia. Nã quum eſt concupita pecunia, nec adhibita continuò ratio, quaſi quædam Socratica medicina, quæ ſanaret eam cupiditatem, peruanat in venas, & inhæret in viſceribus illud malum, exiſtítque morbus, & ægrotatio: quæ auelli inue-

terata

Auaritia. terata non possunt: eique morbo nomen est Auaritia: similiterque cæteri morbi, vt Gloriæ cupiditas, vt Mulierositas, vt ita appellem eam, quæ Græcè φιλογυνεία dicitur, cæterique similiter morbi, ægrotationésque nascuntur. Quæ autem sunt his contraria, ea nasci putantur à metu, vt odium mulierum, quale μισογυνεία est: vt in hominum vniuersum genus, quod accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος appellatur: vt inhospitalitas est. Quæ omnes ægrotationes animi ex quodam metu nascũtur earum rerum, quas fugiunt, & oderunt. Definiunt autẽ animi ægrotationem, opinationem vehementẽ de re non expetenda, tanquam valde expetenda sit, inhærentem, & penitus insitam. Quod autem nascitur ex offensione, ita definiunt, opinionem vehementem de re non fugienda inherentem & penitus insitam, tanquam fugienda. Hæc autem Opinatio, est iudicare se scire, quod nescias.

Animi ægrotatio.

Eius partes. Ægrotationi autem talia quędam subiecta sunt, auaritia, ambitio, mulierositas, peruicacia, ligurítio, vinolentia, cupedia, & si qua sunt similia.

Auaritia quid. Est autem Auaritia opinatio vehemens de pecunia, quasi valde expetenda sit, inhærens, & penitus insita. Similisque est eiusdem generis definitio reliquarum. Offensionum autem definitiones sunt eiusmodi: Vt, Inhospitalitas sit opinio vehemens, valde fugiendum esse hospitem,

Offensionum definitiones.

eaque

eáque inhærens & penitus insita. Similitérque definitur & Mulierum odium, vt Hippolyti: & vt Timonis, generis humani. Atque vt ad valetudinis similitudinem veniam, eáque collatione vtamur aliquando, sed parcius quàm solent Stoici: vt sint alij ad alios morbos procliuiores (itaque dicimus grauedinosos quosdam, quosdam torminosos: non quia semper sint, sed quia sæpe sint) ita alij ad metũ, alij ad aliam perturbationem procliues. Ex quo in alijs anxietas, vnde anxij: in alijs iracundia dicitur, quæ ab ira differt. Estque aliud iracundum esse, aliud iratum, vt differt anxietas ab angore. Neque enim omnes anxij, qui anguntur aliquãdo: nec qui anxij, semper angũtur: vt inter ebrietatẽ & ebriositatẽ interest: aliúdque est esse amatorem, aliud amantem. Atque hæc aliorum ad alios morbos procliuitas latè patet: nam pertinet ad omnes perturbationes. In multis etiam vitijs apparet, sed nomen res non habet. Erga inuidi, & malevoli, liuidi, & timidi, & misericordes, qui procliues ad eas perturbationes sunt non quia semper feruntur. Hæc igitur procliuitas ad suum quodque genus à similitudine corporis, Ægrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ægrotandum procliuitas. Sed hæc in bonis rebus, quòd alij ad alia bona sunt aptiores, Facilitas nominetur: in malis procliuitas, vt significet lapsionem: in neu-

tris, habeat ſuperius nomen. Quomodo autem in corpore eſt morbus, ægrotatio, & vitium, ſic in animo. Morbum appellant totius corporis corruptionem: Ægrotationem, morbum cum imbecillitate: Vitium, quum partes corporis inter ſe diſſident: ex quo prauitas, membrorum diſtortio, deformitas. Itaque illa duo, Morbus & Ægrotatio, ex totius valetudinis corporis conquaſſatione & perturbatione gignũtur: Vitium autem integra valetudine ipſum ex ſe cernitur. Sed in animo tantummodo cogitatione poſſumus morbum ab ægrotatione ſeiungere Vitioſitas autem eſt habitus, aut affectio in tota vita inconſtans, & à ſeipſa diſſentiens. Ita fit, vt in altera corruptione opinionum morbus efficiatur & ægrotatio, in altera, inconſtantia & repugnantia. Non enim omne vitium partes habet diſſentientes: vt eorum qui non longe à ſapientia abſunt, affectio eſt illa quidem diſcrepans ſeipſa, dum eſt inſipiens: ſed non diſtorta, non praua. Morbi autem & ægrotationes partes ſunt vitioſitatis: ſed perturbationes, ſintne eiuſdem partes, quæſtio eſt. Vitia enim affectiones ſunt manentes, perturbationes autem mouentes: vt non poſſint affectionum manentium partes eſſe. Atque vt in malis attingit animi natura, corporis ſimilitudo, ſic & in bonis. Sunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, vires, valetudo

Morbus. AEgrotatio Vitium.

Viciocitas.

letudo, firmitas, velocitas. Sunt item in animo. Corporis temperatio, quum ea congruunt inter se, è quibus constamus: Sanitas sic animi dicitur, quum eius iudicia, opinionésque concordant. Eáque animi est virtus, quam alij ipsam temperantiam dicunt esse: alij obtemperantem temperantiæ præceptis, & eam subsequentem, nec habentem vllam speciem suam. Sed siue hoc, siue illud sit, in solo esse sapiente. Est autem quędam animi sanitas, quæ in insipientem etiam cadat, quũ curatione & gubernatione medicorũ perturbatio mentis aufertur. Et vt corporis est quædam apta figura mẽbrorum, cum coloris quadã suauitate, eaq; dicitur Pulchritudo: sic in animo opinionũ iudiciorúmq; æquabilitas, & constantia, cum firmitate quadã & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam cõtinens, Pulchritudo vocatur. Item quæ viribus corporis, & neruis, & efficacitati similes, similibus verbis quoq;, animi vires nominãtur. Velocitas autem corporis, Celeritas appellatur: quæ cadẽ ingenij etiam laus habetur, propter animi mutatarum rerum breui tempore percussionem. Illud animorum, corporúmque dissimile est, quod animi valentes, morbo tentari non possunt, corpora possunt. Sed corporum offensiones sine culpa accidere possunt, animorũ nõ item: quorum omnes morbi & perturbationes ex aspernatione ratio-

Pulchritudo corporis.
Animi.

Velocitas.
Celeritas.

nis eueniunt. Itaq; in hominibus solum existũt. Nam bestiæ simile quiddam faciunt, sed in per-
μείωσις. turbationes non incidunt. Inter acutos autem & hebetes interest, quòd ingenioſi, vt æs Corinthium in æruginem, sic illi in morbum & incidũt tardius, & recreantur ocyus: hebetes non ita. Nec vero in omnem morbũ ac perturbationem animus ingenioſi cadit. Non enim multa efferata & immania; quædã autem humanitatis quoque habent primam speciem, vt misericordia ægritudo, metus. Ægrotationes autem, & morbi animorum, difficilius euelli posse putãtur, quàm summa illa vitia, quæ virtutibus sunt contraria. Morbis enim manentibus, vitia sublata esse non possunt: quia non tam celeriter sanantur, quàm illa tolluntur. Habes ea, quæ de perturbationibus enucleatè disputant Stoici, quæ Logica appellant, quia differũtur subtiliùs: è quibus, quoniam tanquam è scrupuloſis cotibus enauigauit oratio, reliquæ disputationis cursum teneamus, modò satis illa dilucidè dixerimus pro rerũ obscuritate. A. Prorsus satis: sed siqua diligentius erunt cognoscenda, quæremus aliàs: Nunc vela, quæ modo dicebas, expectamus & cursum. M. Quando & alijs locis de virtute diximus, & sæpe dicendum erit: Pleręque enim quæstiones, quæ ad vitam moręsque pertinent, à virtutis fonte ducuntur. Quando igitur Virtus est affe-

Virtutis definitio.

ctio

ctio animi constans, conueniénsque, laudabiles efficiens eos, in quibus est, & ipsa per se sua sponte, separata, etiam vtilitate laudabilis, ex ea proficiscuntur honestæ voluntates, sententiæ, actiones, omnísque recta ratio. Quanquam ipsa virtus breuissimè recta ratio dici potest. Huius igitur virtutis contraria est Vitiositas. Sic enim malo, quàm Malitiam appellare eam, quàm Græci κακίαν appellant. Nam Malitia certi cuiusdam vitij nomen est, Vitiositas omnium. Ex qua cogitantur Perturbationes, quæ sunt (vt paulò antè diximus) turbidi animorum concitatíque motus, auersi à ratione, & inimicissimi mentis, vitæque tranquillæ. Important enim ægritudines anxias, atque acerbas, animósque affligunt, & debilitant metu. Item inflammant appetitione nimia, quam tum Cupiditatem, tum Libidinem diximus, impotentiam quandam animi à temperantia, & moderatione plurimum dissidentem. Quæ si quando adepta est id, quod ei fuerit concupitum, tum fert alacritatem, vt nihil esse constet quod agat, vt ille qui voluptatem animi nimiam, summum esse errorem arbitratur. Eorum igitur malorum, in vna virtute posita sanatio est. Quid autem est, non miserius solùm, sed fœdius etiam, & deformius, quàm ægritudine quis afflictus debilitatúsque iacens? Cui miseriæ proximus is est, qui appropinquans ali-

Vitiositas.

Malitia.

Cupiditas.

quod malũ metuit, exanimatúsq; pendet animi. Quam viam significantes mali, poëtæ impẽdere apud inferos saxum Tantalo faciunt, ob scelera, animíque impotentiam, & superbiloquentiam! Ea cómunis pœna stultitiæ est. Omnibus enim, quorũ mens abhorret à ratione, semper aliquis talis dolor, talis terror impendet. Atque vt hæ tabificæ mentis perturbationes sunt (ægritudinem dico & metum) sic hilariores illæ, cupiditas auidè semper aliquid appetens, & inanis alacritas, id est, lætitia gestiens, non multum differunt ab amentia. Ex quo intelligitur, qualis ille sit, quem tum moderatum, aliàs modestum & temperantem, aliàs constantem continentémq; dicimus. Nonnunquã hęc eadem vocabula ad frugalitatis nomen, tanquam ad caput, referre volumus: quod nisi eo nomine virtutes continerentur, nunquam ita peruulgatum esset, vt iam prouerbij locum obtineret, Hominem frugi omnia rectè facere. Quod idem quum Stoici de sapiente dicunt, nimis admirabiliter, nimísque magnificè dicere videntur. Ergo is, quisquis est, qui moderatione, & constantia quietus animo est, sibíque ipse placatus, vt neque tabescat molestijs, neque frangatur timore, nec sitiens quid appetens ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat: is est sapiens, quem quærimus: is est beatus, cui nihil humanarum

Prouerbiũ.

rerum

terum aut intolerabile ad demittendū animum, aut nimis lætabile ad efferendum videri poteſt. Quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiúſque mundi nota ſit magnitudo? Nam quid aut in ſtudijs humanis, aut in tam exigua breuitate vitæ, magnum ſapienti videri poteſt, qui ſemper animo ſic excubat, vt ei nihil improuiſum accidere poſſit, nihil inopinatum, nihil omnino nouum? Atq; idem ita acrem in omnes partes aciem intendit, vt ſemper videat ſedem ſibi ac locum, ſine moleſtia, atque angore viuendi, vt quencunque caſum fortuna inuexerit, hanc aptè & quietè ferat: quod qui faciet, non ægritudine ſolùm vacabit, ſed etiam perturbationibus reliquis omnibus. His autem vacuus animus perfectè atque abſolutè beatos efficit: idémque concitatus & abſtractus ab integra certáq; ratione, nō conſtantiam ſolum amittit, verumetiam ſanitatem. Quocirca mollis & eneruata putanda eſt Peripatetico- Contra. Peripateticos.
rum ratio, & oratio, qui perturbari animos neceſſe eſſe dicunt: ſed adhibent modum quēdam, quem vltra progredi non oportet. Modum tu adhibes vitio? An vitium nullum eſt, non patêre rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud eſſe, quod aut cupias ardēter, aut adeptus, efferas te inſolenter? Nec porrò malum, quo aut oppreſſus iaceas, aut ne opprimare,

mente vix constes? eáque omnia aut nimis tristia, aut nimis læta errore fieri? Qui si error stultis extenuetur die, vt quum res eadem maneat, aliter ferat inueterata, aliter recentia, sapientem ne attingat quidem omnino: etiam quis ent tandem motus iste? Quæramus enim modum ægritudinis, in qua operæ plurimum ponitur. Ægrè tulisse P. Rutilium fratris repulsam Consulatus, scriptum apud Fannium est: sed tamen transisse videtur modum, quippe qui ob eam causam à vita recesserit. Moderatiùs igitur ferre debuit. Quid, si quum id ferret immodicè, mors liberorum accessisset? nata esset ægritudo noua sed ea modica, magna tamen facta esset accessio. Quid si deinde dolores graues corporis, si bonorum amissio, si cæcitas, si exilium, si pro singulis malis ægritudines accederent? Summa ea fieret, quæ non sustineretur. Qui modum igitur vitio quærit, similiter facit, vt si posse putet, eum qui se è Leucade præcipitauerit, sustinere se quũ velit. Vt enim id non potest, sic animus perturbatus, & incitatus, nec cohibere se potest, nec quo loco vult insistere omnino. Quæq; crescentia pernicioſa sunt, eadem sunt vitiosa nascentia. Ægritudo autem, cæteræque perturbationes, amplificatæ certè pestiferę sunt. Igitur etiam susceptæ, continuò in magna pestis parte versantur. Etenim ipsæ se impellunt, vbi semel à ratione

ne discessum est: ipsaque sibi imbecillitas indulget, in altumq; prouehitur imprudens, nec reperit locum consistendi. Quamobrem nihil interest, vtrum moderatas perturbationes approbet, an moderatam iniustitiam, moderatã ignauiam, moderatã intemperantiam. Qui enim vitijs modum apponit, is partem suscipit vitiorum. Quod quum ipsum per se vitiosum est, tum eo molestius, quia sunt in lubrico: incitatáque semel in procliue labuntur, sustinerique nullo modo possunt. Quid? quod ijdem Peripatetici perturbationes istas, quas nos extirpandas putamus, non modò naturales esse dicunt, sed etiam vtiliter à natura datas? quorum est talis oratio. Primùm multis verbis iracundiam laudant, cotem fortitudinis esse dicunt, multóque & in hostem, & in improbum ciuem vehementiores iratorum impetus esse. Leuis autem ratiunculas eorum, qui ita cogitarent, Prælium rectum est: hoc fieri conuenit, dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. Hæc nullam habent vim, nisi ira excanduit fortitudo. Nec verò de bellatoribus solùm disputant, imperia seueriora nulla esse putant sine aliqua acerbitate iracundiæ. Oratorem denique non modò accusantem, sed ne defendentem quidẽ probant, sine aculeis iracundiæ. Quæ etiam si non adsit, tamen verbis atque motu simulandam arbitrantur: vt auditoris iram ora-

toris incendat actio. Virum denique videri negant, qui irasci nesciat. Eámque quam Lenitatem nos dicimus, vitioso Lentitudinis nomine appellant. Nec verò solùm hanc libidinem laudant, (est enim ira, vt modò definiui, vlciscendi libido) sed ipsum illud genus, vel libidinis, vel cupiditatis, ad summam vtilitatem esse dicunt à natura datum. Nihil enim quenquam, nisi quod lubeat, præclarè facere posse. Noctu ambulabat in publico Themistocles, quòd somnum capere nō posset: quærentibúsque respondebat, Milciadis trophæis se è somno suscitari. Cui non sunt auditæ Demosthenis vigiliæ? qui dolere se aiebat, si quando opificum antelucana victus esset industria. Philosophiæ denique ipsius principes, nunquam in suis studijs tantos progressus sine flagranti cupiditate facere potuissent. Vltimas terras lustrasse Pythagoram, Democritum, Platonem, accepimus. Vbi enim quid esset quod disci posset, eò veniendum iudicauerunt. Num putamus hæc fieri sine summo cupiditatis ardore potuisse? Ipsam ægritudinem, quam nos vt tetram & immanem belluam fugiendam esse dicimus, non sine magna vtilitate à natura dicunt constitutam, vt * omnes castigationibus, reprehensionibus, ignominijs, affici se in delicto dolerent. Impunitas enim peccatorum data videtur eis, qui ignominiam

*homines

&

& infamiam ferunt sine dolore. Mordéri est melius conscientia, ex quo est illud è vita ductum ab Afranio. Nam quum dissolutus filius,
Heu me miserum, dixisset, tum severus pater,
Dummodo doleat aliquid, doleat quòd iubet.
Reliquas quoque partes ægritudinis vtiles esse dicunt: Misericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indigorum sublevandas. Ipsum illud æmulari, obtrectare, non esse inutile, quum aut se non idem videat consecutum quod alium: aut alium idem quod se. Metum verò si quis sustulisset, omnem vitæ diligentiam sublatam fore, quæ summa esset in eis, qui leges qui magistratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. Hæc tamen ita disputant, vt resecanda esse fateantur, euelli penitus dicant nec posse, nec opus esse: vt in omnibus ferè rebus mediocritatem esse optimam existiment. Quæ quum exponunt, nihilne tibi videntur, an aliquid dicere? AVD. Mihi verò dicere aliquid, itaque expecto quid ad ista. MAR. Reperiam fortasse: sed illud ante. Vidésne quanta fuerit apud Academicos verecundia? Planè enim dicunt quod ad rem pertineat. Peripateticis respondetur à Stoicis. Digladientur illi per me licet, cui nihil est necesse, nisi vbi sit illud, quod verisimilimum videatur, inquirere. Quid est igitur, quod occurrat

currat in hac quæstione, è qua possit attingi aliquid verisimile, quo lõgius mens humana progredi non potest? Definitio perturbationis, qua rectè Zenonem vsum puto. Ita enim definit, vt
Perturbatio. Perturbatio sit aduersa à ratione contra naturam animi commotio: vel breuius, vt perturbatio sit appetitus vehementior. Vehementior autem intelligatur is, qui procul absit à naturæ constantia. Quid ad has definitiones possim dicere? Atque hæc plæraque sunt prudenter acutéque differentium: illa quidem ex rhætorum pompa, ardores animorum, cotésque virtutum. An verò vir fortis, nisi stomachari cœperit, non potest fortis esse? Gladiatorium id quidem; quanquam in eis ipsis videamus esse sæpe constantiam: colloquuntur, congrediuntur, quæruntur, aliquid postulãt: vt magis placati, quàm irati esse videantur. Sed in illo genere sit sanè Pacidianus aliquis hoc animo, vt narrat Lucilius,

Occidam illum equidem, & vincam, si id quæritis, inquit,

Verùm illud credo fore, in os, prius accipiã ipse,
Quàm gladium in stomacho, sura, ac pulmonibus fisto:

Odi hominẽ, iratus, pugno, nec longius quicquã
Vobis quàm dextrę gladiũ dũ accõmodet alter,
Vsqueadeo studio atque odio illius efferor ira.

At sine hac digladiatoria iracundia videmus progre-

progredientem apud Homerum Aiacem multa cum hilaritate, quum depugnaturus esset cum Hectore: cuius, vt arma sumpsit, ingressio lætitiam attulit socijs, terrorem autem hostibus, vt ipsum Hectorem (quemadmodũ est apud Homerum) toto pectore trementem prouocasse ad pugnam pœniteret. Atque ij colloquuti inter se, prius quam manum conserereut, leniter & quietè, nihil ne in ipsa quidem pugna iracundè, rabioséue fecerunt. Ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomen inuenit, iratum existimo Gallo torquem detraxisse. Nec Marcellum apud Clastidium ideo fortem fuisse, quia fuerit iratus. De Aphricano quidem, quia notior est nobis, propter recentem memoriam, vel iurare possum, non illum iracundia inflammatum tum fuisse, quum in acie M. Halienum Pelignum scuto protexit, gladiúmque hosti in pectus infixit. De L. Bruto fortasse dubitarim, an propter infinitum odium tyranni effrænatius in Aruntem inuaserit, video enim vtrunque cominus ictu cecidisse contrario. Quid igitur huc adhibetis iram? An fortitudo, nisi insanire cœperit, impetus suos non habet? Quid Herculem? quem in cœlum ista, ipsa, quam vos iracundiam esse vultis, sustulit fortitudo, iratúmne censes confligisse cum Erymanthęo apro, aut leone Nemæo? An etiam Theseus Marathonij tauri cornua

compre-

cõprehendit iratus? vide ne fortitudo minimè sit rabiosa, sitq; iracundia tota leuitatis. Neq; enim est vlla fortitudo, quæ rationis expers est. Contẽnendæ sunt humanæ res, negligenda mors est; patibiles & dolores, & labores putãdi. Hæc quũ constituta sint iudicio, atq; sententia, tum est robusta illa, & stabilis fortitudo: nisi fortè quæ vehemẽter, acriter, animosè fiunt, iracundè fieri suspicamur. Mihi verò ne Scipio quidem ille Pont. Max. qui hoc Stoicorum verum esse declarauit, nunquã iratũ esse sapientem, iratus videtur fuisse T. Graccho, tum, quũ Consulem languentem reliquit, atque ipse priuatus, vt si Consul esset, Remp. saluam esse vellet, se sequi iussit. Nescio ecquid ipsi nos fortiter in Rep. fecerimus: siquid fecimus, certè irati non fecimus. An est quidquã similius insaniæ, quàm ira? quam bene Ennius initium dixit insaniæ. Color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum atque factorum, quam partem habent sanitatis? Quid Achille Homerico fœdius? Quid Agamemnone in iurgio? Nam Aiacem quidem ira ad furorem mortémq; perduxit. Non igitur quidem desiderat fortitudo aduocatam iracundiam: satis est instructa, armata, parata per se. Nam isto modo quidem licet dicere vtilem vinolentiam ad fortitudinem, vtilem etiam dementiam, quod & insani & ebrij multa faciunt sæpe vehementius.

Semper

Semper Aiax fortis, fortissimus tamen in furore.
Nam facinus fecit maximum, quum Danais inclinantibus,
Summam rem perfecit, manus prælium quum restituit insaniens.

Dicamus igitur vtilem insaniam. Tracta definitionem fortitudinis, intelliges eam stomacho non egere. Fortitudo igitur est affectio animi, legi summæ in perpetiendis rebus obtemperans: vel, conseruatio stabilis iudicij in eis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis & repellendis: vel, scientia rerum formidolosarum, contrariarúmque, aut omninó negligendarum, conseruans earum rerum stabile iudicium: vel breuius, vt Chrysippus: nam superiores definitiones erant Sphæri, hominis in primis bene definientis, vt putant Stoici: sunt enim omnino omnes fere similes, sed declarant communes notiones, alia magis alia. Quomodo igitur Chrysippus? Fortitudo est, inquit, scientia perferendarum rerum: vel affectio animi in patiendo ac perferendo, summæ legi parens sine timore. Licet enim insectemur istos, vt Carneades solebat, metuo ne soli Philosophi sint. Quæ enim istarum definitionum non aperit notionem nostram, quam habemus omnes de fortitudine tectam, atque inuolutam? quæ aperta, quis est aut bellatori, aut Fortitudo.

Impe-

Imperatori, aut oratori quærat aliquid, neque eos existimet sine rabie quicquam fortiter facere posse? Quid? Stoici, qui omnes insipientes insanos esse dicunt, nónne ista colligunt? Remoue perturbationes, maximéque iracundiam. Iam videbuntur monstra dicere: nunc autem ita differunt, sic se dicere, omnes stultos insanire, vt malè olere omne cœnum. At non semper: commoue, senties: sic iracundus non semper iratus est: lacesse, iam videbis furentem. Quid ista bellatrix iracundia, quum domum redijt, qualis est cum vxore, cum liberis, cum familia? An tum quoque est vtilis? Est igitur aliquid, quod conturbata mens melius possit facere, quàm constans? An quisquam potest sine perturbatione mentis irasci? Bene igitur nostri, quum omnia essent in morbis vitia, quòd nullum erat iracundia fœdius, iracundos solos morbosos nominauerunt. Oratorem verò irasci, minimè decet, simulare non dedecet. An tibi irascitum videmur, quum id in causis acriùs & vehementiùs dicimus? Quid? quum iam rebus transactis & præteritis orationes scribimus, num irati scribimus?

Ecquis hoc animaduertit? Vincite enim. Num aut egisse vnquam iratum Æsopum, aut scripsisse existimamus iratum Accium? Aguntur ista præclarè, & ab oratore quidem melius, si modò est orator, quàm ab vllo histrione: sed

sed aguntur leniter, & mente tranquilla. Libidinem verò laudare, cuius est libidinis? Themistodem mihi, & Demosthenem profertis, additis Pythagoram, Democritum, Platonem. Quid? vos studia libidinem vocatis? quæ vel optimarū rerum, vt ea sunt quæ profertis, sedata tamen & tranquilla esse debent. Iam ægritudinem laudare, vnam rem maximè detestabilem, quorum est tandem philosophorum? Acommodè dixit Afranius.

Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

Dixit enim de adolescente perdito ac dissoluto. Nos autem de constantis viro, ac sapiente quærimus. Et quidem illam ipsam iram, Centurio habeat, aut signifer, vel cæteri, de quibus dici non necesse est, ne rhetorum aperiamus mysteria. Vtile est enim vti motu animi, qui vti ratione non potest. Nos autem, vt testificor sæpe, de sapiente quærimus. At etiam æmulari vtile est, obtrectare, misereri. Cur misereare potius, quàm eius opem, si id facere possis? An sine misericordia liberales esse non possumus? Non enim suspicere ipsi ægritudines propter alios debemus: sed alios, si possumus, leuare ægritudine. Obtrectare verò alteri, aut illa vitiosa æmulatione, quæ similitati similis est, æmulari, quid habet vtilitatis: quum sit æmulantis, angi alieno bono, quòd ipse non habeat: obtrectatis autem, angi alieno

bono, quod id etiam alius habeat? Quis id approbare possit, ægritudinem suscipere pro experientia, siquid habere velis? Nam solùm habere velle, summa dementia est. Mediocritates autem malorum quis laudare rectè possit? Quis enim potest, in quo libido, cupiditá sue fit, non libidinosus, & cupidus esse? in quo ira, nõ iracundus? in quo angor, non anxius: in quo timor, non timidus? Libidinosum igitur, & cupidum, & iracundum & anxium, & timidum censemus esse sapientem? De cuius excellentia multa quidem dici quamuis fusè, latéque possint: sed breuissimè illo modo: Sapiẽtiam esse rerum diuinarum & humanarum sciẽtiam, cognitionémque, quæ cuiusque rei causa sit. Ex quo efficitur, vt diuina imitetur, humana omnia inferiora virtute ducat. In hanc tu igitur, tanquam in mare quod est ventis subiectum, perturbationem cadere tibi dixisti videri. Quid est quod tantam grauitatem, constantiamque perturbet? An improuisum aliquid, atque repẽtinum? Quid potest accidere tale ei, cui nihil subitum est quod homini euenire possit? Nam quod aiunt, nimia resecari oportere, naturalia relinqui: quid tandem potest esse naturale, quod idẽ nimium esse possit? Sunt enim omnia ista nõ ex naturalibus causis, sed ex errorum orta radicibus, quæ euellenda, & extrahenda penitus, non circuncidenda

Sapientia.

tali & cui nihil quod homini euenire possit, non premeditatum sit?

ne

nec amputanda sunt. sed quoniam suspicor, te non tam de sapiẽte, quàm de teipso quærere (illum enim putas omni perturbatione esse liberũ; si vis) videamus quanta sint, quę a Philosophia remedia morbis animorum adhibeantur. Est enim quædam medicina certè: nec tam fuit hominum generi infensa atque inimica natura, vt corporibus tot res salutares, animis nullam inuenerit. De quibus hoc etiam est merita melius, quòd corporum adiumenta adhibentur extrinsecus, animorum salus inclusa in his ipsis est. Sed quò maior est in eis præstantia, & diuinior, eo maiore indigent diligentia. Itaque bene adhibita ratio cernit, quid optimum sit, neque ea multis implicatur erroribus. Ad te igitur mihi iam conuertenda omnis oratio est. Simulas enim quærere te de sapiente, quæris autem fortasse de te. Earum igitur perturbationum, quas exposui, variæ sunt curationes. Nam neque omnis ægritudo vna ratione sedatur. Alia est enim lugenti, alia miseranti, alia inuidenti adhibenda medicina. Est etiam in omnibus quatuor perturbationibus illa distinctio, vtrũ ad vniuersam perturbationẽ, quæ est aspernatio rationis, an appetitus vehementior, an ad singulas, vt ad metum, libidinem, reliquasque melius adhibeatur oratio. & vtrum illud videatur ægrè ferendum, ex quo suscepta sit ægritudo, an omnium

tollenda rerum *tolerãda omnino ægritudo: vt si quis ægrè ferat, se pauperẽ esse, idne disputes, Paupertatem malum non esse: an, Hominem ægre ferre nihil oportere? Nimirum hoc melius, ne si fortè de paupertate non persuaseris, sit ægritudini cõcedendum: ægritudine autem sublata, proprijs rationibus, quibus heri vsi sumus, quodãmodo etiam paupertatis malum tollitur. Sed omnis eiusmodi perturbatio animi placatione abluatur: illa quidem, quum doceas, nec bonum illud esse, ex quo lætitia aut libido oriatur: nec malũ, ex quo aut metus, aut ægritudo. Veruntamen hæc est certa, & propria sanatio, si doceas ipsas perturbationes per se esse vitiosas, nec habere quicquam aut naturale, aut necessarium: vt ipsam ægritudinem leniri videmus, quum obijcimus mœrentibus imbecillitatem animi effœminati: quumque eorum grauitatem, cõstantiamque laudamus, qui non turbulentè humana patiantur. Quod quidem solet eis etiam accidere, qui illa mala esse censent, ferenda tamen æquo animo arbitrantur. Putat aliquis voluptatem esse bonum, alius autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab auaritia auocari potest. Illa autem altera ratio, & oratio, quæ simul & opinionem falsam tollit, & ægritudinem detrahit: est ea quidem vtilior, sed rarò proficit, neque est etiam ad vulgus adhibenda. Quędam

autem

autem sunt ægritudines, quas leuare illa medicina nullo modo possit: vt si quis ægrè ferat, nihil in se esse virtutis, nihil animi, nihil officij, nihil honestatis: propter mala is quidem angatur, sed alia quædam ad eum sit admouēda curatio, & talis quidem, quæ possit esse omnium, etiam de ceteris rebus discrepantium, philosophorum. Inter omnes enim conuenire oportet, commotiones animorum à recta ratione auersas, esse vitiosas: vt etiam si nec mala sint illa, quæ metum, ægritudinémue, nec bona quæ cupiditatem, lætitiámue moueant: tamen sit vitiosa ipsa cōmotio. Constantem enim volumus quēdam, sedatum, grauem, humana omnia premētem, illum esse, quem magnanimum & fortem virum diximus. Talis autem nec mœrens, nec timens, nec cupiens, nec gestiens esse quisquam potest. Eorū enim hæc sunt, qui euentus humanos superiores, quàm suos animos esse ducunt. Quare omnium philosophorū, vt antè dixi, vna ratio est medendi, vt nihil quale sit illud, quod perturbet animum, sed de ipsa sit perturbatione dicendum. Itaque primùm in ipsa cupiditate, quū id solùm agitur, vt ea tollatur, non est quærēdum, bonum illud, nécne sit, quod libidinem moueat, sed libido ipsa tollēda est: vt siue quod honestum est: id sit summum bonum, siue voluptas, siue horum vtrūque coniunctum, siue illa

tria genera bonorum: tamen etiam si virtutis ipsius vehementior appetitus sit, eadem sit omnibus ad deterrendum adhibenda oratio. Continet autem sedationem omnem animi, humana in conspectu posita natura, quæ quò facilius expressa cernatur, explicanda est oratione communis cõditio, lexque vitæ. Itaq; non sine causa quum Orestis fabulam doceret Euripides, primos treis versus reuocasse dicitur Socrates,

* fandi ratio

*ferat

Neque tam terribilis vlla *fando oratio est,
Nec fors, nec ira cœlitum inuectum malum,
Quod non natura humana patiendo *efferat.

Est autem vtilis ad persuadendum ea, quæ acciderunt, ferri & posse, & oportere, enumeratio eorum, qui tulerũt: etsi ægritudinis sedatio & hesterna disputatione explicata est, & in consolationis libro, quem in medio (non enim sapiẽtes eramus) mœrore & dolore cõscripsimus: quodque vetat Chrysippus, ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus, naturæque vim attulimus, vt magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. Sed ægritudini, de qua satis est disputatum, finitimus est metus, de quo pauca dicenda sunt. Est enim

Metus.

Metus, vt ægritudo præsentis, sic ille futuri mali. Itaque nonnulli ægritudinis partem quandam metum esse dicebant. Alij autem metum Præmolestiam appellabant, quod est quasi dux consequentis

sequentis molestię. Quibus igitur rationibus instantia feruntur, eisdē contemnuntur sequentia. Nā videndum est in vtrisq;, nequid humile, summissū, molle, effœminatū, fractū abiectūmq; faciamus. Sed quāquā de ipsius metus incōstātia, imbecillitate, leuitate dicendū est, tamē multum prodest, ea quę metuuntur, ipsa contēnere. Itaq; siue casu accidit, siue consilio, percōmodè factū est, quòd eis de rebus, quę maximè metuuntur, de Morte & de Dolore, primo & proximo die disputatū est. Quæ si probata sunt, metu magna ex parte liberati sumus. Ac de malorū opinione hactenus: Videamus nūc de bonorum, id est, de Lętitia & de Cupiditate. Mihi quidē in tota ratione ea, quę pertinet ad animi perturbationem vna res videtur causa continere, omneis eas esse in nostra potestate, omneis iudicio susceptas, omneis volūtarias. Hic igitur error est eripiendus, hæc detrahenda opinio: atque vt in malis opinatis tolerabiliora, sic in bonis sedatiora sunt efficienda. ea, quæ magna & lætabilia ducuntur. Atque hoc quidem commune malorum & bonorum: vt si iam difficile sit persuadere, Nihil earum rerum, quæ perturbent animum, aut in bonis aut in malis esse habendum, tamen alia ad alium motum curatio sit adhibenda: aliáque ratione maleuolus, alia amator, alia rursus anxius, alia timidus corrigendus. Atque erat facile

ſequentem eam rationem, quæ maximè probatur de bonis & malis, negare vnquam lætitia affici poſſe inſipientem, quòd nihil vnquam haberet boni: ſed loquimur nũc more communi. Sint ſanè iſta bona, quæ putantur, honores, diuitiæ, voluptates, cæteraque: tamen in eis ipſis potiũdis exultans, geſtiénſque lætitia turpis eſt: vt ſi redire conceſſum ſit, vituperetur tamen cachinnatio. Eodem enim vitio eſt effuſio animi in lætitia, quo in dolore contractio: eadémque leuitate cupiditas eſt in appetendo, qua lætitia, in fruendo. Et vt nimis afflicti moleſtia, ſic animi elati lætitia, iure iudicantur leues. Et quum inuidere ægritudinis ſit, malis autẽ alienis voluptatem capere, lætitiæ, vtrunque immanitate & feritate quadam proponenda caſtigari ſolet. Atq; vt confideredecet, timere non decet: ſic quidem gaudere decet, lætari non decet. Quoniam docendi cauſa à gaudio lætitiam diſtinguimus? Illud iam ſuprà diximus, fieri contractionem animi rectè nunquam poſſe, elationem poſſe. Aliter enim Næuianus ille gaudet Hector,

Gaudere, Lętari, quid differant.

-Lætus ſum
Laudari me abs te, pater, laudato viro.

Trochaici ſunt.

Aliter ille apud Trabeam Chærea,
Lena delinita argento. nutum obſeruabit meũ,
Quid velim? quid ſtudeam? adueniens digito
impellam ianuam,

Fores

Fores patebunt, de improuiso Chrysis vbi mẽ aspexerit,
Alacris obuiam mî veniet, complexum exoptãs meum:
Mihi se dedet.
Quâm hæc pulchra putet, ipse iam dicet,
Fortunam ipsam anteibo fortunis meis.
Hæc lætitia quàm turpis sit, satis est diligenter attendentem penitus videre. Et vt turpes sunt, qui efferunt se lætitia, tum quum fruuntur Venereis voluptatibus: sic flagitiosi, qui eas inflammato animo concupiscunt. Totus verò iste, qui vulgò appellatur Amor (nec hercule inuenio quo nomine alio possit appellari) tãtæ leuitatis est, vt mihi videam, quod putem conferendum. Quem Cæcilius,
Deum qui non summum putet,
Aut stultum, aut rerũ esse imperitum existimet,
Cui in manu sit, quem esse dementem velit,
Quem sapere, quem insanire, quem in morbum inijci,
Quẽ cõtrà amari, quem accersiri, quem expeti.
O præclaram emendatricem vitę poëticam, quę amorem flagitij & leuitatis autorem, in concilio Deorum collocandum putet. De Comœdia loquor, quæ si hæc flagitia non probaremus, nulla esset omnino. Quid ait ex Tragœdia princeps ille Argonautarum?

Tu me amoris magis, quàm honoris, seruauisti gratia.

Quid ergo hic amor Medeæ, quãta miseriarum incendia excitauit? Atque ea tamen apud alium poëtam patri dicere audet, se cõiugem habuisse: Illum, amor quem dederat, qui plus pollet, potiórque esse patre.

Sed poëtas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc flagitio versari ipsum videmus Iouem. Ad magistros virtutis Philosophos veniamus: qui Amorem negant stupri esse, & in eo litigãt cum Epicuro, non multum, vt opinio mea fert, mentiente. Quis est enim amor iste amicitiæ cur, neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem? mihi quidem hæc in Græcorum gymnasijs nata consuetudo videtur, in quibus isti liberi & concessa sunt amores.

Trochaicus Bene igitur Ennius,

Flagitij principiũ est, nudare inter ciues corpora.

Qui vt sint (quod fieri posse video) pudici, soliciti tamen & anxij sunt, eoq; magis, quòd se ipsi continent & coërcent. Atque, vt muliebres amores omittam, quibus maiorem licentiam natura cõcessit, quis aut de Ganymedis raptu dubitat, quid poëtæ velint? aut non intelligit, quid apud Euripidem & loquatur, & cupiat Laius? quid deniq; homines doctissimi, & summi poëtæ de seipsis & carminibus edant, & cantibus?

Fortis

Fortis vir in summa Republica cognitus, quę de iuuenum amore scribit Alcæus? Nam Anacreõtis quidẽ tota poësis est amatoria. Maximè verò omnium flagrasse amore Rheginum Ibicum apparet ex scriptis. Atque horum omnium libidinosos esse amores videmus. Philosophi summi exorti (& autore quidem nostro Platone, quem non iniuria Dicæarchus accusat) qui amori auctoritatem tribuerint. Stoici verò & sapientem amaturum esse dicunt: & amorem ipsum conatum amicitiæ faciendæ ex pulchritudinis specie definiunt. Qui si quis est in rerum natura sine solicitudine, sine desiderio, sine cura, sine suspitione, sit sanè: vacat enim omni libidine. hęc autem de libidine oratio est. Sin autẽ est aliquis amor, vt est certè, qui nihil absit, aut non multum, ab insania, qualis in Leucadia est,

Si quidem sit quisquam Deus, cui ego sim curę.

At id erat dijs omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur voluptate amatoria.

Heu me infœlicem! Nihil verius Probè & ille,

Sanúsne es, qui tenere lamentare?

Sic insanus suis etiam videtur. At quas tragœdias effecit?

Te Apollo sanctè ser opem, téque omnipotens,

Neptune inuoco, Vosque adeo venti.

Mũdũ totũ se ad amorẽ suũ subleuandũ cõuersurum putat: Venerem vnam excludit vt iniquã.

Nam

Nam quid ego appellem Venus?

Eam præ libidine negat curare quicquam: quasi verò ipse non propter libidinem tanta flagitia & faciat & dicat. Sic igitur affecto hæc adhibenda curatio est, vt & illud quod cupiat, ostendat, quàm leue, quàm contemnendum, quàm nihil sit omnino, quàm facilè vel aliũde, vel alio modo perfici, vel omnino negligi possit. Abducendus etiam est nonnunquam ad alia studia, solicitudines, curas, negotia. Loci denique mutatione, tanquam ægroti non conualescentis, sæpe curandus est. Etiam nouo quodam amore, veterem amorem, tanquam clauo clauum, eijciendum putant. Maximè autẽ admonendus, quantus sit furor amoris. Omnibus enim ex animi perturbationibus est profecto nulla vehementior: vt si iam ipsa illa accusare nolis, stupra dico, & corruptelas, & adulteria, incesta deniq;, quorum omnium accusabilis est turpitudo. Sed vt hæc omittamus, perturbatio ipsa mẽtis in amore fœda per se est. Nam vt illa præteream quæ sunt furoris, hæc ipsa per sese quam habent leuitatem, quæ videntur esse mediocria?

-Iniuriæ, Suspiciones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rursum, incerta hæc si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quàm si des operam, vt cum ratione insanias.

Hæc incõstantia, mutabilitásque mentis, quem non

nō ipsa prauitate deterreat? Est enim illud quod in omni perturbatione dicitur, demonstandum, nullam esse nisi opinabilem, nisi iudicio susceptam, nisi voluntariam. Etenim si naturalis esset amor, & amarent omnes, & amarentur, & semper amarent, & idem amarent: neque alium pudor, alium cogitatio, alium satietas deterreret. Ira verò, quæ quandiu perturbat animum, dubitationem insaniæ non habet, cuius impulsu existit etiam inter fratres tale iurgium:

Quis homo te exuperauit vnquam gentium
impudentia?

Quis aūt malitia te? Nosti quę sequuntur. Alternis enim versibus intorquētur inter fratres grauissimę cōtumelię, vt facilè appareat, Atrei filios esse eius, qui meditatur poenā in fratrem nouā;

Maior mihi moles, maius miscendum malum,
Quā illius acerbum, cor contundā & cōprimam.
Qui igitur hæ erūt moles? Audi. Thyestē ipsum:
Impius hortatur me frater, vt meus malis miser
Manderem natos: Eorum viscera apponit.

Quid est enim, quò non progrediatur eorū ira? quò furor? Itaque iratos propriè dicimus existere de potestate, id est, de consilio, de ratione, de mēte. Horum enim potestas in totum animum esse debet. His autem subtrahēdi sunt ij, in quos impetū conātur facere, dum seipsi colligant (quid est autem seipsum colligere, nisi dissipatas animi

partes

partes rursum in suum locum cogere? aut rogãdi sunt, orandique, vt si quam habent vlciscendi vim, differant in tempus aliud, dum deferuescat ira. Deferuescere autem certè significat ardorẽ animi inuitã ratione excitatũ. Ex quo illud laudatur Archytæ, qui quum villico factus esset iratior: Quo te modo, inquit, accepissem, nisi iratus essem? Vbi sunt ergo isti, qui iracundiam vtilem dicunt? Potest esse vllis insania, aut naturalis est? An quicquam esse potest secundum naturam, quod fit repugnante ratione? Quomodo autem si naturalis esset ira, alius alio magis iracundus esset? aut finem haberet, priusquam esset vlla vlciscendi libido? aut quemquam pœniteret quòd fecisset per iram? Vt Alexandrum Regem videmus, qui quum interemisset Clytũ familiarem suum, vix à se manus abstinuit: tanta vis fuit pœnitendi. Quibus cognitis, quis est qui dubitet, quin hic quoque motus animi sit totus opinabilis, ac voluntarius? Quis enim dubitarit, quin ægrotationes animi, qualis est auaritia, gloriæ cupiditas, ex eo, quod magni æstimetur ea res, ex qua animus ægrotat, oriantur? Vnde intelligi debet, perturbationem quoque omnem esse in opinione. Etsi fidentia, id est, firma animi confisio, scientia quædam est, & opinio grauis non temerè assentiẽs: metus quoque est diffidentia expectati & impendentis mali. Et

Fidentia.

si

si spes est expectatio boni, mali expectationem esse necesse est, metum. Vt igitur metus, sic reliquæ perturbationes sunt in malo. Ergo vt constantia, scientiæ: sic perturbatio, erroris est. Qui autem natura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut inuidi, aut tale quid; ij sunt cõstituti, qua si mala valetudine animi, sanabiles tamen: vt Socrates dicitur: quum multa in conuentu vitia collegisset in eum Zopyrus, qui se naturam cuiusque ex forma perspicere profitebatur, derisus est à cæteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate subleuatus est, quum illa sibi signa inesse, sed ratione à se deiecta diceret. Ergo vt optima quisque valetudine affectus, potest videri alius, vt natura ad aliquẽ morbũ procliuior: sic animus alius ad alia vitia est propensior. Qui autem non natura, sed culpa vitiosi esse dicuntur, eorũ vitia constant ex falsis opinionibus rerum bonarum & malarum: vt sit alius ad alios motus perturbationésque procliuior. Inueteratio autem, vt in corporibus ægrius depellitur, sic in animis quoq; perturbatio: citiusq; repẽtinus oculorũ tumor sanatur, quã diuturna lippitudo depellitur. Sic cognita iã causa perturbationũ (quæ omnes oriuntur ex iudicijs opinionum & volũtatibus) sit iam huius disputationis modus. Scire autẽ nos oportet, cognitis quoad possint ab homine cognosci, bonorũ &

malo-

malorum finibus, nihil à Philosophia posse aut maius, aut vtilius optari, quàm hęc, quæ à nobis hoc quatriduo disputata sunt. Morte enim contẽpta, & dolore ad patiendũ leuato, adiunximus sedationem ægritudinis, qua nullũ homini maius malũ est. Etsi enim omnis animi perturbatio grauis est, nec multum differt ab amentia: tamẽ ita cæteros, quum sunt in aliqua perturbatione, aut metus, aut lætitię, aut cupiditatis commotos modò, & perturbatos dicere solemus: at eos qui se ęgritudini dediderũt, miseros, afflictos, ęrũnosos, calamitosos. Itaq; nõ fortuitò factũ videtur, sed à te ratione propositũ, vt separatim de ægritudine, & de cæteris perturbationibus disputaremus. In ea est enim fons miseriarum, & caput. Sed & ægritudinis, & reliquorũ animi morborũ vna sanatio est, oẽs opinabiles esse, & voluntarios: eaq; re suscipi, quòd ita rectum esse videatur. Hunc errorẽ quasi radicem omniũ malorũ stirpitus Philosophia se extracturam pollicetur. Demus igitur nos huic excolẽdos, patiamurq; nos sanari. His enim malis insidentibus, non modò nõ beati, sed ne sani quidem esse possumus. Aut igitur negemus quicquam ratione cõfici, quum cõtrà nihil sine ratione rectè fieri possit: aut quũ philosophia ex rationũ collatione cõstet ab ea, si & boni & beati volumus esse, omnia adiumenta & auxilia petamus, bene, beateque viuendi.

M. T.

M. T. C. TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM LIBER QVINTVS.

Virtutem ad beatè viuendum seipsa esse contentam.

QVINTVS hic dies, Brute, finem faciet Tusculanarum disputationum, quo die est à nobis eadem re, quam tu ex omnibus maximè probas, disputatum. Placere enim tibi admodum sensi, & ex eo libro, quem ad me accuratissimè scripsisti, & ex multis sermonibus tuis, Virtutem ad beatè viuendum, seipsa esse cõtentam. Quod etsi difficile est probatu, propter tam varia, & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen est, vt elaborandum sit, quò facilius probetur. Nihil est enim omnium, quæ in philosophia tractantur, quod grauius, magnificentiúsque dicatur. Nam quum ea causa impulerit eos, qui primi se ad philosophiæ studium contulerunt, vt omnibus rebus posthabitis, totos se in optimo vitæ statu exquirendo collocarent, profecto spe beatè viuendi, tantam in eo studio curam, operámq; posuerunt. Quòd si ab ijs inuenta, & perfecta virtus est, etsi præ-

sidij ad beatè viuendum in virtute satis est, quis est, qui non præclarè, & ab illis positam, & à nobis susceptam operam philosophādi arbitretur? Sin autem virtus, subiecta sub varios incertósq; casus, famula fortunæ est, nec tantarum virium est, vt se ipsa tueatur: vereor ne non tam virtutis fiducia nitendum nobis ad spem beatè viuendi, quàm vota facienda videātur. Equidem eos casus, in quibus me fortuna vehementer exercuit, mecum ipse considerans, huic incipio sententia diffidere, interdum etiam humani generis imbecillitatem fragilitatémque extimescere. Vereor enim ne natura quum corpora nobis infirma dedisset, ijsq; & morbos insanabiles, & doloris intolerabileis adiunxisset, animos quoq; dederit, & corporum doloribus congruenteis, & separatim suis angoribus & molestijs implicatos. Sed in hoc me ipse castigo, quòd ex aliorum, & ex nostra fortasse mollitie: non ex ipsa virtute, de virtutis robore existimo. Illa enim, si modò est vlla virtus (quam dubitationem auunculus tuus Brute, sustulit) omnia quæ cadere in hominem possunt, subter se habet, eáque despiciens, casus contemnit humanos: culpáq; omni carens, præter seipsam nihil censet ad se pertinere. Nos autem omnia aduersa, tum venientia metu augentes, tum mœrore præsentia, rerum naturā, quàm errorem nostrum damnare malumus. Sed & huius

Catonem significat.

ius culpæ, & cæterorum vitiorum, peccatorúmque nostrorum omnis à philosophia petenda correctio est. Cuius in sinum quũ à primis temporibus ætatis nostra voluntas studiúmque nos compulisset, his grauissimis casibus, in eundem portum, ex quo eramus egressi, magna iactati tempestate, cõfugimus. O vitæ philosophia dux, & virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum! quid nõ modò nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? Tu vrbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem vitæ conuocasti: tu eos inter se primò domicilijs, deinde cõiugijs, tum literarum & vocum communione iunxisti: tu inuentrix legum, tu magistra morum & disciplinæ fuisti. Ad te confugimus, à te opem petimus: tibi nos, vt antea magna ex parte, sic nunc penitus, totosque tradimus. Est autem vnus dies bene, & ex præceptis tuis actus, penè toti immortalitati anteponendus. Cuius igitur potius opibus vtamur, quàm tuis? quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti? At philosophia quidem, tantum abest, vt proinde ac de hominum est vita merita, laudetur, vt à plerisque neglecta, à multis etiam vituperetur. Vituperare quisquam, inquam, vitæ parentem, & hoc parricidio se inquinare audet? & tam impie ingratus esse, vt eam accuset, quam vereri deberet, etiamsi minus perciperet

* contulisset

Laus Philosophiæ.

* perinde

potuisset? Sed, vt opinor, hic error, & hæc indoctorum animis effusa caligo est, quòd tam longè retrò respicere non possunt: eos, à quibus vita hominum instructa* primò sit, fuisse philosophos arbitrantur. Quam rem antiquissimam quum videamus, nomen tamen confitemur esse recens. Nam Sapientiam quidem ipsam quis negare potest, non modò re esse antiquam, verum etiam nomine? quę diuinarum humanarumque rerum, tum initiorum causarumque, tum cuiusque rei cognitione, hoc pulcherrimum nomen apud antiquos assequebatur. Itaque & illos septem, qui à Græcis σοφοὶ, Sapientes à nostris, & habebantur, & nominabantur: & multis ante seculis Lycurgum, cuius temporibus Homerum etiam fuisse ante hanc vrbem conditam traditur; etiam heroicis ætatibus Vlyssem & Nestorem accepimus, & fuisse, & habitos esse sapientes. Nec verò Atlas sustinere cœlum, nec Prometheus affixus Caucaso, nec stellatus Cepheus cum vxore, genero, filia, traderetur, nisi cœlestium diuina cognitio, nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset: à quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione studia ponebant, Sapientes & habebantur, & nominabantur: idque eorum nomen vsque ad Pythagoræ manauit ætatem; quem, vt scribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, vir doctus in primis,

*prius

Homeri ætas.

Phliuntem

Phliuntem ferunt veniſſe, eúmque cum Leonte principe Phliaſiorum, doctè & copiosè diſſeruiſſe quædam: Cuius ingenium & eloquẽtiam quum admiratus eſſet Leon, quæſiuiſſe ex eo, qua maximè arte confideret. At illum artem quidem ſe ſcire nullam, ſed eſſe Philoſophum: Admiratum Leontem nouitate nominis, quæſiuiſſe, quinam eſſent Philoſophi, & quid inter eos, & reliquos intereſſet: Pythagoram autem reſpondiſſe, ſimilem ſibi videri vitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate. Nam vt illic alij corporibus exercitatis gloriam & nobilitatem coronæ peterent: alij emendi, alij vendendi quæſtu & lucro ducerentur: eſſet autem quoddam genus eorum, idque vel maximè ingenuum, qui neq; plauſum, nec lucrum quærerent, ſed viſendi cauſa venirent, ſtudioſéque perſpicerent quid ageretur, & quomodo. Ita nos quaſi in mercatus quadam celebritate ex vrbe aliqua, ſic in hanc vitam ex alia vita & natura profectos, alios gloriæ ſeruire, alios pecuniæ: raros eſſe quoſdã, qui cæteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam ſtudiosè intuerentur: hos ſe appellare ſapientiæ ſtudioſos, id eſt Philoſophos. Et vt illic liberaliſſimum eſſet ſpectare, nihil ſibi acquirentem: ſic in vita longè omnibus ſtudijs contemplationem rerum, *cogitationémque

* cognitionémque

némque præstare. Nec verò Pythagoras nominis solùm inuentor, sed rerum etiã ipsarum amplificator fuit. Qui quum post hunc Phliasium sermonem in Italiam venisset, exornauit eam Græciam, quæ Magna dicta est, & priuatim, & publicè, præstantissimis & institutis & artibus. Cuius de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. Sed ab antiqua philosophia vsque ad Socratem, qui Archelaum Anaxagoræ discipulum audierat, numeri, motúsque tractabantur: & vnde omnia orirentur, quóue recederent, studioseq; ab ijs syderum magnitudines, interualla, cursus inquirebantur, & cuncta cœlestia. Socrates autẽ primus philosophiam deuocauit è cœlo, & in vrbibus collocauit, & in domos etiam introduxit: & coëgit de vita & moribus, rebúsque bonis & malis quærere. Cuius multiplex ratio disputandi, rerúmque varietas, & ingenij magnitudo, Platonis memoria & literis consecrata, plura genera effecit dissentientium philosophorum. E quibus nos id potissimũ consectati sumus, quo Socratẽ vsum arbitrabamur, vt nostram ipsi sententiam tegeremus, errore alios leuaremus, & in omni disputatione, quid esset simillimum veri, quæreremus. Quem morem quũ Carneades acutissimè cõpiosissimèq; tenuisset, fecimus & alias sæpè, & nuper in Tusculano, vt ad eam consuetudinem disputaremus. Et quatridui

tridui quidem ſermonem, ſuperioribus, ad te perſcriptum libris miſimus. Quinto autem die, quum eodem in loco conſediſſemus, ſic eſt propoſitum, de quo diſputaremus. A. Non mihi videtur ad beatè viuendum ſatis poſſe virtutem. M. At hercule Bruto meo videtur, cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longè antepono tuo. AVD. Non dubito. Nec id nunc agitur, tu illum quantum ames: ſed hoc, quod mihi dixi videri, quale ſit, de quo à te diſputari volo. M. Nempe negas ad beatè viuendum ſatis poſſe virtutem? AV. Prorſus nego. MAR. Quid? ad rectè, honeſtè, laudabiliter, poſtremò * ad beatè viuendum, ſatíſne eſt præſidij in virtute? A. Certè ſatis. M. Potes igitur aut qui malè viuat non eum miſerum dicere, aut quem benè fateare, eum negare beatè viuere? AV. Quídni poſſim? Nam etiam in tormẽtis rectè, honeſtè, laudabiliter, & ob eam rem bene viui poteſt, dummodo intelligas, quid nũc dicam benè. Dico enim conſtanter, grauiter, ſapienter, fortiter. Hæc etiam in equuleum conijciuntur, quo vita non aſpirat beata. MAR. Quid igitur, ſoláne beata vita quæſo relinquitur extra oſtium, limenque carceris? quum conſtantia, grauitas, fortitudo, ſapientia, reliquæq; virtutes rapiãtur ad tortorẽ, nullúmq; recuſent, nec ſupplicium nec dolorem? A. Tu, ſi quid es facturus, noua aliqua conquiras oportet, iſta me minime

* ad bene viu.

mouent: non solùm quia pertulgata sunt, sed multo magis, quia tanquam leuia quædam vina, nihil valent in aqua: sic Stoicorum ista magis gustata, quàm potata delectant. Velut iste Chorus virtutum in equuleum ímpositus, imagines constituit ante oculos cum amplissima dignitate, vt ad eas cursim perrectura, nec eas beata vita à se desertas passura videatur. Quum autem animum ab ista pictura, imaginibúsq; virtutum ad rem, veritatémq; traduxeris, hoc nudum relinquitur, posítne quis beatus esse quamdiu torqueatur. Quamobrem hoc nunc quæramus. Virtutes autem noli vereri, ne expostulent, & quærantur se à beata vita esse relictas. Si enim nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipsa hoc videt, nõ omnes bonos esse etiã beatos: multáq; de M. Attilio Regulo, Q. Cæpione, M. Aquilio recordatur, beatámq; vitã, si imaginibus potius vti, quàm rebus ipsis placet, conantem ire in equuleum retinet ipsa prudẽtia, negátque ei cum dolore & cruciatu quicquam esse commune. M. Facilè patior te isto modo agere, etsi iniquum est, prescribere mihi te, quemadmodũ à me disputari velis. Sed quæro, vtrum aliquid actum superioribus diebus, an nihil arbitremur? A V. Actum verò, & aliquantum quidem. M A R. Atqui si ita est, profligata iam hæc, & penè ad exitum adducta quæstio est. A V D. Quo tandem modo?

M. Quia

M. Quia motus turbulenti, iactationéſq; animorum incitatæ, & impetu inconſiderato elatæ, rationem omnem repellentes, vitę beatę nullam partem relinquunt. Quis enim poteſt mortẽ aut dolorem metuens, quorum alterum ſæpe adeſt, alterum ſemper impendet, eſſe nõ miſer? Quid? ſi idem (quod plerunque fit) paupertatẽ, ignominiam, infamiam timet: ſi debilitatem, cæcitatem: ſi denique (quod non ſingulis hominibus, ſed potẽtibus populis ſæpe contingit) ſeruitutẽ, poteſt ea timens eſſe quiſquam beatus? Quid? qui non modò ea futura timet, verumetiam fert, ſuſtinétque præſentia? Adde eodem exilia, luctus, orbitates: qui rebus his fractus, ægritudine eliditur, poteſt tandem eſſe non miſerrimus? Quid verò illum, quem libidinibus inflammatũ & furentem videmus, omnia rabidè * oppetentem cum inexplebili cupiditate: quoque affluentius voluptates vndique hauriat, eò grauius ardentiúſque ſitientem, nónne rectè miſertimum dixeris? Quid? elatus ille leuitate, inaníque lætitia & exultans, & temerè geſtiens, nónne tanto miſerior, quanto ſibi videtur beatior? Ergo vt hi miſeri, ſic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt voluptatibus. Vt maris igitur tranquillitas intelli-

* appetentem

gitur, nulla, ne minima quidem aura fluctus commouente: sic animi quietus & placatus status cernitur, quum perturbatio nulla est, qua moueri queat. Quod si est, qui vim fortunæ, qui omnia humana * quæ cuique accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat: idémque si nihil concupiscat, nulla efferatur animi inani voluptate: quid est cur is non beatus sit? & si hæc virtute efficiuntur, quid est cur virtus ipsa per se non efficiat beatos? AV. Atqui alterum dici non potest, quin ij, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiscant, nulla impotenti lætitia efferantur, beati sint. Itaque id tibi concedo. Alterum autem iam integrum non est. Superioribus enim disputationibus effectum est, vacare omni animi perturbatione sapientem. M. Nimirum igitur confecta res est: videtur enim ad exitum venisse quæstio. AV. Propemodum id quidē. M. Veruntamen Mathematicorum iste mos est, nō Philosophorū. Nam Geometræ, quum aliquid docere volunt, si quid ad eā rem pertinet eorum, quæ antè docuerunt, id sumunt pro concesso & probato: illud modò explicant, de quò ante nihil scriptum est. Philosophi quamcunque rem habent in manibus, in eam, quæ cōueniunt, congerunt omnia, etsi alio loco disputata sunt. Quod ni ita esset, cur Stoicus, si esset quæsitum, satísne ad beatè viuendum

* quæcunque

dum virtus posset, multa diceret? cui satis esset respõdere, se ante docuisse, nihil bonum esse, nisi quod honestum esset? hoc probato cõsequens esse, beatam vitam virtute esse contentam. Et quomodo hoc sit consequens illi, sic illud huic: vt si beata vitã virtute cõtenta sit, nisi honestum quod sit, nihil aliud sit bonum: Sed tamen non agunt sic. Nam & de honesto, & de summo bono separatim libri sunt: & quum ex eo efficiatur, satis magnam in virtute ad beatè viuendum esse vim, nihilominus hoc agunt separatim. Proprijs enim & suis argumentis, & admonitionibus tractanda quæque res est, tanta præsertim. Caue enim putes vllam in Philosophia vocem emissam clariorem, vllúmue esse Philosophiæ promissum vberius, aut maius. Nam quid profitetur, ô Dij boni? Perfecturam se, qui legibus suis paruisset, vt esset cõtra fortunam semper armatus, vt omnia præsidia haberet in se benè beatéque viuẽdi, vt esset semper denique beatus. Sed videro quid efficiat: tantisper hoc ipsum magni æstimo quod pollicetur. Nam Xerxes quidem refertus omnibus præmijs, donisque fortunæ, non equitatu, non pedestribus copijs, nõ nauium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit, qui inuenisset nouam voluptatem, *qua ipsa non fuit contentus. Neque enim vnquam finem inueniet libido. Nos vellem præ-

*qua ipse inuenta non fuit conten.

mio elicere posſemus, qui nobis alquid attuliſſet, quo hoc firmius crederemus. AVD. Vellem id quidem: ſed habeo paululum quod requiram. Ego enim eſſentior, eorum, quæ poſuiſti, alterum alteri conſequens eſſe: vt quemadmodum ſi quod honeſtũ ſit, id ſolum ſit bonũ, ſequatur, beatam vitam virtute confici: ſic ſi vita beata in virtute ſit, nihil eſſe, niſi virtutem, bonum. Sed Brutus tuus, autore Ariſtone & Antiocho, non ſentit hoc. Putat enim, etiam vt ſit bonum aliquod præter virtutem. MAR. Quid igitur? Contra Brutúmne me dicturum putas? AVD. Tu verò vt videtur: nam præfinire non eſt meum. MA. Quid cuique igitur conſentaneum ſit, alio loco: nam iſta mihi & cum Antiocho ſæpe, & cum Ariſtone, nuper, quum Athenis Imperator apud eum diuerſarer, diſſentio fuit. Mihi enim non videbatur quiſquam eſſe beatus poſſe, quum in malis eſſet: In malis autem ſapientem eſſe poſſe, ſi eſſent vlla corporis aut fortunæ mala. Dicebãtur hæc, quæ ſcripſit etiam Antiochus locis pluribus, Virtutem ipſam per ſe beatam vitam efficere poſſe, neque tamen beatiſſimam. Deinde ex maiore parte pleráſq; res nominari etiam, ſi qua pars abeſſet, vt vires, vt valetudinem, vt diuitias, vt honorem, vt gloriam, quæ genere, non numero cernerentur. Item beatam vitam, etiam ſi ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo

maiore

maiore parte obtinere nomen suum. Hæc nunc enucleare non ita necesse est: quanquam non constantissimè dici mihi videntur. Nam & qui beatus est, non intelligo, quid requirat, vt sit beatior. Si est enim quiddam quod desit, ne beatus quidem est. Et quod ex maiori parte vnamquamque rem appellari spectariqúe dicunt, est vbi id isto modo valeat. Quum verò tria genera malorum esse dicant, qui duorum generum malis omnibus vrgeatur, vt omnia aduersa sint in fortuna, omnibus oppressum corpus & confectũ doloribus: huic paululúmne ad beatam vitam deesse dicemus, non modo ad beatissimam? Hoc illud est, quod Theophrastus sustinere non potuit. Nam quum statuisset verbera, tormenta, cruciatus, patriæ euersiones, exilia, orbitates, magnam vim habere ad malè, miseréque viuendum, non est ausus latè, & amplè loqui, quum humiliter, demisséque sentiret: quàm benè, non quæritur: constanter quidem, certè. Itaque mihi placere non solet, consequentia reprehendere, quum prima concesseris. Hic autem elegantissimus omnium Philosophorũ & eruditissimus non magnoperè reprehenditur, quum tria genera dicit bonorũ. Vexatur autem ab omnibus. Primum in eo libro, quem scripsit de vita beata, in quo multa disputat, quamobrem is qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non possit.

In

In eo etiam putatur dicere, In rotam (id est genus quoddam tormenti apud Græcos) beatam vitam non ascendere. Nusquam id quidem dicit omnino, sed quæ dicit, idem valent. Possum igitur, cui concesserim, in malis esse dolores corporis, in malis fortunæ naufragia, huic succensere dicenti, Non omnes bonos esse beatos, quum in omnes bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere possint? Vexatur idem Theophrastus, & libris & scholis omnium philosophorum, quòd in Callisthene suo laudârit illam sententiam.

Vitam regit fortuna, non sapientia.

Negãt ab vllo Philosopho quicquam dictũ esse languidius. Rectè id quidem: sed nihil intelligũ dici potuisse constãtius. Si etiam tot sunt in corpore bona, tot extra corpus in casu atque fortuna: nónne cõsentaneum est plus fortunam, quæ domina rerum sit, & externarum, & ad corpus pertinentium, quàm consilium valere? An malumus Epicurum imitari, qui multa præclarè sæpe dicit? Quàm* enim sibi cõstanter conueniendérque dicat, non laborat. Laudat tenuem victũ Philosophi id quidem: sed si Socrates, aut, Antisthenes diceret, nõ is, qui finem bonorum voluptatem esse dixerit. Negat quenquam iucundè posse viuere, nisi idem honestè, sapienter, iustèque viuat. Nihil grauius, nihil Philosophia dignius, nisi idem hoc ipsum, honestè, sapienter, iustè, ad volu-

Epicuri inconstantia.

*autem

voluptatē referret. Quid melius, quàm Fortunā exiguam interuenire ſapienti? Sed hoc ſine dicit, qui quū dolorē non modò maximū malum, ſed ſolū malū etiā dixerit, toto corpore opprimi poſſit doloribus acerrimis tum, quū maximè contra fortunā glorietur? Quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus: Occupaui, inquit, te fortuna, atque cepi, omnéſque aditus tuos intercluſi, vt ad me aſpirare non poſſes. Præclarè ſi id Ariſto Chius, aut ſi Stoicus Zeno diceret, qui niſi quod turpe eſſet, nihil malū duceret. Tu verò Metrodore, qui omne bonū in viſceribus medullíſque cōdideris, & definieris ſummum bonū firma corporis affectione, exploratáque ſpe cōtineri, fortunæ aditus intercluſiſti? Quomodo? Iſto enim bono iā explorati potes. Atqui his capiūtur imperiti, & propter huiuſmodi ſentētias iſtorū hominū eſt multitudo. Acutè autē diſputantis illud eſt. Non quid quiſque dicat, ſed quid cuique dicendum ſit, videre. Velut in ea ipſa ſentētia, quā in hac diſputatione ſuſcepimus, Omnes bonos ſemper beatos volumus eſſe. Quos dicā Bonos, perſpicuū eſt. Omnibus enim virtutibus inſtructos & ornatos, tū ſapientes, tū viros bonos dici- Boni.
mus. Videamus qui dicēdi ſunt Beati. Equidē hos Beati.
exiſtimo, qui ſunt in bonis, nullo adiūcto malo: nec vlla alia huic verbo, quum Beatum dicimus, ſubiecta notio eſt, niſi ſecretis malis omnibus cumulata

mulata bonorum complexio. Hanc assequi virtus, si quicquam præter ipsam boni est, non potest. Aderit enim malorum (si mala illa dicimus) turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, solicitudo, amissio suorum, graues dolores corporis, perdita valetudo, debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exilium, seruitus. Denique in his, tot & tantis, atque etiam quæ plura possunt accidere, potest esse sapiens. Nam hæc casus importat, qui in sapientem potest incurrere. At si ea mala sunt, quis potest præstare: sapientem semper beatum fore: quum vel in omnibus his vno tempore esse possit? Non igitur facile concedo, neque Bruto meo, neque communibus magistris, nec veteribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni, vt quum ea quæ supra enumerauí, in malis numerent, ijdem dicant semper beatum esse sapientem. Quos si titulus hic delectat insignis & pulcher, Pythagoræ, Socratis, & Platonis dignissimus, inducant animum, illa quorum splendore capiuntur, vires, valetudinem, pulchritudinem, diuitias, honores, opes contemnere, eáque quæ his cõtraria sunt, pro nihilo ducere. Tum poterunt clarissima voce profiteri, sentque fortunæ impetu, nec multitudinis opinione, nec dolore, neque paupertate terreri, omniáque sibi in sese esse posita, neq; esse quicquã extra suam potestatem, quod ducant in bonis.

Neque

Neque hunc & hæc loqui, quæ sunt magni cu-
iusdã & alti viri, & eadem quæ vulgus, in malis
& bonis numerare, concedi vllo modo potest.
Qua gloria commotus Epicurus exoritur, cui e-
tiã (si dijs placet) videtur semper sapiens beatus.
Hic dignitate huius sententiæ capitur. Sed nun-
quam id diceret, si ipse se audiret. Quid est enim
quod minùs conueniat, quàm vt is, qui vel fum-
mum, vel solùm malũ dolorem esse dicat, idem
censeat, quàm hoc suaue est, tũ quũ dolore cru-
ciatur, dicturũ esse sapientem? Nõ igitur ex sin-
gulis vocibus philosophi spectandi sunt, sed ex
perpetuitate atque constantia. A. Adducis me vt
tibi assẽtiar, sed tua quoque vide ne desideretur
constantia. M. Quónam modo? A. Quia legi tuũ
super quartum de Finibus: in eo mihi videbãre
contra Catonem disserens, hoc velle ostendere,
quod mihi quidem probatur, inter Zenonem &
Peripateticos nihil præter verborum nouitatem
interesse. Quod si ita est, quid est causæ quin si
Zenonis rationi consentaneum sit, satis magnã
eam in virtute esse ad beatè viuẽdum, liceat idẽ
Peripateticis dicere? Rem enim opinor spectari
oportere, non verba. M. Tu quidem tabellis Ab-
signatis agis mecum, & testificaris quid dixerim
aliquando, aut scripserim. Cum alijs isto modo,
qui legibus impositis disputant. Nos in diem vi-
uimus: quodcunque nostros animos probabili-

tate percussit, id dicimus. Itaque soli sumus libe-
ri. Veruntamen quoniam de constantia paul
antè diximus, non ego hoc loco id quærendu
puto, verúmne sit, quod Zenoni placuerit, quo
que eius auditori Aristoni, bonum esse solu
quod honestum esset: sed si ita esset, tum vt ho
totũ, Beatè viuere, in vna virtute poneret. Qua
demus hoc sanè Bruto, vt sit beatus semper, sa
piens: quàm sibi conueniat, ipse viderit. Glo
quidẽ huius sententiæ, quis est illo viro digni
Nos tamen teneamus, vt sit idẽ beatissimus. E
Zenò Citieus, aduena quidam, & ignobilis, v
bonum opifex, insinuasse se in antiquam phil
sophiam videtur: huius sentẽtiæ grauitas a Pl
tonis autoritate reputatur, apud quem sæpe h
oratio vsurpata est, vt nihil præter virtutem d
ceretur bonũ. Velut in Gorgia Socrates, qu
esset ex eo quæsitum, Archelaum Perdiccę fil
qui tum fortunatissimus haberetur, nónne b
tum putaret? Haud scio, inquit: Nunquam e
cum eo loquutus sum. Aín'tu? an aliter id sc
non potes? Nullo modo. Tu igitur ne de Pers
tum quidẽ rege magno potes dicere, beatis
sit? An ego possem, quum ignorem quàm sit d
ctus, quàm vir bonus? Quid? tu in eo sitam v
beatam putas? Ita prorsus existimo, bonos be
tos, improbos miseros. Miser ergo Archela
Certè si iniustus. Videtúrne omnem hic beata

vita

Epitaphius Platonis liber.

tam in vna virtute ponere? Quid verò, in Epi-
phio quomodo idem? Nam cui vero, inquit,
se ipso apta sunt omnia, quæ ad beatè viuen-
um ferunt, nec suspensa aliorum aut bono ca-
, aut contrario, pendere ex alterius euentis, &
rare cogũtur: huic optimè viuendi ratio com-
rata est. Hic est ille moderatus, hic fortis, hic
piens, hic & nascentibus & cadẽtibus cum re-
quis commodis, tum maximè liberis, parebit,
obediet præcepto illi veteri,
enim lætabitur vnquã, nec mœrebit nimis,
ò semper in se ipso omnem spẽ reponet sui.
hoc igitur Platonis, quasi quodam sancto,
gustóque fonte nostra omnis manabit ora-
Vnde igitur rectiùs ordiri possumus, quàm
ommuni parente natura? Quæ quicquid ge-
, non modò animal, sed etiam quod ita es-
ortum è terra, vt stirpibus suis niteretur, in
quodque genere perfectum esse voluit. Ita-
& arbores, & vites, & ea quæ sunt humi-
, neque se tollere à terra altius possunt: a-
semper virent, alia hyeme nudata verno
mpore tepefacta frondescunt. Neque enim est
um, quod non ita vigeat interiore quodam
otu, & suis quoque seminibus inclusis, vt aut
res, aut fruges fundat, aut baccas: omniaq; in
nibus, quantum in ipsis sit, nulla vi impediẽ-
perfecta sint. Facilius verò etiam in bestijs,

quòd his sensus à natura est datus, vis ipsius naturæ perspici potest. Namque alias bestias natteis aquarum incolas esse voluit: alias volucres cœlo frui libero: serpentes quasdam, quasdam esse gradientes: earum ipsarum partim solitarias, partim congregatas: immanes eis alias, quasdam autem cicures, nonnullas abditas, terráque tectas. Atque earum quæque suum tenens munus, quum in disparis animantis vitam transire non possit, manet in lege naturæ. Et vt bestijs aliud alij præcipui à natura datum est, quod sua quæque retinet, nec discedit ab eo: sic homini multo quidem præstantius: etsi præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparationem. Humanus autē animus deceptus ex mente diuina, cum alio nullo nisi eō ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest. Hic igitur si excultus, & si eius acies ita curata est, vt nec caligetur erroribus, sit perfecta mens, id est absoluta ratio, quæ est idem quod virtus. Et si omnium beatum est cui nihil deest, & quod in suo genere expletum atque cumulatum est, idque virtutis est proprium, certè omnes virtutis compotes beati sunt. Et hoc quidem mihi cum Bruto conuenit, idem cum Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone. Sed mihi videntur etiam beatissimi. Quid enim deest ad beatè viuendum ei qui confidit suis bonis? aut qui diffidit, beatus

Virtus mẽs absoluta.

esse qui potest? At diffidat necesse est, qui bona
diuidit tripartito. Qui enim poterit aut corporis
firmitati, aut fortunæ stabilitati cõfidere? Atqui
nisi stabili & fixo & permanẽte bono, beatus es-
se nemo potest. Quid ergo eiusmodi istorũ est,
ve mihi illud Laconis dictũ in hos cadere videa-
tur, qui glorianti cuidam mercatori, quòd mul-
tas naues in omnẽ oram maritimam dimisisset:
Non sanè optabilis ista quidẽ est, inquit, ruden-
tibus apta fortuna. An dubium est, quin nihil sit
habendum in eo genere, quod vita beata com-
plectitur, si id possit amitti? Nihil enim * intera- *inuete-
rascere, nihil extingui, nihil cadere debet eorum rascere
in quibus vita beata consistit. Nam qui timebit,
ne quid ex his deperdat, beatus esse non poterit.
Volumus enim eum, qui beatus sit, tutum esse,
inexpugnabilem, septum, atque munitum, non
vt paruo metu præditus sit, sed vt nullo. Vt enim Innocens.
innocens is dicitur, nõ qui leuiter nocet, sed qui
nihil nocet: sic sine metu is habendus est, nõ qui
parua metuit, sed qui omnino metu vacat. Quæ Fortitudo.
est enim alia fortitudo nisi animi affectio, quum
in adeundo periculo, & in labore ac dolore pa-
tiẽs, tum procul ab omni metu? Atq; hæc certè
nõ ita se haberent, nisi omne bonum in vna ho-
nestate consisteret. Qui autem illam maximè o-
ptatam & expeditam securitatem (securitatem
autem nunc appello vacuitatem ægritudinis, in

qua vita beata posita est) habere quisquam po-
test, cui aut adsit, aut adesse possit multitudo
malorum? Quî autem poterit esse celsus & ere-
ctus, & ea, quæ homini accidere possunt, omnia
parua ducens, qualem sapientem esse volumus,
nisi omnia bona sibi in se posita esse censebit?
An Lacedæmonij, Philippo minitanti per lite-
ras, se omnia, quæ conarentur, prohibiturum,
quæ fuerunt num se esset etiam mori prohibi-
turus? Vir is, quẽ quærimus, non multò facilius
tali animo reperietur, quàm ciuitas vniuersa?
Téperantia. Quid ad hanc fortitudinem, de qua loquimur,
temperantia adiuncta, quæ sit moderatrix om-
nium commotionum? Quid potest ad beatè vi-
uendum deesse ei, quem fortitudo ab ægritudi-
ne, & à metu vindicet: temperantia tum à libidi-
ne auocet, tum insolenti alacritate gestire nõ fi-
nat? Hæc efficere virtutem ostenderem, nisi su-
perioribus diebus essent explicata. Atqui quum
perturbationes animi miseriam, sedationes au-
tem efficiant vitam beatam: duplexque ratio
perturbationis sit: quòd ægritudo & metus in
malis opinatis, in bonorum autem errore læti-
tia gestiens, libidoque versentur, quum hæc om-
nia cum consilio & ratione pugnent: his tutam
grauibus concitationibus, tamque ipsis inter se
dissentientibus, atque distractis, quem vacuum,
solutum, liberum videris, hunc dubitabis bea-
tum

tum dicere? Atqui sapiens semper ita affectus est: semper igitur sapiens beatus est. Atque etiam omne bonum lætabile est: quod autem lætabile, id prædicandum, & præ se ferendum, Quod tale autem, id etiam glorioſum: si verò glorioſum, certè laudabile: quod autem laudabile, profectò etiam honeſtum: quod bonum igitur, id honeſtum. At quæ iſti bona numerant, ne ipſi quidem honeſta dicunt: ſolum igitur bonum quod honeſtum. Ex quo efficitur, honeſtate vna vitam contineri beatam. Non ſunt igitur ea bona dicenda, nec habenda, quibus abundãtem, licet eſſe miſerrimum. An dubitas quin præſtans valetudine, viribus, forma, acerrimis, integerrimiſque ſenſibus: adde etiam, ſi libet, pernicitatem, & velocitatem: da diuitias, honores, imperia, opes, gloriam: ſi fuerit is, qui hæc habet, iniuſtus, intemperans, timidus, hebeti ingenio, atque nullo, dubitabiſne eum miſerum dicere? Qualia igitur iſta bona ſunt, quæ qui habeat, miſerrimus eſſe poſſit? Videamus, ne vt aceruus ex ſui generis granis, ſic beata vita ex ſui ſimilibus partibus effici debeat. Quod ſi ita eſt, ex bonis, quæ ſola honeſta ſunt efficiendum eſt beatum. Ea mixta ex diſſimilibus ſi erunt, honeſtum ex ijs effici nihil poterit: quo detracto quid poterit beatum intelligi? Etenim quicquid eſt quod bonũ ſit, id expetendum eſt: quod au-

tem expetendum, id certè approbandum: quod verò approbâris, id gratum acceptumque, habendum. Ergo etiam dignitas ei tribuenda est: quod si ita est, laudabile sit necesse est. Bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, vt quod sit honestum, id sit solum bonum. Quod ni ita tenebimus, multa erunt quæ nobis bona dicenda sint. Omitto diuitias, quas quum quiuis, quamuis indignus, habere possit, in bonis non numero. Quod enim est bonum, id non quiuis habere potest. Omitto nobilitatem, famamque popularem: stultorum, improborumque cõsensu excitatam. Hæc quæ sunt minima, tamen bona dicantur necesse est: candiduli dentes, venusti oculi, color suauis: & ea quæ Euryclia laudat, Vlyssi pedes abluens, lenitudo orationis, mollitudo corporis. Ea si bona dicemus, quid erit in philosophi grauitate, quàm in vulgi opinione, stultorúmque turba, quod dicatur, aut grauius aut grandius? At enim eadem Stoici præcipua vel producta dicunt, quæ bona illi dicunt: illi quidẽ his vitam beatam compleri negant: hi autem sine his esse nullam putent: aut si sit beata, beatissimam certè negant. Nos autem volumus beatissimam: idque nobis Socratica illa conclusione confirmatur. Sic enim princeps ille Philosophiæ differebat: Qualis cuiusque animi affectus esset, talem esse hominem: qualis autem

Dignitas.

homo

homo ipſe eſſet, talem eius eſſe orationem: Orationi autem facta ſimilima, factis vitam. Affectus autem animi in bono viro laudabilis: & vita igitur laudabilis boni viri, & honeſta: Ergo, quoniam laudabilis, ex quibus bonorum beatam vitam eſſe concluditur. Etenim proh deorum atque hominum fidem, parúmne cognitũ eſt ſuperioribus noſtris diſputationibus? An delectationis & otij conſumendi cauſa loquuti ſumus? Sapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationẽ voco, ſemper vacare: ſemper in animo eius eſſe placidiſſimam pacem? Vir igitur temperatus, conſtans, ſine metu, ſine ægritudine, ſine vlla alacritate, ſine libidine, nónne beatus? Ar ſemper ſapiens talis: ſemper igitur beatus. Iam verò quí poteſt vir bonus, nõ ad id, quod laudabile ſit, omnia referre, quæ agit, quęque ſentit? Refert autem omnia ad beatè viuendum. Beata igitur vita laudabilis. Nec quicquã ſine virtute laudabile. Beata igitur vita virtute conficitur. Atque hoc ſic etiam cõcluditur. Nec in miſera vita quicquã eſt prædicabile, aut gloriandum: nec in ea quæ nec miſera ſit, nec beata. Et eſt in aliqua vita prædicabile aliquid, & gloriandum, ac præ ſe ferendum: vt ait Epaminondas,

Qualis homo, talis eius oratio.

Conſilijs noſtris laus eſt attonſa Laconum:

Vt Aphricanus,

A sole exoriente supra Mæotis paludes,
Nemo est, qui factis me æquiparare queat.

Quòd si beata vita, glorianda, & prædicanda, & præ se ferenda est: Nihil est enim aliud, quod prædicandum, & præ se ferendum sit. Quibus positis, intelligis, quid sequatur. Et quidem nisi ea vita beata est, quæ est eadem honesta, sit aliud necesse est melius vita beata. Quod erit enim honestum, certè fatebuntur esse melius. Ita erit beata vita melius aliquid: quo quid potest dici peruersius? Quid? quum fatentur, satis magnam vim esse in vitijs ad miseram vitam: nónne fatendum est, eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? Contrariorum enim contraria sunt consequentia. Quo loco quæro, quam vim habeat libra illa Critolai, qui quum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis & externa, tantum propendere illam boni lãcem putet, vt terram & maria deprimat. Quid ergo aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum grauissimum philosophorum exaggerantem tantoperè virtutem, & extenuantem cætera, & abijcientem, in virtute non beatam modo vitam, sed etiam beatissimam ponere? Quod quidem nisi sit, virtutum interitus consequentur. Nam in quem cadit ægritudo, in eundem metum cadere necesse est. Est enim metus futuræ ægritudinis solicita expectatio. In quem autem

Critolai libra.

tem metus, in eundem formido, timiditas, pauor, ignauia: ergo vt idem vincatur interdum neceſſe eſt, nec putet ad ſe præceptum illud Atrei pertinere: Metus.

Proinde ita parent ſe in vita, vt vinci neſciãt. Hic autem vincetur, vt dixi: nec modò vincetur, ſed etiam ſeruiet: at nos virtutem ſemper liberam volumus, ſemper inuictam: quæ niſi ita eſt, ſublata virtus eſt. Atqui ſi in virtute, ſatis eſt præſidij ad benè viuendum, ſatis eſt etiam ad beatè. Satis eſt enim certè in virtute, vt fortiter viuamus: ſi fortiter, etiam vt magno animo, & quidem vt nulla re vnquam terreamur, ſempérque ſimus inuicti: ſequitur vt nihil pœniteat, nihil deſit, nihil obſtet. Ergo omnia profluenter, abſolutè, proſperè: igitur beatè. Satis autem ad fortiter viuendum, virtus poteſt: ſatis ergo etiam ab beatè. Etenim vt ſtultitia, etſi adepta eſt quod concupiuit, nunquam ſe tamen ſatis conſequutam putat: ſic Sapiẽtia ſemper eo contenta eſt, quod adeſt, neque eam vnquam ſui pœnitet. Similémne putas C. Lælij vnum Cõſulatum fuiſſe, & eum quidem cum repulſa: L. Cinnæ quatuor ſine repulſa? Sic quum ſapiens, & bonus vir, qualis ille fuit, ſuffragijs præteritur, non populus à bono Cõſule potius, quàm ille à *bono populo repulſam fert. Sed tamen vtrum malles te, ſi poteſtas eſſet, ſemel vano po.

mel vt Lælium Consulem esse, an vt Cinnam quater? Non dubito, tu quid respondurus sis. Itaque video cui committam. Nō quemuis hoc idem interrogarem. Responderet enim alius fortasse, se non modò quatuor consulatus vni anteponere, sed vnum diem Cinnæ, multorum & clarorum virorum, totis ætatibus. Lælius si digito quē attigisset, pœnas dedisset. At Cinna Collegę sui Consulis, Cn. Octauij præcidi caput iussit: P. Crassi, L. Cęsaris, nobilissimorum hominū, quorum virtus fuerat domi militiæque cognita: M. Antonij omnium eloquentissimi, quos ego audierim: C. Cæsaris, in quo mihi videtur specimen fuisse humanitatis, salis, suauitatis, lepōris. Beatúsne igitur, qui hos interfecit? Mihi contrà, non solūm eò videtur miser, quòd ea fecit: sed etiā, quòd ita se gessit, vt ea facere ei liceret: etsi peccare nemini licet. Sed sermonis errore labimur: id enim Licere dicimus, quod cuique conceditur. Vtrum tandem beatior C. Marius, tum, quum Cimbricæ victoriæ gloriam cum collega Catulo communicauit, penè altero Lælio (nam huic illi dico simillimum) an quum ciuili bello victor iratus, necessarijs Catuli deprecantibus, non semel respondit, sed sæpe, moriatur? In quo beatior ille, qui huic nefariæ voci paruit, quàm is, qui tam scelerate imperauit. Nam cùm accipere quàm facere præstat iniuriam, tum morti

Cinnę tyrannis.

Licere.

Præstat accipere quā facere iniuriam.

iam

iam ipsi aduentanti paulum procedere obuiam, quod fecit Catulus: quàm quod Marius, talis viri interitu sex suos obruere Consulatus, & contaminare extremum tempus ætatis. Duo de quadraginta annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius, quum quinque & viginti natus annos dominatū occupauisset. Qua pulchritudine vrbem, quibus autem opibus præditam, seruitute oppressam tenuit ciuitatem? Atqui de hoc homine à bonis autoribus sic scriptum accepimus, summam fuisse eius in victu temperantiam: in rebusque gerendis virum & acrem, & industrium: eundem tamen maleficum natura, & iniustum. Ex quo omnibus, benè veritatem intuentibus, videri necesse est miserrimum. Ea enim ipsa quæ concupierat, ne tum quidem, quum omnia se posse censebat, consequebatur. Qui quum esset bonis parentibus, atque honesto loco natus (etsi id quidem alius alio modo tradit) abundaretque & æqualium familiaritatibus, & cōsuetudine propinquorum: haberet etiam more Græciæ quosdam adolescentes amore coniunctos, credebat eorum neminem sed ijs, quos ex familijs locupletum seruos delegerat, quibus nomen seruitutis ipse detraxerat, & quibusdam conuenis, & ferisbarbaris, curam corporis & custodiam cōmittebat. Ita propter iniustam dominatus cupiditatem, in carce-

paululū

Dionysij tyrannis.

rem

Dionysius nulli ausus se credere.

rem quodammodo ipse se incluserat. Quinetiã ne tonsori collum committeret, tondere filias suas docuit. Itaque sordido artificio ancillarique, regiæ virgines, vt tonstriculæ tondebant barbam, & capillum patris, & tamen ab ijs ipsis, quum iam essent adultæ, ferrum remouit, instituitque, vt candentibus iuglandium putaminibus barbam sibi, & capillum adurerent. Quúmque duas vxores haberet, Aristomachen ciuem suam, Doridem autem Locrensem, sic noctu ad eas ventitabat, vt omnia specularetur, & perscrutaretur antè. Et quum fossam latam cubiculari lecto circundedisset, eiusque fossæ transitum ponticulo ligneo coniunxisset, eum ipsum, quum fores cubiculi clauserat, detorque-

Suggestum.

bat. Idemque quum in communibus suggestis consistere non auderet, concionari ex turri alta solebat. Atque is quum pila ludere vellet (studiosè enim id factitabat) tunicamque poneret, adolescẽtulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. Hic quum quidem familiaris iocans dixisset, Huic quidem certè vitam tuam commitis? arrisisséque adolescens, vtrunque iussit interfici: alterum, quia viam demonstrasset interimendi sui: alterum, quia dictum id risu approbauisset. Atque eo facto sic doluit, vt nihil grauius tulerit in vita. Quem enim vehementer amarat, occiderat. Sic distrahuntur in contrarias

partes

partes impotẽtium cupliditates: quum huic obsequutus fis, illi est repugnandum. Quanquam hic quidem tyrannus ipse iudicauit, quàm esset beatus. Nam quum quidam ex eius assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copias eius, opes, maiestatem, dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negarétque vnquam beatiorem quemquã fuisse: Visne igitur, inquit, ô Damocle, quoniã hæc te vitã delectat, ipse eandem degustare, & fortunã experiri meam? Quum se ille cupere dixisset, collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo, magnificis operibus picto, abacósque complures ornauit argento, auróque cælato: tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere, eosq; *nutũ illius intuentis diligenter ministrare. Aderãt vnguenta, coronæ, incendebantur odores, mensæ cenquisitissimis epulis extruebãtur: Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu, fulgẽtem gladium è lacunari seta equina *aptã demitti iussit, vt impenderet illius beati cernicibus. Itaq; nec pulchros illos ministratores aspiciebat, nec plenũ artis argentũ, nec manũ porrigebat in mensam. Iã ipsæ defluebant coronæ: Deniq; exõrauit tyrannũ, vt abire liceret, quòd iam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius, nihil esse ei beatũ, cui semper aliquis

* ad nutũ illius intuẽtes

* appensũ

terror

terrór impendeat? Atque ei ne integrum quidē erat, vt ad iustitiam remigraret, ciuibusque libertatem, & iura redderet. Ijs enim se adolescens improuida ætate irretierat erratis, eaque commiserat, vt saluus esse non posset, si sanus esse cœpisset. Quantoperè verò amicitias desideraret, quantum infidelitatem extimescebat, declarauit in Pythagoreis duobus illis, quorum alterum vadem mortis accepisset, alter, vt vadem suum liberaret, præstò fuisset ad horā mortis destinatam, Vtinam, ego, inquit, tertius vobis amicus adscriberer! Quàm huic erat miserū carere cōsuetudine amicorum, societate victus, sermone omnino familiari: homini præsertim docto à puero, institutis & artibus ingenuis erudito? Musicorum verò perstudiosum accepimus, poëtam etiam tragicum: quàm bonum, nihil ad rē. In hoc enim genere nescio quo pacto, magis quàm in alijs, suum cuique pulchrum est. Adhuc neminem cognoui poëtam (& mihi fuit cum Aquinio amicitia) qui sibi non optimus videretur. Sic se res habet; Te tua, me delectant mea. Sed vt ad Dionysium redeamus, omni cultu & victu humano carebat. Viuebat cum fugitiuis, cum facinorosis, cum barbaris: neminem, qui aut libertate dignus esset, aut vellet omnino liber esse, sibi amicum arbitrabatur. Non ego iā cum huius vita, qua tetrius, miserius, detestabilius,

bilius, excogitare nihil possum, Platonis aut Architæ vitam comparabo, doctorum hominum, & planè sapientum. Ex eadem urbe humilem homunculum à puluere & radio excitabo, qui multis annis post fuit, Archimedem, cuius ego Quæstor, ignoratum a Syracusanis, quum esse omnino negarent, septum vndique & vestitum vepribus & dumetis, indagaui sepulchrum. Tenebam enim quosdam senariolos, quos in eius monumento esse inscriptos acceperam, qui declarabant, in summo sepulchro sphæram esse positam cum cylindro. Ego autē quum omnia collustrarem oculis (est enim ad portas * Agragianas magna frequentia sepulchrorum (animaduerti columellā non multum è dumis eminentem, in qua inerat sphæræ figura, & cylindri. Atque ego statim Syracusanis (erant autem principes mecum) dixi, me illud ipsum arbitrari esse, quod quærerem. Immissi cū falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum. Quo, quum patefactus esset aditus, ad aduersam basim accessimus. Apparebat epigramma exesis posterioribus partibus versiculorum dimidiatis ferè. Ita nobilissima Græciæ ciuitas, quondam verò etiam doctissima, fuit cuius acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Sed redeat vnde aberrauit oratio. Quis est enim omnium, qui modò cum musis id est, cum

Archimedes.

* Acradinas

humanitate, & cum doctrina habeat aliquod commercium, qui se non hunc mathematicum malit, quàm illum tyrannum? Si vitæ modum actionemque quærimus, alterius mens rationibus agitandis exquirendisque alebatur, cum oblectatione solertiæ, qui est vnus suauissimus pastus animorum: alterius in cæde & iniurijs, cum & diurno & nocturno metu. Age confer Democritum, Pythagoram, Anaxagoram: quæ regna, quas opes studijs eorum & delectationibus anteponas? Etiam quæ pars optima est in homine, in ea situm esse necesse est illud, quod quæris omnium optimum. Quid est autem in homine, sagaci, ac bona mente melius? Eius bono fruendum est igitur, si beati esse volumus. Bonum autem mentis est virtus: ergo hac beatam vitam contineri necesse est. Huic omnia quæ pulchra, honesta, præclara sunt, vt supra dixi. Sed dicendum illud idem paulò vberius videtur, plena gaudiorum sunt. Ex perpetuis autem, plenisq; gaudijs, quum perspicuum sit vitam beatam existere: sequitur, vt ea existat ex honestate. Sed ne verbis solum attingamus ea, quæ volumus ostendere, proponenda quædam quasi mouentia sunt, quæ nos magis ad cognitionem intelligentiamque conuertant. Sumatur enim nobis quidem præstans vir optimis artibus, isque animo parumper & cogitatione fingatur.

Pri-

Primum ingenio eximio sit necesse est: tardis enim mentibus virtus non facilè committitur: deinde ad inuestigandam veritatem studio incitato. Ex quo triplex ille animi fœtus existet: vnus in cognitione rerum positus, & in explicatione naturæ: alter in discretione expetendarum, fugiendarúmue rerum in communione viuendi: tertius in iudicando, quid cuique rei sit consequens, quid repugnans: in quo inest tum omnis subtilitas differendi, tum veritas iudicandi. Quo tandem igitur gaudio affici necesse est sapientis animum, cum his habitantem, pernoctantémq; caris, vt quum totius mundi motus, conuersiones{que} perspexerit, syderaque viderit innumerabilia cœlo inhærentia, cum eius ipsius motu conuersa, certis in fixa sedibus: septem alia suos quoque tenere cursus: multum inter se aut altitudine aut humanitate distantia, quorum vagi motus, rata tamen & certa sui cursus spatia definiat? Horum nimirum aspectus impulit illos veteres & dedocuit, vt plura quærerent. Inde est indagatio nata initiorum, & tanquam seminum vnde essent omnia orta, generata, concreta: quæq; cuiusq; generis, vel inanimi, vel animati, vel muti, vel loquentis origo: quæ vita, quis interitus, quæq; ex alio in aliud vicissitudo, atq; mutatio: vnde terra, & quibus librata ponderibus, quibus cauernis maria suffineat, in qua omnia de-

lata grauitate, medium mundi locum semp
expetant, qui est idem infimus in rotundo. Ha
tractanti animo, & noctes & dies cogitanti, ex
stit illa à Deo Delphis præcepta cognitio, vt i
psa se* mens agnoscat, coniunctámque cum di
uina mente se sentiat, ex quo insatiabili gaudi
compleatur. Ipsa enim cogitatio de vi, & natu
ra Deorum, studium incendit illius æternitat
imitandæ. Neque se in breuitate vitæ collocat
tam putat, quum rerum causas alias ex alijs a
ptas, & necessitate nexas videt: quibus ab æter
no tempore fluentibus in æternum, ratio tame
nésque moderatur. Hæc ille intuens atque in
spiciens, vel potius omnes partes horásque ci
cunspiciens, quanta rursus animi tranquillita
humana & citeriora considerat? Hinc illa co
gnitio virtutis exstitit, efflorescunt genera, pa
téque virtutum inuenitur quid sit, quod natu
ra spectet extremum in bonis, quod in malis ul
timum: quò referenda sint officia, quæ degend
ætatis ratio deligenda. Quibus & talibus reb
exquisitis, hoc vel maxime efficitur, quod ha
disputatione agitamus, vt virtus ab beatè viuen
dum sit ipsa contenta. Sequitur tertia, quæ pe
omnes partes sapientiæ manat, & funditur, qu
rem definit, genera dispartit, sequentia adiun
git, perfecta concludit, vera & falsa dijudicat,
differendi ratio & scientia: ex qua, quum sum

Γνῶθι σεαυτὸν. *mens vitijs exutam cognoscat, Aptas, ab ἅπτομαι.

mi

ma vtilitas exiſtit ad res ponderandas, tum maximè ingenua delectatio,& digna ſapientia:Sed hæc otij. Tranſeat idem iſte ſapiens ad Rempub. tuendam,quid eo poſſit eſſe præſtantius, quum contineri prudentia vtilitatem ciuium cernat? juſtitia nihil in ſuam domum inde deriuet, reliquis vtatur tot, tamque varijs virtutibus: Adiunge fructum amicitiarum, in quo à doctis poſitum eſt cum cõſilium omnis vitæ conſentiens, & penè conſpirans, tum ſumma iucunditas è quotidiano cultu atque victu. Quid hęc tandem vita deſiderat, quo ſit beatior? Cui rei, refertæ tot, tantiſque gaudijs, fortuna ipſa cedat neceſſe eſt. Quod ſi gaudere talibus bonis animi, id eſt, virtutibus, beatum eſt, omnéſque ſapientes his gaudijs perfruũtur, omneis eos eſſe beatos, confiteri neceſſe eſt. AV. Etiámne in cruciatu atque tormentis? M. An tu me in viola putabas, aut in roſa dicere? An Epicuro, qui tantummodo induit perſonam Philoſophi,& ſibijpſi hoc nomẽ inſcripſit,dicere licebit? quod quidem, vt habet ſe res, me tamen plaudente dicit:nullum ſapienti eſſe tempus, etſi vratur, torqueatur, ſecetur, quin poſſit exclamare, quàm pro nihilo puto: Quum præſertim omne malum,dolore definiat, bonum voluptate:hæc noſtra honeſta,turpia irrideat: dicátque nos in vocibus occupatos, inaneis ſonos fundere, neq; quicquam ad nos pertinere,

lene tinere, nisi quod aut leue, aut asperum in corpore sentiatur. Huic ergo, vt dixi, non multum differenti à iudicio ferarum, obliuisci licebit sui, & tum fortunam contemnere, quum sit omne & bonũ eius, & malum in potestate fortunæ: tum dicere, se beatum in summo cruciatu, atque tormentis, quum constituerit non modò summum malũ esse dolorem, sed etiam solùm. Nec verò illa sibi remedia comparauit ad tolerandum dolorem, firmitatem animi, turpitudinis verecundiam, exercitationem consuetudinémque patiendi, præcepta fortitudinis, duritiem virilem: sed vna se dicit recordatione acquiescere præteritarum voluptatum, vt si quis æstuans, quum vim caloris non facilè patiatur recordari velit se aliquando in Arpinati nostro, gelidis fluminibus circumfusum fuisse. Nõ enim video quomodo sedare possint mala præsentia præteritæ voluptates. Sed quum is dicat, semper beatum esse sapiẽtem: cui dicere hoc, si sibi constare vellet, non liceret, quidnam faciendum est ijs, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum quod honestate careat, existimant? Me quidem autore etiam Peripatetici, veteréſq; Academici balbutire desinant aliquando, apertéque, & clara voce audeant dicere, Beatam vitam in Phalaridis taurũ descensuram. Sint enim tria genera bonorum, vt iam à laqueis Stoicorum,

rum, quibus vſum me pluribus quàm ſoleo, intelligo, recedamus. Sint ſanè illa genera bonorum, dum corporis & externa taceant humi, & tantūmodo, quia ſumenda ſunt, appellētur bona. Alia autem diuina illa longè latéque ſe pandant, cœlumq; contingant: vt ea qui adeptus ſit, cur eum beatum modò, & nō beatiſſimū etiam dixerim? Dolorem verò ſapiens extimeſcet? Is enim huic maximè ſententiæ repugnat. Nam contra mortem noſtram atque noſtrorum, contráque ægritudinem, & reliquas animi perturbationes, ſatis eſſe videmur ſuperiorum dierum diſputationibus armati & parati. Dolor eſſe videtur acerrimus, virtuti aduerſarius: Is ardentes faces intentat, is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam, ſe debilitaturum minatur. Huic igitur ſuccumbet virtus? huic beata ſapientis & conſtantis viri vita cedet? Quam turpe ô dij boni! Pueri Spartiatæ non ingemiſcunt verberum dolore laniati. Adoleſcentium greges Lacedæmone vidimus ipſi, incredibili contentione certantes, pugnis, calcibus, vnguibus, morſu denique, vt exanimarentur prius quàm victos ſe faterentur. Quæ barbaria India vaſtior, aut agreſtior? in ea tamen gente primum, ij qui ſapientes habentur, nudi ætatem agunt: & Caucaſi niues, hyemalémque vim perferunt ſine dolore. Quumque ad flammam ſe applicuerint Gymnoſophiſtæ.

cuerint, ſine gemitu aduruntur. Mulieres verò in India, quum eſt cuiuſuis earum vir mortuus, in certamen iudiciumque veniunt, quam plurimum ille dilexerit, (plures enim ſolent eſſe ſingulis nuptæ) quæ victrix eſt, ea læta, proſequentibus ſuis, vnà cum viro in rogum imponitur: illa victa, mœſta diſcedit. Nunquam naturam mos vinceret: eſt enim ea ſemper inuicta: ſed nos vmbris, delicijs, otio, languore, deſidia animum infecimus: opinionibus, malóque more delinitum molliuimus. Ægyptiorum morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes prauitatis erroribus, quamuis carnificinam priùs ſubierint, quàm ibin, aut aſpidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum violent: quorum etiam ſi imprudentes quippiam fecerint, pœnam nullam recuſent. De hominibus loquor. Quid beſtiæ? non frigus, non famen, non montiuagos, atque ſylueſtres curſus, luſtrationéſque patiuntur? Nónne pro ſuo partu ita propugnant, vt vulnera excipiant? nullos impetus, nullos ictus reformident? Omitto quæ perferant, quæque patiantur ambitioſi, honoris cauſa: laudis ſtudioſi, gloriæ cauſa: amore incenſi, cupiditatis. Plena vita exemplorum eſt. Sed adhibeat oratio modum, & redeat illuc, vnde deflexit. Dabit, dabit inquam, ſe in tormenta vita beata, nec iuſtitiam, temperantiam, in primíſque fortitudinem, magni-

AEgyptiorum ſuperſtitioſa vanitas.

magnitudinem animi, patientiam prosequuta, quum tortoris os viderit, consistet: virtutibúsque omnibus sine vllo animi terrore ad cruciatum profectis, resistet extra fores, (vt antè dixi) liménque carceris. Quid enim ea fœdius? quid deformius sola relicta? comitatu pulcherrimo segregata? quod tamen fieri nullo pacto potest: Nec enim virtutes sine beata vita cohærere possunt, nec illa sine virtutibus. Itaque eam tergiuersari non sinent, secúmque rapient, ad quemcunque ipsæ dolorem cruciatúmque ducentur. Sapientis est enim proprium, nihil quod pœnitere possit, facere: nihil inuitum, spendidè, constanter, grauiter, honestè omnia: nihil ita expectare, quasi certò futurum: nihil quum acciderit, admirari, vt inopinatum, ac nouum accidisse videatur: omnia ad suum arbitrium referre, suis stare iudicijs: quo quid sit beatius, mihi certè in mentem venire non potest. Stoicorum quidem facilis cõclusio est, qui quum finem bonorum esse senserint, congruere naturæ, cumque ea conuenienter viuere, quum id sit in sapiente situm, non officio solum, verum etiam potestate: sequatur necesse est, vt cuius in potestate sit summũ bonum, in eiusdem vita beata sit: ita fit semper vita beata sapientis. Habes quæ fortissimè de beata vita dici putem, & quomodo nunc est, nisi quid tu melius attuleris, etiam veriſſimè,

Quid sapienti proprium.

Cõuenienter naturæ viuere, Stoicis finis bonorum.

AVD. Melius quidem afferre nihil possum. Sed à te impetrare libenter velim, vt nisi molestum sit, (quoniam te nulla vincula impediunt vllius certè disciplinæ, libásque ex omnibus quodcunque te maximè specie veritatis mouet) quod paulò antè Peripateticos, veterémque Academiam hortari videbare, vt sine retractatione liberè dicere auderent, Sapientes esse semper beatissimos. Id velim audire, quemadmodum his putes consentaneum esse id dicere. Multa enim à te contra istam sententiam dicta sunt & Stoicorum ratione concluſa. MAR. Vtamur igitur libertate: qua nobis solis in Philosophia licet vti, quorum oratio ipsa nihil iudicat, sed habetur in omnes partes, vt ab alijs possit ipsa per sese, nullius autoritate adiuncta, iudicari. Et quoniam videris hoc velle, vt quæcunque dissentientium Philosophorum sententia de finibus sit, tamen virtus satis habeat ad vitam beatam præsidij, quod quidem Carneadem disputare solitum, accepimus. Sed is, vt contra Stoicos, quos studiosissimè semper refellebat, & contra quorum disciplinam ingenium eius exarserat: nos illud quidem cum pace agemus. Si enim Stoici finem bonorum rectè posuerunt, confecta res est, necesse est semper beatum esse sapientem. Sed quæramus vnamquanque reliquorum sententiam, si fieri potest: vt hoc præclarum quasi decre-

tum

tum beatæ vitæ posſit omnium ſententiis & diſciplinis conuenire. Sunt autem hæ de finibus, vt opinor, retentæ defenſæque ſententiæ, primum ſimplices quatuor, Nihil bonum, niſi honeſtum, vt Stoici: Nihil bonum, niſi voluptatem, vt Epicurus: Nihil bonum, niſi vacuitatem doloris, vt Hieronymus: Nihil bonum, niſi naturæ primis bonis, aut omnibus, aut maximis frui, vt Carneades contra Stoicos diſſerebat. Hæc igitur ſimplicia. Illa mixta tria genera bonorum, maxima animi, ſecunda corporis, externa tertia, vt Peripatetici. Nec multò veteres Academici ſecus. Voluptatem cum honeſtate Clitomachus & Callipho copulauit. Indolentiam autem honeſtati Peripateticus Diodorus adiunxit. Hæ ſunt ſententiæ quæ ſtabilitatis aliquid habeant. Nam Ariſtonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorúmque aliorum euanuerunt. Hi quid poſſint obtinere videamus, omiſſis Stoicis, quorum ſatis videor defendiſſe ſententiam: & Peripateticis, quorum quidem explicata cauſa eſt, præter Theophraſtum, & ſi qui illum ſequuti, imbecillius horrent dolorem, & reformidant. Reliquis quidem licet facere id, quod ferè faciunt, vt grauitatem, dignitatémque virtutis exaggerent: quam quum ad cœlum extulerint, quod facere eloquentes homines copioſè ſolent, reliqua ex collatione

Quatuor de finibus bonorum ſententiæ ſimplices, nec exploſæ.

Fines mixti.

ne facile est conterere, atque contemnere. Nec enim licet ijs, qui laudem cum dolore petendam esse dicunt, negare eos esse beatos, qui illam adepti sunt. Quanquam enim sunt in quibusdam malis, tamen hoc nomen, Beati, longè & latè patet. Nam vt quæstuosa mercatura, fructuosa aratio dicitur, non si altera semper omni damno, altera omnis tempestatis calamitate semper vacet, sed si multo maiori ex parte extet in vtraque felicitas: sic vita non solùm si vndique referta bonis est, sed si multo maiore & grauiore ex parte bona propēdent, beata rectè dici potest. Sequitur igitur bonorum ratione vel ad supplicium beata vita virtutem, cúmque ea descendet in taurum, Aristotele, Zenocrate, Speusippo, Polemone autoribus, nec eam minimis blandimentis corrupta deseret. Eadem Calliphontis erit Diodoriq; sententia, quorum vterque honestatem sic complectitur, vt omnia, quę sine ea sint, longè & retro ponenda esse censeat. Reliqui, qui habere se vidētur angustius: enatāt tamen, Epicurus, Hieronymus, & si qui sunt qui disertum illum Carneadem curent defendere. Nemo est enim, qui eorum bonorum animum putet esse iudicem, eúmque condocefaciat, vt ea, quæ bona maláue videantur, possit contemnere. Nam quæ tibi Epicuri videtur, eadem erit Hieronymi, & Carneadis causa, & hercle omnium

Condocefacere verbum nouū.

omnium reliquorum. Quis enim parum est cõtra mortem, aut dolorem paratus? Ordiamur ab eo, si placet, quẽ mollem, quem voluptuarium dicimus. Quid? is ne tibi mortẽmne videtur, an dolorẽ timere, qui eum diem, quo moritur, beatum appellat, maximisque doloribus affectus, eos ipsos inuctorum suorum memoria, & recordatione confutat? Nec hoc se agit, vt ex tempore, quasi effutire videatur. De morte enim ita sentit, vt dissoluto animante sensum extinctum putet: quod autem sensu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. Itẽ de dolore certa habet quæ sequatur, quorum magnitudinem breuitate cõsolatur, longinquitatem leuitate. Qui tamen isti grandiloqui contra hæc duo, quæ maximè angunt, melius se habent quàm Epicurus? An ad cætera, quæ malà putantur, non & Epicurus, & reliqui philosophi satis parati videntur? Quis non paupertatem extimescit? neq; tamen quisquam philosophorum. Hic verò ipse quàm paruo est contentus? nemo de tenui victu plura dixit. Etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, vt amori, vt ambitioni, vt quotidianis sumptibus copiæ suppetant, quum procul ab iis omnibus rebus absit, cur pecuniam magnoperè desideret, vel potius curet omnino? An Scythes Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere, nostrates philosophi facere non potuerunt? Illius

epistola

epistola fertur his verbis.

ANACHARSIS HANNONI, S.

Epistola Anacharsidis extat inter Græcas.

MIhi amictui est Scythicum tegmen, calceamentum solorum callum, cubile terra, pulpamenta fames: lacte, caseo, carne vesci. Quare vt ad quietum me licet venias. Munera autem ista, quibus es delectatus, vel ciuibus tuis, vel Dijs immortalibus dona. Omnes ferè philosophi omnium disciplinarum, nisi quos à recta ratione natura vitiosa detorsisset, hoc eodem animo esse potuerunt. Socrates in Pompa, quum magna vis auri argentique ferretur, Quàm multa non desidero, inquit. Xenocrates, quum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis Athenis præsertim maxima, adduxit Legatos ad cœnam in Academiam: Iis apposuit tantum quod satis esset, nullo apparatu: Quum postridie rogarent eum, cui numerari iuberet: Quid? vos hesterna, inquit, cœnula, non intellexistis me pecunia non egere? Quos quum tristiores vidisset. xxx. minas accepit, ne aspernari Regis liberalitatem videretur. At verò Diogenes liberius, vt Cynicus. Alexandro roganti, vt diceret, si quid sibi opus esset: Nunc quidem paululum, inquit, *à sole. Offecerat videlicet apricanti. Et hic quidem disputare solebat, quantò Regem Persarum vita fortunáque

*à sole absis.

náque superaret: sibi nihil deesse, illi nihil satis vquam fore: se eius voluptates non desiderare, quibus nunquam satiari ille posset, suas eum consequi nullo modo posse. Vides, credo, vt Epicurus cupiditatum genera diuiserit, non nimis fortasse subtiliter, vtiliter tamen: partim esse naturales, & necessarias, partim naturales & non necessarias, partim neutrum. Necessarias satiari posse penè nihilo: Diuitias enim naturæ parabiles esse. Secundum autem genus cupiditatum, nec ad potiẽdum difficile esse censet, nec verò ad carendum. Tertias, quod essent planè inanes, neque necessitatem modò, sed ne naturã quidem attingerẽt, funditus eijciendas putauit. Hoc loco multa ab Epicureis disputantur, eæq; voluptates, de quibus multa ab illis, sigillatim extenuantur, quarum genera non contemnunt, quærunt tamen copiam. Nam & obscœnas voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, facileis, communeis, & in medio sitas esse dicunt: eásque si natura requirit, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant: ab ijsqúe abstinere minime esse difficile, si aut valetudo, aut officium, aut fama postulet: omninóque genus hoc voluptatum optabile esse, si non obsit, prodesse nunquam. Totúmque hoc de voluptate sic ille præcepit, vt voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit,

semper

semper optandã expetendámq; putet: eadémq; ratione dolorem, ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum. Itaque hac vsurum compensatione sapientem, vt voluptatem fugiat, si ea maiorem dolorẽ effectura sit, & dolorem suscipiat, maiorem efficientem voluptatẽ, omniáque iucũda, quanquam sensu corporis iudicentur, ad animum referri tamen. Quocirca corpus gaudere tamdiu, dum præsentẽ sentiret voluptatem: animum & præsentẽ percipere pariter cum corpore, & prospicere venientem, nec præteritam præterfluere sinere. Ita perpetuas & contextas voluptates in sapiente fore semper, quum expectationi speratarum voluptatum, perceptarum memoria iungeretur. Atque eius similia ad victum etiã transferuntur, extenuatúrque magnificentia & sumptus epularum, quòd paruo cultu natura contenta sit. Etenim quis hoc non videt, desiderijs ista condiri omnia? Darius in fuga, quum aquam turbidam, & cadaueribus inquinatam bibisset, negauit vnquã se bibisse iucundius: Nunquam videlicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus ederat cui quum peragranti Ægyptum, comitibus non consecutis, cibarius in casa panis datus esset, nihil visum est illo pane iucundius. Socratem ferunt, quum vsque ad vesperum contentiùs ambularet, quæsitúmque esset ex eo, quare id faceret, respondisse: se,

Optimum condimentum fames.

quò

quo melius cœnaret, obſonare ambulando famem. Quid, victum Lacedæmoniorum in Phiditijs, nónne videmus? Vbi quum tyrannus cœnauiſſet Dionyſius, negauit ſe iure illo nigro, quòd cœnæ caput erat, delectatum: Tum is qui illa coxerat, minimè mirum, inquit, condimenta enim defuerunt. Quę tandem? inquit ille. Labor in venatu, ſudor, curſus ab Eurota, fames, ſitis. His enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. Atque hoc non ex hominum more ſolùm, ſed etiam ex beſtijs intelligi poteſt. quæ, vt quicquid obiectum eſt, quod modò à natura non ſit alienum, eo contentæ, non quærunt amplius. Ciuitates quædam vniuerſæ more doctæ, parſimonia delectantur, vt de Lacedæmonijs paulò antè diximus. Perſarũ à Xenophõte victus exponitur: quos negat ad panem adhibere quicquam, præter naſturtium. Quanquam ſi quędã etiam ſuauiora natura deſideret, quàm multa ex terra arboribúſque gignuntur, quùm copia facili, tum ſuauitate præſtantia? Adde ſiccitatẽ, quæ conſequitur hanc continẽtian in victu: adde integritatem valetudinis: cõferſudanteis, ructanteiſque, refertos epulis tãquam opimos boues: tum intelliges, qui voluptatem maximè ſequãtur, eos minimè conſequi: iucunditatémque victus eſſe in deſiderio, nõ in ſatietate. Timotheũ clarum hominem Athenis, & principem ciuita-

tis ferunt, quum cœnauisset apud Platonem, eoque conuiuio admodum delectatus esset, vidisse tque eum postridie, dixisse, Vesteræ equidem cœnæ, nō solùm in præsentia, sed etiam postero die iucundę sunt. Quid, quod ne mente quidem recte vti possumus, multo cibo & potione cōpleti? Est præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos, in qua scriptū est his ferè verbis: Quò quum veniissem, vita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarum, Syracusanarúmque mensarū, nullo modo mihi placuit: bis in die saturum fieri, nec vnquā pernoctare solùm. Cæteraq; quæ comitantur huic vitæ, in qua sapiens nemo efficiatur vnquam, moderatus verò multò magis. Quæ enim natura tam mirabiliter temperari potest? Quomodo igitur iucunda vita potest esse, à qua absit prudētia, absit moderatio? Ex quo Sardanapali opulentissimi *Syriæ Regis error agnoscitur, qui incidi iussit in busto:

Comitantur huīc, ἕπονται.

*Assyriæ

Sardanapali Epitaphium

Hæc habeo quæ edi, quæque exaturata libido
Hausit: at illa iacent multa & præclara relicta.

Quid aliud (inquit Aristoteles) in bouis, non in Regis sepulchro inscriberes? Hęc habere se mortuum dicit, quæ ne viuus quidem diutius habebat, quam fruebatur. Cur igitur diuitiæ desiderentur? aut vbi paupertas beatos esse non sinit? Signis crēdo, tabulis, lūdis. Si quis est, qui his delectetur, nónne melius tenues homines fruū-

tur

tur, quàm illi qui his abundant? Est enim earum rerum omniũ nostra in vrbe summa iu publico copia: quæ qui priuati habent, nec tam multa & rarò vident, quum in sua rura venerũt, quos tamen pungit aliquid, quum illa vnde habeant, recordantur. Dies deficiet, si velim paupertatis causam defẽdere. Aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quàm paucis, quã paruis rebus egeat, quàm vilibus. Nunc igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiã popularis offensio sapientem beatum esse prohibebit? Vide ne plus commendatio in vulgus, & hæc, quę expetitur, gloria, molestiæ habeat, quàm voluptatis. Leuiculus sanè noster Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat, aquam ferentis mulierculæ, vt mos in Græcia est, insusurrãtisq; alteri, Hic est ille Demosthenes. Quid hoc leuius? At quantus orator? Sed apud alios loqui videlicet didicerat, non multum ipse secum. Intelligẽdum est igitur, nec gloriam popularẽ ipsam per se expetendam, nec ignobilitatẽ extimescendã. Veni Athenas, inquit Democritus, neq; me quisquam ibi agnouit. Constantẽ hominem & grauem, qui glorietur à gloria se abfuisse. An tibicines, ijq; qui fidibus vtũtur, suo, nõ multitudinis arbitrio, cantus numerosq; moderantur: Vir sapiẽs multo arte maiore præditus, nõ quid verissimum sit, sed quid velit vulgus exquiret? An

οὗτος ἐκεῖος ὁ Δημοθένης.

quicquam ſtultius, quam quos ſingulos, ſicut operarios, barbaróſque contemnas, eos aliquid putare eſſe vniuerſos? Ille verò noſtras ambitiones leuitatéſque contemnet, honoréſque populi, etiam vltrò delatos repudiabit. Nos autem eos neſcimus, antequàm pœnitere cœpit, contemnere? Eſt apud Heraclitum phyſicũ de principe Epheſiorum Hermodoro: Vniuerſos ait Epheſios eſſe morte mulctandos, quòd quum ciuitate expelleret Hermodorũ, ita loquuti ſunt, *Nemo de nobis vnus excellat: * ſin quis extiterit, alio in loco, & apud alios ſit. An hoc non ita fit omni in populo? Nónne omnem exuperantiam virtutis oderunt? Quid? Ariſtides (malo enim Græcorũ, quam noſtra proferre) nónne ob eam cauſam expulſus eſt patria, quòd præter modũ iuſtus eſſet? Quantis igitur moleſtijs vacant, qui nihil omnino cum populo contrahũt? Quid eſt enim dulcius otio literato? ijs dico literis, quibus infinitatem rerum atque naturæ, & in hoc ipſo mundo, cœlum, terras, maria agnoſcimus. Contempto igitur honore, contempta etiam pecunia, quid relinquitur quod extimeſcendum ſit? Exilium credo, quod in maximis malis ducitur. Id ſi propter alienam & offenſam populi voluntatem malum eſt, quàm ſit ea contemnenda, paulò antè dictum eſt. Sin abeſſe à patria miſerum eſt, plenæ miſerorum prouinciæ

*ſed ſi quis extit.

ſunt,

sunt, ex quibus admodum pauci in patriam reuertũtur. At multãtur bonis exules. Quid tum? Parúmne multa de toleranda paupertate dicũtur? Iam verò exilium, si rerum naturam, non ignorantiam nominis quærimus, quantum demùm à perpetua peregrinatione differt, in qua ætates suas philosophi nobilissimi consumpserunt? Xenocrates, Crantor, Arcesilas, Lacydes Aristoteles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Antipater, Carneades, Panætius. Clitomachus, Philo, Antiochus, Posidonius, innumerabiles alij, qui semel egressi, nunquam domum reuerterunt? At enim non sine ignominia afficere poterit sapiẽtem. De sapiente enim hæc omnis oratio est, cui iure id accidere non possit. Nam iure exulantem consolari nõ oportet. Postremo ad omnes casus facilima ratio est eorum, qui ad voluptatem ea referunt, quæ sequuntur in vita: vt quocunque hæc loco * suppeditetur, ibi beatè queant viuere. Itaque ad omnem rationẽ Teucri vox accómodari potest,

* suppeditent.

Patria est, vbicunque est benè.

Socrates quidem quum rogaretur, cùiatem se esse diceret: Mundanũ, inquit. Totius enim mũdi se incolam, & ciuem arbitrabatur. Quid T. Albutius, nónne animo æquissimo Athenis exul philosophabatur? cui tamen illud ipsum non accidisset, si in Republica quiescens, Epicuri legi-

bus paruisset. Quî enim beatior Epicurus, quòd in patria viuebat, quàm quòd Athenis Metrodorus? aut Plato Xenocratem vincebat, aut Polemon Arcesilam, quo esset beatior? Quanti verò ista ciuitas, æstimanda est, ex qua boni sapientésque pelluntur? Demarathus quidem Tarquinij Regis nostri pater, tyrannum Cypselũ quòd ferre non poterat, fugit Tarquinios Corintho, & ibi suas fortunas cõstituit, ac liberos procreauit. Num stultè antepositit exilij libertatem domesticæ seruituti? Iam verò motus animi, solicitudines, ægritudinésque obliuione leniuntur, *traductis animis ad voluptatem. Nõ sine causa igitur Epicurus ausus est dicere, semper in pluribus bonis esse sapientem, quia semper sit in voluptatibus. Ex quo effici putat ille quod quærimus, vt sapiens beatus sit. AVD. Etiamne si sensibus carebit oculorum, si aurium? MAR. Etiam. Nam ista ipsa contemnit. Primum enim horribilis ista cæcitas, quibum tandem caret voluptatibus? quum quidem etiam disputent, cæteras voluptates in ipsis habitare sensibus: quæ autem aspectu percipiantur, ea non versari in oculorum vlla iucunditate: vt ea quæ gustemus, olfaciamus, tractemus, audiamus: in ea ipsa vbi sentimus, parte versentur, in oculis tale nihil sit. Animus accipit quæ videmus: animo autem multis modis, varijsque delectari licet, etiamsi

* traductus

non

non adhibeatur aſpectus. Loquor autem de docto homine, & erudito, cui viuere eſt cogitare. Sapientis enim cogitatio non fermè ad inueſtigandum adhibet oculos aduocatos. Etenim ſi nox non adimit vitam beatam, cur dies nocti ſimilis adimat? Nam illud Antipatri Cyrenaici eſt quidem paulò obſcœnius, ſed non abſurda ſententia eſt: Cuius cæcitatem quum mulierculæ lamentarentur, Quid agitis, inquit, an vobis nulla videtur voluptas eſſe nocturna? Appium quidem veterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magiſtratibus, & ex rebus geſtis intelligimus in illo ſuo caſu, nec priuato, nec publico, muneri defuiſſe. Cæcum autem Druſi domum cōpleri conſultoribus ſolitam accepimus, quum quorum res eſſet, ſua ipſi non videbant, cæcum adhibebant ducem. Pueris nobis Cn. Aufidius prætorius, & in ſenatu ſententiam dicebat, neu amicis deliberantibus deerat, & Græcam ſcribebat hiſtoriam, & videbat in literis. Diodotus Stoicus cæcus multos annos noſtræ domi vixit. Is verò, quod credibile vix eſſet, quum in philoſophia multò etiam magis aſſiduè quàm anteà verſaretur, & quum fidibus more Pythagoreorum vteretur, quumq; ei libri noctes & dies legerentur: quibus in ſtudijs oculis non egebat, tamen quod ſine oculis vix fieri poſſe videtur, geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens

discentibus, vnde, quò, quámque lineam scriberent. Asclepiadem ferunt non ignobilem, nec inexercitatum philosophum, quum quidam quereret, quid ei cæcitas attulisset, respondisse, vt Puero vno esset comitatior. Vt enim vel summa paupertas tolerabilis sit, si liceat quod quibusdam Græcis quotidie: sic cæcitas ferri facilè possit, si non desint subsidia valetudinum. Democritus luminibus amissis, alba scilicet & atra discernere non poterat: at verò bona, mala, æqua, iniqua, honesta, turpia, vtilia, inutilia, magna, parua, poterat: & sine varietate colorum licebat viuere beatè, sine notione rerum non licebat. Atque hic vir impediri animi etiam aciem aspectu oculorum arbitrabatur: & quum alij sæpe, quod ante pedes essent viderent, ille in infirmitatem omnem peregrinabatur, vt nulla in extremitate consisteret. Traditum est etiam, Homerum cæcum fuisse, at eius picturam, non poësim videmus. Quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ species formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum, non ita expictus est, vtquæ ipse non viderit, nos vt videremus, effecerit? Quid ergo aut Homero ad delectationem animi ac voluptatem, aut cuiquam docto, defuisse vnquam arbitramur? Aut ni ita se res haberet, Anaxagoras, aut hic ipse Democritus agros & patrimonia

Democritus oculis orbus.

nia ſua reliquiſſent? & huic diſcẽdi quærendíq; diuinę delectationi toto ſe animo dediſſent? Itaque augurem Tireſiam, quem ſapientem fingunt poëtæ, nunquam inducunt deplorantem cæcitatem ſuam. At verò Polyphemum Homerus, quum immanem ferũque finxiſſet, cum ariete etiam colloquentem facit, eiúſque laudare fortunas, quòd quà vellet ingredi poſſet, & quæ vellet attingeret. Rectè hic quidem: Nihilo enim erat ipſe Cyclops, quàm aries ille prudentior. In ſurditate verò quidnã eſt mali? Erat ſurdaſter M. Craſſus: ſed aliud moleſtius, quòd malè audiebat, etiam ſi, vt mihi videbatur, iniuria. Epicurei noſtri Græcè fari neſciunt, nec Græci Latinè: ergo hi in illorum, & illi in horum ſermone ſurdi: omnéſque id nos in linguis, quas non intelligimus, quę ſunt innumerabiles, ſurdi profectò ſumus. At vocem citharœdi non audiunt, ne ſtridorem quidem ferræ tum, quum acuitur, aut grunnitum quum iugulatur* ſus: nec quum quieſcere volunt, fremitum murmurantis maris. Et ſi cãtus eos fortè delectant, primùm cogitare debent, antequam hi ſunt inuẽti, multos beatè vixiſſe ſapientes: Deinde multò maiorem percipi poſſe legendis his, quàm audiendis voluptatem. Tum vt paulò antè cæcos ad auriũ traducebamus voluptatẽ, ſic licet ſurdos ad aculorum. Etenim qui ſecum loqui poterit,

Malè audit qui vituperatur, contra audit benè, qui laudatur.

* ſuis

sermonem alterius non requiret. Congerantur in vnum omnia, vt idem oculis & auribus captus sit, premiatur etiam doloribus acerrimis corporis, qui primùm per se ipsi pletunque cõficiũt hominem: sin fortè longinquitate producti, vehementius tamen torquent, quàm vt causa sit, cur ferantur: quid est tandem, Dij boni, quod laboremus? Portus enim præsto est, quoniã mors ibidem est, æternum nihil sentienti receptaculũ. Theodorus Lysimachi mortem minitanti: Magnum verò, inquit, effecisti, si Cantharidis vim consequutus es. Paulus Persæ deprecanti, ne in triumpho duceretur: In tua id, *quidẽ potestate est. Multa primo die quum de ipsa morte inuestigaremus, atque quæreremus, nõ pausa etiam posterò, quum ageretur de dolore, sũt dicta de morte: quæ qui recordetur, haud sanè periculũ est, ne non mortẽ, aut optandam, aut certè non timendam putet. Mihi quidem in vita, seruanda videtur ea lex, quæ in Græcorum cõuiuijs obtinetur, Aut bibat, inquit, aut abeat. Et rectè. Aut enim fruatur aliquis pariter cum alijs voluptate potandi: aut ne sobrius in violentiam ebriolentorum incidat, antè discedat. Sic iniurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relinquas. Hæc eadem, quæ Epicurus, totidem verbis dicit, & Hieronymus. Quòd si ijs philosophis, quorum ea sententia est, vt virtus per se ipsa nihil valeat:

*inquit

omne-

omneque quod honestũm nos, & laudabile esse dicimus, id illi cassum quiddam, & inani vocis sono decoratum esse dicant: & tamen semper beatum censent esse sapientem: quid tandem à Socrate & Platone, perfectis philosophis faciendum putes? Quorum alij tantam præstantiam in bonis animi esse dicunt, vt ab his corporis & externa obscurentur. Alij autem hæc ne bona quidem ducunt, in animo reponunt omnia. Quorum controuersiam solebat tanquam honorarius arbiter iudicare Carneades. Nam quũ quæcunque bona Peripateticis, eadem Stoicis commoda viderẽtur, neque tamen Peripatetici plus tribuerent diuitijs, bonæ valetudini, cæterisque rebus generis eiusdem, quàm Stoici: quũ ea, re, non verbis põderarentur, causam esse de-
*fiderandi negabat. Quare hunc locum cæterarum disciplinarum philosophi, quemadmodum obtinere possint, ipsi viderint. Mihi tamen gratũ est, quod de sapientium perpetua bene viuendi facultate dignum quiddam philosophorum voce profitentur. Sed quoniam manè est eundum, has quinque dierum disputationes memoria cõprehendamus. Equidem me etiam conscripturũ arbitror. Vbi enim melius vti possumus, hoc cuiusmodi est otio? Ad Brutumque nostrũ hos libros alteros quinque mittemus, à quo nõ modo impulsi sumus ad philosophicas scriptiones, verumetiam

diffidẽdi

verum etiam laceſſiti. In quo quantum cæteris profuturi ſumus, non facilè dixerimus. Noſtris quidem acerbiſſimis doloribus, varijſque, & vndique circunfuſis moleſtijs, alia nulla potuit inueniri leuatio.

M. T. C. TVSCVLANARUM Quæſtionum Libri Quinti & vltimi Finis.

INDEX

INDEX VOCVM ET RERVM MAXIME MEMORABILIVM.

Quibus etiam nomina Authorum, quos Cicero in hoc ſcripti genere aut reprehendit, aut ſequitur, adiecta ſunt.

Ἀβλάβεια pag. 115
abſtinentia 114
academia 71. 73. 109. 112.
academicum Cicero 10. 71. 155. 203. 215.
academici libri 71
academicorum veterum reprehenſio 236
academici 134. 103. 240.
academicorum eſt nihil definire 209
academicorum diſputandi ratio 33. 73. 203. 210
acipenſer 129
acrius 60. 117. 138. 181
acheron 6. 21
achilles 60. 116. 178
actum agere & habere 133
acuti & hebetis in morbis differentia 167
acutè diſputãtis munus 212
aduerſa ſanantur conſolatione triplici 125
aduer ſecundis meditanda 123
ad Clepſydram dicere 105
æacus 36
ædere in lucem 107
æetes 120. 180
ægyptiorum ſuperſtitio 238
ægyptiorum ſepultura 61
ægyptus 246
ægritudinis multa nomina 156
ægritudo quid 108. 113. 114. 118. 119. 121. 123. 139. 145. 153. 167. 158. 159. 170. 183.
ægritudinis cauſæ efficientes 118. 121. 124. 138. 140.
ægritudinis partes. 159. 161
ægritudinis affectiones. 122 149. 196.
ægritudines vnde, & quãdo exiſtant. 121. 133. 163. 164.

ægritudo omnis ex opinione mali recentis 120. 140. 145.
ægritudo nulla ex natura 119. 124. 140. 143.
ægritudo ex Cyrenaicorum ſententia quando exiſtit. 133.
ægritudo voluntate ſuſcipitur 141
ægritudo carnificina 121
ægritudo animi 118. 164
ægritudo an in ſapientem cadat 109. 110. 111. & deinceps 17. 274. 177
ægritudinem laudant Peripatetici, quàm reprehendunt Stoici. 174
ægritudinem tollere ſtirpitus arduum eſt 160
ægritudo deponi poteſt. 141
ægritudinum ſanatio 119 170. 184. 185.
ægritudinem quid tollat aut ſaltem mitiget 121. 124 125. 134. 140. 145.
ægritudines ab amentia parum abſunt. 170
ægritudini modus imponi non poteſt. 172
ægritudo caput & fons miſeriarum. 197
ægrotatio quid. 166.
ægrotationis partes 164.
ægrotatio corporis 111
ægrotatio, ad ægrotandum procliuitas. 166
ælius Sextus 10
æmulatio quid 161
æmulari an vtile 182
æmulantis proprium ibidem
æmulationem laudant Peripatetici 175
aër. 14
ærumna quid 161
æſchylus 81. 146
æſculapius. 89
æſchines in Demoſthenem inuectus 159
æſopus. 90. 180
ætas volubilis 43. ætolia 3
affectiones animi virtutes dicuntur 97
affectio quid ſit. 161
afranius 175. 177. 181. 222
africani. 63
africanus. 3. 45. 103
agamemnon 53. 56. 138. 160. 178.
agamedes 65
agere animam 11
agragianæ portæ Syracuſis. 231.
aiax. 56. 121. 143. 177. 187.
aiacis cum Hectore ſine iracundia pugna 177
aiax ira periit. 178
ala-

alacritas animis. 170
albinus 58
alcæus de amore neminem ſcripſit. 191
Alcidamus laudes mortis ſcripſit. 66
alcibiades. 147
alcmæon 112
alexander 117.244
aliquid quid Platoni dicatur. 32
Ambraciota Cleombrotus 47.
amandi modus 144
Amator ab amante differt 165
Amor turpis 189.190.193.
amor ab inſania parum abeſt. 191
amor non eſt naturalis 193
amor perturbationum vehementiſſimus eſt 192
amor quid adferat 193
amor turpis quomodo tollendus. 292
amentia 110
amphiaraus Zeno 102
anacharſis Scythes pecuniã contemſit 143
anacharſidis epiſtola 244
anacreontis poëſis amatoria. 191
anaxagoras. 159.122.136. 203.231.255
Anaxarchus Democriticus 97
andromache 134
angor 161. 182
anima & animus ſynonyma 11
animus quid ſit, & vnde ex multorum opinione. 11 12. 13. & deinceps 30 39
animus ſimplex. 37.40.
animus humanus ex mente diuina exceptus eſt 217
animus ipſe diuinus 31.34 36. 39.
animi callidior natura 24
animus non eſt harmonia. 25.
animus cogitatione comprehendi non poteſt 29
animi cognitio qualis 37 39. 41.
animus Euripidi Deo 36
animorum anxia cognitio mala 41
animatum quid 31
animi partes duæ. 95. 156
animus Platoni triplex 12
Animus tantum cum Deo comparari poteſt. 217

animi officia, vis 31.32 34.37.114.
animus index omnium 27
animus quando se iudicat. 106.
animi disciplina 106.
animus sine doctrina infrugiferus 75
animi amplitudo in quibus emineat 103
animi disciplina cur diu neglecta. 106
animi contentio necessaria 99.
animi pulchritudo 107
animus valens morbo tentari non potest 167
animus sapientis quomodo affectus sit 233
animorum morbi 108
animi commotio quædam insania est 110
animi offensio nunquam sine culpa. 168
animi contractio nunquam rectè fit. 188
animi elatio plerunque rectè fit 188
animorum pastus 231
animi lumem quomodo obscuratum 107
animo vnde caligo & error oborta 197
animi medicina philosophia 109.113,
animi sanitas 110.111.113.
animi triplex fœtus. 232.
animi sedetio in quo 186.
animi placatus status quando sit. 207.
animi sedes 31.39.
animam à corpore secernere quid 42.
anima immortalis. 16. 18 & deinceps. 30.44.
animam agere 12
animorum excedẽtium duplices viæ 40
animi volatus in cœlum naturalis 24
animi post mortem sedes. 25
animi post mortem omnia plenissimè cernunt 27
animi quatuor tempora 38
ἀντίχθονα 38
Antiochus 137.209.121.
antipater 251.253.
anxietas 165
anxius 165.182.
ἀποκαρτερώτατος lib. 74.
appetitus vehementior quis 176
appetitus. 157.

appius Claudius 2
appius 21
appius cæcus 153.253
apollo Delphicus 29.65
apollo Deus ſummus habitus 65.192,233
aquilonis oratio 38
aratio fructuoſa 242
arbores & plantæ etiam viuunt 32
archelaus Anaxagoræ diſcipulus 203
archeſilaus 251
archelaus Perdiccæ filius 215
archilochus 2
archimedis ſphæra 35
archimedis ſepulchrum à Cicerone repertum 230.231.
architas 22.194.230
argia ſacerdos 64
argiui 26.134
argo 26
argonautarum princeps 190
arion Methimnæus 105
ariſtides 250
ariſto Chius 72.109.212.241
ariſtogiton 67
ariſtippus Socraticus 76
ariſtomache Dionyſij vxor 227
ariſtotelis laus 4.73.73
ariſtoteles quintam eſſentiam induxit 36
ariſtoteles 24.25.54.730 142.213.218.242.248.251
arithmetica 3
ariſtoxenus 12.14.22.29
arma membra militis 88
arma cõtra dolores quæ 97.
arma cõtra libidinem & iram 100
arpinas Cicero fuit 231 236
ἀῤῥωστήματα ægrotationes 163
ars curandi corpus 106
ars cur quæſita & inuenta 106
artes honore aluntur 3
artem quam quiſque nouit, in ea ſe exerceat 24
aſclepiades 254
aſtrologia 34.203.233
aſtrologia antiquiſſimum ſtudium 24.233
aſtrologia ſapientiæ nomen dedit 201.203
athamas 112
athenæ 66.82.127
athletæ. 99
athlas 201
atreus 60.224
atticorum dicendi genus vnde 70
auaritia quid 164
auernus lacus 21
αὐλὸς 119
aulus 67

auſtralis ora 38
authoribus quanque ſententiam confirmare multum eſt 15
authorum ſententiæ de dolore 16
ἀξίωμα, pronuntiatũ 8

B

Babylonius Carn. 154
beata vita quomodo accipienda 209.222.224
beata vita in virtute poſita 215.216.220.222.223.234.225.
beatiſſima etiam vita in ſola virtute eſt 218
beata vita in quo ſuppoſita 219.131.242
beata vita an in equuleũ conſcendat 204.238.239.242
beatæ vitæ forma ex Epicuro reprehẽditur 127.128
beati quando 25
beatum quid 218
beatus quis 171.204.166.207.210.213.218.122
beatus non eſt qui diffidit 218
beatus ab omni perturbatione liber ibid.
bellerophon 139
bene viuendi vis in quo poſita 54.204
beſtiarum genera 217
beſtiolæ vnius diei 54
bion 139
biton 64
bœotia 63
bona vnius generis 218
bona qui diuidit tripartito, is beatus nõ eſt 218
bona quæ Peripatetici dicunt, Stoici commoda vocant 257
bona non ſunt, quæ eum qui illa habet, non beant 220
bonorum finis quis, iuxta Stoicos 239
boni qui 219
bonum quid 82.94.219
bonum ſummum aut ſolum quod 85.93.207.211
bonum ſummum quod Epicuro 134
bono nihil mali obuenire poteſt 56
bonus dijs curæ 56
βούλημα volũtas 358
breue quid 93.198
brutus 50.260.151.158.204.209.215.218.258
bruti laus 204

C

Κακία, vicioſitas 169
cadauerum humãdorum errores 61
cadmi filia Ino 16
cæcilianus 136
cæcilius 189
cæ-

cæcitas nihil mali habet 253
cæcorū exempla 253.254
calanus Indus viuus cōbustus 87
calamitatis nomē quibus rebus conueniat 141
calatinus 63
callimachus 47
calisthenis laus 117.211
calliphon 241.142
camillus 51
cannæ ibid.
cantus vetustas 153
capena porta 8
carbo 4
carere triste nomen 49
carere quid 49.50
caria 145
carminum vetustas 2.153
carneades 33.134.137.154.179.151.157
carneadis laus 203.240
carneades Stoicos studiose semper refellit 240
carthaginenses Romę seruierunt 134
carthago euersa ibid.
casti 16
castigare pueros magistri solent 140
κατηγορήματα 162
cato 4.63.153.199.214
catonis è vita excessus 41
cato auunculus Bruti 199
catulus 126
caucasus 81.301.237
cautio 258
cautio in solo sapiēte est 158
celeritas corporis & ingenij dicitur 169
celtiberi 104
centaurus 79
κέντρου 22
cerberus triceps 6.7
cepheus stellatus 301
chaldeorum promissa 54
chærea 189
charitaris ordo 144
chremes 140
χρήσιμον 111
chrysippus 93.133.137.138.146.148.151.163.179.186.251
cicero Academicus 10.71.255.201.115
cicero Arpinas 231.236
ciceronis de consolatione liber 36.42.46.143
ciceronis dicendi ratio 73.240
ciceronis cum Epicuro quæ sit summa dissensio 130.132.
cicero de Rep. lex lib. 151
cicero arti Oratoriæ laudem attulit 4
ciceronis schola in senetute 5
cimbrica victoria 226
cinnæ tyrannis 225
clamantium mos 99

claſtidium 177
clauum clauo pellere 129
clazomenæ 59
cleanthes 101.147.174.251
cleobis 64
cleombrotus Amb. 47
clepſydra 105
clitomachus 241.251
clitomachi liber de conſolatione 134
clytus 194
cn.Amaphanius 254
cn.Amphidius 253
cn.Cæſar 228
cn.Druſus 253
cn.Fabricius 135
cn.Gracchus 131.132
cn.Gracchi orationes 152
cn.Lælius 23
cn.Marius 87.226
cn.Marius primo ſolutus ſectus eſt 97.226
cn.Octauius 225
cocyti fremitus 6
codrus 66
cogitatio honeſti naturalis 100
cogitatio ægritudinem tollit 134.135.138.145
cognitio rerum poſt hāc vitam perfecta 26.279
cœlum 38
collatinus 63
colligere ſe quid 194
commotiones quæ vitioſæ 185
concordia 11
condimentum optimum eſt fames 246.247
condocefacere 243
cōfidens vituperij eſt 113
confido laudis ibid.
conſtantiæ tres 159
conſtans 170
conſtantia ſcientiæ eſt cauſa 195
conſcientia maximū virtutis theatrum 103
conſequentia reprehendenda nō ſunt primis conceſſis 210
conſolatio doloris per Epicurum 147
conſolatione triplici aduerſa ſanantur 125
conſolationis modi 145
conſolatio medicina doloris 149
cōſolatio quomodo adhibenda 147
conſolationis liber Ciceronis 36.42
conſuetudo quid poſſit 87.88.89.90.138
contentionis vtilitas 99
continens 170
continentiæ vtilitas 146.147.
contrariorum contraria conſequentia 223
conturbatio quid 161
cor an animus ſit 11
corinthia vaſa 86
corinthium æs 168

corinthij 134
corinthus 120.134 252
corpus vas animi 29
corporis bona 167.220
corporis commoda non sunt in bonis habenda ibidem.
corporis pulchritudo 167
corporis tēperatio ibid.
corporis velocitas ibid.
crantor 66.112.143.241
cretenſium diſciplina in pueris 87
cretenſium leges ibid.
cretes ibid.
critia 55
critó 59
crit.lai libra 224
crocodilus 238
culcitra plumea 130
culpa quando committatur 125
culpa ſolum malū ibid.
cumæ 121
cupiditas effrænata 108. 119.158.169.170
cupiditatem Peripatetici laudant 174
cupiditas vbi 12
cupiditas quomodo tollenda 185.187.174.192
cupiditatum diuiſio ex Epicuro 245
cygni Apollini ſacri 41
cygnorum interitus qualis ibid.
cymbri 104
cyneas 33
cyprius Nicocreon 97
cypſelus tyrannus 252
cyrenaicus Hegelias 47
cyrenaici 121.123.133
cyrenaicorum de ægritudine ſententia 133
cyrenæus Theodorus 56

D

DAmocles 228
damocles Dionyſij fœlicitatem eſt expertus 328
danai 179
darius ſitiens 246
decius 50
decij 50.104
dedecus 76
defatigatio miſeriarū ægritudinem tollit 141
deferueſcere 194
deianira 79
delectatio quid 161
delphinus 105
demaratus 252
dementia 110
democritus 13.24.46.174. 181.231.259.255
democritus luminibus orbatus 254
de morte quid cogitandum 67
demoſthenes 6.139.181
demoſthenis vigiliæ 174
deſiderium quid 162
deſperatio quid 161

deorũ iudicia de morte 64
deos esse, omnium est opinio 17
deus ex creatione mundi intelligitur 37.38
deucalion 12
diagoras Rhodius 63
dialectica disserendi facultas 234
dicęarchus 12.14.23.29.43
dicæarchus de mortalitate animæ tres scripsit libros 43
dicendi exercitatio quæ maxima 73
dies ægritudinem mitigare videtur 125 134.136
dies supremus quid adferat 67
die extremo singulis propria agenda causa 6
dignitas 221
diodorus Peripateticus 241.242
diod. Stoicus cæcus 154
dioge. Cynicus 59.134.244
dioge. Cynici. interitus 59
diogenes Stoicus 154
dionysius Heracleotes Stoicus 87.101.116
dionysius Corinthi tyrãnus qualis 110.216.217. 228.230
dionysii Corinth. vita & mores 227.228.230
diritas 122
discere recordatio est 32.33
disciplinæ vis 87.91.94
disputanti accurate quid videndum 212
diuina quæ 36
diuitiæ non sunt habendæ in bonis 220
doctrina cui necessar. 106
dolere nihil, aut immanitatis est in animo, aut stuporis in corpore 113
dolere quid 87.98.128
dolor quid 77.87.161
doloris partes 159 (stet 87
dolor à labore quid di-
dolor in maximũ malum 76.77.& dein. 83.84.19.93
dolor acerrimus virtuti aduersarius 237
dolor summus quis 93
dolor opinionis malum est, non naturæ 98
dolor malum non apparens 104
dolorem pati quorum virorum 92
doloris impatiens, vir nõ est 100
dolores quare suscipiuntur 143
doloris medicina 125.134. 136.141.145.
dolores cur & quo ferendi 85.100.101.104.236
doloris patientia fit æquabilis 104
doris 227
draco 80

E

Ἑαυτὸν τιμωρόμενος 140
ebrietas ab ebrioſitate differt 165
ebulliunt virtutes 128
efflare animam 11
effrenatus 111
effœminato viro nihil turpius 126
elementorum natura & ordo 22
eloquentia diuina eſt 35
eloquentia cum prudentia coniungenda eſt 4
eloquentiæ effectus 70
emori quomodo diſcendum 42
empedocles 11.23
endymion in Latmo à Luna conſopitus 52
ennius 2.3.67.108.139.178
ennij epitaphium 19
ἔννοιαι 32
ἐντελέχεια 13
epaminondas 3.18.62.67.101.223
epheſij 259
ephori 57
epicharmus 9
epicurus 45.72.77.78.83.92.93.121.123.127.132.146.214.242.252
epicurus in ſtranguria forticulus 99
epicurus voluptuarius 77
epicuri laus 130.132.245
epicurus irridetur 93.235
epicuri acumen reprehenditur, non vita 131.245
epicuri inconſtantia 211.214.236.
epicurei à doctiſſimis cõtemnuntur 43
epicurei viri optimi & minime malitioſi ſunt 132
epicurus in quo cum Cicerone pugnet 130
Epicureæ philoſophiæ ſumma 127
epicurei liber de ſummo bono, idem, voluptate cuiuſmodi ſit 128.150
epicurus quid voluptatẽ dicat 119.141.245
epicuri de ægritudine ſententia reprehenditur 224
epicuri de morte ſententia reprehenditur 243
epicureorum de voluptate dogma 245
epitaphius Platonis liber 216.
erichtheus 166
erichthei filij ibid.
errare cum Platone 22
errorum origo & cauſa 107
errorem vna cum lacte ſuginus 105
errores in mortuorũ ca-

daueribus humandis 60
errores agnitos relinquere præstat, quàm turpiter defendere 76
erudito grauis est solitudo 230
erymanthæus aper 81.178
ethica disciplin 1.233
ethrusci 50
euphorion 130
euripideum carmen 137
euripides 36.65.122.141. 185.191
euripylus 89
europa 16
eurotarum virginū exercitia 88
eurota 247
euryclia 222
euristheus tristis 79
euthynous 66
exanimatio quid 161
excandescentia quid 162
exclamantium intentio 99
excordes 11
exercitationis vis 87.90. 94.238.
exemplum mirum in Indicis vxoribus 237
exest pro exedit 121
exercitus Romanus 88
exercitus vetus & nouus 89
exisse de potestate qui dicantur 111.194
exilium non reformidādum 251
exilium à peregrinatione nihil aut parum distat 251

F

FAbius pictor 3
fabricius 63
facere vela 156
facetum Bionis dictū 139
facilitas in bonis dicitur 165
fama popularis 108.249
fama bonorum 106
famis vtilitates 146.247
fames condimentum optimum 246.247
fidens 113
fidentia quid 195
filij multi parentibus dissimiles 45
fines bonorum mixti 241
firmitas 167
formido quid 161.179.219
fortes fortuna adiuuat quidem, sed præcipuè ratio 74
fortes in prælio non sentiunt vulnera 101
fortis quis 114.185
fortitudo quæ 86.126.119
fortitudinis comites 88
fortitudinis duo præcipua munera 92
fortitudinis illustria exēpla 237
fortitudo viri propria ib.

for-

fortitudo ſine iracundia eſſe non poteſt 176. 177.178.179.
fortuna non conquerenda aut lamentanda 96
frugalitas à fruge 115
frugalitas quid 115.126. 170.
frugalitatis officia 115
frugalitas tres virtutes cõplexa eſt 115.170
frugi ibid.
frugi homo omnia rectè facit 117
fulgens gladius 101
furor quid 112
furor à μανία quid differat 111,112
furioſo rerum ſuarum adminiſtratio lege 12. tab. interdicta. 112
furor in ſapientem cadere poteſt, non autem inſania ibid.

G

GAlba 3
gallus 177
ganymedes 36
ganymedis raptus 191
gaudere à lætari quid diſtet 188
gaudium quid 158
geometrarum docendi conſuetudo 207
geometria apud Græcos culta 3
geſtire 109
gloria quid 107
gloriæ vis 90
gloria virtutis vmbra 52. 61.107
gloria mortuos ſequitur 62
gloria vera nõ refugienda 107
γνῶθι σεαυτὸν 29,233
graccus 4.51.178
græcia 121.152
græcia magna 203
grecia languens 71
græcorum ſtudia 2.3.88
græcorum in bibendo conſuetudo 55
græci plerunque verborũ inopes 87.111.118
græci prudentes quidem, ſed timidi 104
graij 127
grammaticus ineptus 75
grunnitus 256
gymnici ludi 102
gymnoſophiſtæ 237

H

HAbere lumen literarũ latinarum 4
habere ſolùm velle, ſumma dementia eſt 182
halicarnaſſus 145
harmodius 57
harmodia 25
hebes ab ingenioſo quid diſtet 168
hector 60.90.160.177.187
hector ab Achille tradi-

tur 60
hecuba cur in canem versa dicatur 130
hegesias Cyrenaicus 47
heracleotes Dionysius 101 116
heraclides Ponticus, auditor Platonis 201
heraclytus physicus 250
hercules 16.18.78.177
hercules eiulans 78.79
herculis dolor 80
herculis labores 80.177
herillus 241
hermodorus 250
herodotus 64
hesiodus 2.56
hieronymus Rhodius 76. 241.242
hilum 6
hippocentaurus 51
hippodamia 10
hippoclytus 163
hispania 56
homerus 2.36.56.138. 139.140.177
homerus cæcus 255
homeri ætas 201
homeri νεκυία 21
homeri laus 255
homo cur conditus 39
homo contemplator cœli & deorum cultor 39
hominum causa, quæ creata ibid.
homo qualis, talis eius oratio 212
homo constat ex animo & corpore 106
honestate vna beata vita continetur 220
honestū solùm bonū 221
honestum 94.220
honoris contemptio 130
honos laborem leuiorē facit 103
honos alit artes 3.103
humana omnia perferenda 125
humari vnde dictum 20
humatio veterum qualis 58
hydra triceps 80
hypanis fluuius 53
hyrcania 61
hyrcanis optima sepultura est, à canibus laniari 61

IActatio quid 162
Ibis 138
ibicus Rheginus 121
Ἰδέα 33
ignauia 115
ignotum non est reprehendendum 72
imagines mortuorum 21
immortales cur animi 32
imperare sibi quid 95
improuisa cur magis feriant 131
impudens luctus 110
inanimatum quid 31

incon-

inconſtantia 112
india 127
indiarum mulieres ibid.
indigentia quid 162
indolentia 241
induſtrij qui 87
inferi, & in ijs tormenta cur excogitata 20
inferos metuere muliebre eſt 28
ingemiſcere plerunque licet 99
ingenij celeritas 167
ingenioſi omnes melancholici 45
inhoſpitalitas 164.165
inimicitia quid 162
iniuriam præſtat accipere quàm facere 226
iniuſtitia 115
in natura tria ſpectanda 131
innocens 219
ino 16
ἢ πιθι ἢ ἄπιθι 257
inſanitas 110
inſania quid 110.111.112.
inſani 111
inſania in ſapientem non cadit 112
in ſecundis aduerſa metuenda 122
inſipientia 111
inſipientia magnum malum 141
inſipientes inſani 108
inſipientes cur non lugeant 142
intemperantia fons perturbationum 162
intemperantiæ effecta ibidem
interitus 40
inuentio rerum 34
inuidentia 117.159.160
inuidentia in ſapientem non cadit 117
inuidere florem rectius ibidem
inuidia quæ 117.160
inuidia ambiguum nomen 97
inuidia in quem cadat
inuidi 165 (ibid.
iphigenia 67
ira quid 162.174
ira vbi 12
ira nō eſt ſecundum naturam 154
ira an cauſa fortitudinis 173.174
ira ad fortitudinem non neceſſaria 176
ira ſimilima inſaniæ 178. 193
ira initium inſaniæ 178
iræ turpitudo 223
irati de poteſtate exierut 194
irati quomodo placandi 193.194
irati proprium illatam vlciſci iniuriam 176

ira Aiacem ad furorem & mortem perduxit 178
iracundia 111
iracūdia differt ab ira 165
iracundia pars libidinis 118
iracundiam laudant Peripatetici, ſed Stoici vituperant 73
iracundi moroſi ſunt 180.182
iſocrates 4
italicæ menſæ 248
iudicia erunt libera 154 248
iunonis terror 79
iupiter 82.87
iuſtitia 85.126
iuuentus 36

L

Labor quid 87
labor & dolor quid differant ibid.
labores clari quomodo fiant tolerabiles 102
laborare ibid.
laborioſi ibid.
lacæna 58
lacænarum virginū exercitia 88
lacædęmonij 101.237.247
lacedæmonis cuiuſdam fortis interitus 57
lacedæmoniorum interitus 58
lacides 251
lacimus 52
lacon 218
lælius. 3.63.153.216
lætari 88
lætabilia ibid.
lætitia geſtiens aut immoderata 119.121. 156.157.159.188
lætitia geſtiens quomodo tollatur 187.188
laius 191
lamentatio quid 161
lampſacum 59
laomedon 36
latini 1.2.15.51.121
latini Græcis in inuiendo ſapientiores 1.2.71
lege 12. tabulis muliebris fletus in funere prohibitus 99
legionum exercitatio 89
lemnius 81
lenes qui 108
leon 191
leonidas dux Lacedæmoniorum 58.67
lepidus 4
lerna. 80
lesbiaci libri 43
leucadia 191
leucothea 61
leuctria 63
lex conuiuarum 257
lex naturæ quæ 37
lex Sempronia. 232
lex Varia 99
lex quæ in vita ſeruanda 257

liber

liber de Semele 16
libido quid 19.157.158 159
libido 121.181.186
libidinis partes 160.162
libidinosus quis 182
libido nunquam finem inuenit 209
libido non laudanda vt putant Peripatetici 174 181
libido quomodo tollenda 192
libri Ciceronis de Repu. sex 151
libya 36
licere quid dicatur 226
liuidi 165.
liuius Andronicus 2
literis & otio quis abutatur 4
literis quomodo res mandandæ 73
logica Stoicorum de perturbationibus 198
longinquitas & dies ægritudinem leniunt 135
lucanus. 51
lucilius 123.176
lucius Brutus 50.177
lucii Bruti ætas 152.177
lucius Cæsar 225
lucius Cinna ibid.
lucii Cinnæ tyrannis ibid.
lu. Lentulus 133
lu. Paulus 142.156
lu. Piso. 115
luctus quid. 161
lugere res ipsa prohibet, nec naturale est 139.140
lumen naturæ in nobis obscuratum 106
lycaon 147
lycurgus 62.201
lycurgus quo tempore vixerit 201
lycurgi Leges 57.58.63.67
λύπη 138
lysimachus 58.59
λύσιο 191

M

MAcedones serui Romæ 134
magnanimi quis 185.237
magorum sepultura qualis 61
mala nec opinata grauiora 58
male audit qui vituperatur 155
maleuolētia quid 166.61
maleuoli 165
malitia à vitiositate quid distet 169
malum quid 85
malum miserum 6
malum semper turpe 148
malum nullum à natura datum 57
malum summum 76.94
malum nullum nisi culpæ 125
malum etiamsi mediocre tamen

tamen magnum est 118
μανία 118
marathonis taurus 178
marcellus 51.63.177
marcus Attilius Regulus 205
Marcus Antonius 6.99
marci Antonij laus 225
marcus Camillus 51
marcus Cato 133.142
marcus Halienus 177
marcus Aquisius 205
marcus Crassus 7.255
marcus Crassus semel in vita risit 123
marcus Crassus male audiebat 255
marcus Nobilior 7
maris tranquillitas quando 206
marius 87.98
matura 16
mausolus Rex Cariæ 145
maximus 63
medæa 139.190
medicina ægritudinis & perturbationis longinquitas temporis 125
medicina morborum 183
mediocritas 175.190
mediocritatem laudant peripatetici 175
mediocritatem Stoici vituperant 182
melancholia 45.112
melancholici ingeniosi 45
memoria Platoni superioris vitæ recordatio 32.34
memoriæ exempla ibid.
memoriæ vis ibid.
menœceus 67
mens vacua constantia & sanitate appellatur insania 110
mens vnde sit 13
mens 115.218
mens absoluta virtus 218
mens bona optimum in homine 232
mētis diuinitas vnde cognoscatur 39
mētis bonum virtus 232
mens vnde perfecta fiat 28
mentis reuocatio ægritudinem nō tollit 125.126
mercatura quæstuosa 242
metellus 47
metelli mors ibid.
metrodorus Scepsius 35 72.77.252
metrodori incōstātia 212
met? quid 118.119.155.157 158.159.164.187.195.224
metus partes 160.161
metus stultitiæ proxima 176
metum laudant Peripatetici 175
metus quomodo tollendus 187
metus non cadit in sapientem 155
metu quis careat 219

mida 65
militaris res 2
militiæ Romanæ inſtructio 88
minos 84
minois 6.56
μισάνθρωπ 164
miſeri qui 6.7.206
miſereri, an vtile 181
miſereri in quē cadat 117
miſericordes 165
miſericordia 117.160
miſericordiam laudant Peripatetici 175
miſericordia in ſapientē non cadit 117
μισογύνεια 164
mitilenæ 43
moderatio 113.126
moderatus 170
modeſtia pro quo ſumatur 115
modeſtus 170
modus in ægritudine an admittendus vt volunt peripatetici 172
mœror quid 161
moleſtia quid ibid.
montiuagi curſus 238
morbi vnde exiſtant 163. 166.168
morbi qui 108.109.166.
morbos quos Græci vocent 109.110.161.163
morbi duplices 108
morbi cauſa reperta, curatio reperta eſt 118
morborum cauſæ 119.163
morbis manentibus vicia tolli nequeunt 168
morbis inſunt omnia vicia 180
morborum medicina 183
morituri an miſeri 9
mors quid 11.16.55.250
mors an malū 5.6.43.61.
mors an miſera 5.6 (66.
mors ſomno ſimilis 59
mors certiſſima eſt, at hora eius incerta 51
mors exitum affert 51
mors ſenſum à corpore adimit 60
mors ſapientem non terret 51.259.
mors quando æquiſſime oppetitur 62
mortem cōtemnentium exempla 56.57.58.59.60
mortem ſibi nemo afferre debet 41
mortem qui timeant & qui non 6.9
mortui an miſeri 6.7
mortui quomodo lugendi 144
mori quomodo conſuescendum 42
mos Academicorum & Peripateticorum in diſſerendo 73.203
muleiber 81
muliebris fletus 79.138

mulierositas 164
mulieribus natura indulsit 19
mulierum disciplina 88
muliebris fletus turpis 114
mundi Platonis ortus 35 39
mundi partes 38
mundum Aristoteles ortum negat 39
musa 232
musæus 56
musica 3.35
musici floruerunt in Græcia 3
multitudinis iudicio nostandum 103

N

Næuius 2.183
nasica corculum appellatus 11
natura quæ optima 18
naturæ lex 17
naturę specimen vnde sumendum 18
naturæ in rebus creatis varia 217
natura in suo genere quodque perfectum genuit 7
natura rerum animo sustentatur 31
natura lugere vetat 140
natura immortalitatem docet 8
Naturale nihil quod nimium est 182
naturam intueri non licet 206
natura bona sequimur refugimúsque contraria 100.158
Naturæ vis 238
neapolis 48
neapolitani ibid.
nec opinata cur magis feriant 133.145
νἰνὕα 21
necromantia ibid.
nemæus Leo 80.178
neoptolemus 69
neptunus 63.192.
neptuni equi 105
nequitia à nequam dicitur 115
nestor sapiens 201
nitocreon 97
nihil quid Platoni dicatur 35
nihili homo 116
nihil præclarum quod non idem & arduũ 150
nihil recte fit sine ratione 197
niobe lapidea cur ficta 138
νοσήματα morbi 163
notiones 39
numa cur Pythagoreorum rex dictus 252

O

OBliuio malorum contra naturam. 125

oblectatio quid 160
obtrectãtis proprium 182
obtrectare inutile 181
ocium literatum dulciſſimum 251
odium quid 162
oenomaus 120
oëta 70
offenſiones perturbationum 164
offenſionis partes 165
oileus 143
olympia 63
olympionices ibid.
olympius Iupiter 90
olympiorũ victoria ibid.
omnibus vngulis contẽdere 99
orationis vela pãdere 156
orationem dialecticorũ remis propellere 156
opinatio quid 164
opinio quid 159
opinio duplex, vnde perturbationes oriuntur 119
opinio omniũ perturbationum cauſa 119.159. 120.& deinceps 138
opinio omnium purturbationũ genus eſt 159
opinio malorũ quomodo tollenda 186.187
opinio bonorum quomodo tollenda 187
opiniones de natura animæ 12.13
optimũ quid homini 94
optimum in animo ſitũ 232
orationes Gracchi 132
oratoria facultas Romæ quanta 371
oratori non iraſcendum 180.
oratores 71.153.180
oræ mũdi habitabiles 38
oræ inhabitabiles ibid.
orbitas quomodo ferenda 136
orbis duodecimpartes 38
orci templa 28
ordo charitatis 144
oreſtes 112.185
orpheus 56
ortus rerum initium 52
os perfricare 128

P

PAcidianus 176
pacuuius 96
palamedes 50
panætius 24.253.151
panætius quanti Platonem fecerit 44
panætij ætas 45
πάθη 109.156
πάθος quid 118.157.176
patria eſt vbicunque bene eſt 252
patrocles 89
paulus Æmilius 51.63
pauor quid 161
paupertatis vna eademq; vis 135.149.244.245

paupertatis malum quomodo tollendum 136. 184.244.246
pecora cur condita 39
pecunię contemptio 243. 244
peloponneſus 134
pelops 105.120
pelopis equi 105
perfricare os 128
perſarum vixus 247
perſæ cera circumlinunt mortuos 61
perſes rex 134.144
peripatetici 146.154.156. 173.175.240.254
peripateticorum laus 119. 175
peripatetici cõtra Stoicos perturbationes probãt & neceſſarias dicunt, atque à natura vtiliter datas 173
Peripateticorum de ægritudine & pertubationibus ſententia 118. 172.173.174
peripateticorum ſententiæ longa reprehenſio 172.175.176. & deinceps
peripateticorum diſſerendi conſuetudo 73
peripateticorum reprehenſio 236
peripateticorum libertas 249
perturbatio quid 119. 156.137.159
perturbationes 169.176. 195
perturbationes quatuor bifariam diſtributæ 119.157.159.220
perturbationes à morbis quid diſtent 110
perturbatio omnis miſeria eſt 121
perturbationes non ſunt vitioſitates 167
perturbationes omnes ex opinione boni vel mali naſcuntur 119.159. 168.195.196.220
perturbationum fontem intemperantiam putãt 162
perturbationum proprietates 101.103
perturbationum effecta 159.163.196
perturbationes cauſſę erroris 195
perturbationes in noſtra ſunt poteſtate 159
perturbationes in ſapiẽtem non cadunt 109. 112.113
perturbationum ſanatio in quo ſit ſita 119. 170.184.185
perturbationes & ægritudines prorſus ſunt excludendæ 172

perturbationes tamen cõtra Stoicos Peripatetici probant, & neceſſarias eſſe, ac à natura vtiliter datas volunt 173
peteſſo 102
phalaridis taurus 77.78. 236
pherecidis Syri ætas 21
pherecides primus dixit animas eſſe ſempiternas ibid.
pherecrates phthiota 12
phidias decemnouẽ phiditia 247
phlion 201
philo præceptor Ciceronis 73.82.151
philoctetes 78.86.93
philoctetis clamor 99
Φιλογύνᾳα 164
Φιλόπονοι 87
philoſophia 1.195.198. 199.200 208
philoſophia perfecta 5
philoſophia antiqua 203 233
philoſophia noua quæ 201
philoſophiæ nouæ author Socrates 106.221.
philoſophia nomen recens res vetus 201.233
philoſophiæ nomen à Pythagora cepit initium 202
philoſophiæ origo 103. 133
philoſophia quare queſita & inuenta ſit 106.131
philoſophia quando Romam e Græcia illata 4. 71.151.154.155.
philoſophiæ ſtudiũ quãdo Romæ floruit 4
philoſophia latinis literis naſcitur 71
philoſophiæ vis & vtilitas 34.36.74.75.77.97.198. 002.208.122.143.183.233
philoſophiæ laus 71.74. 200
philoſophia rationũ collatione conſtat 197
philoſophię vigor in quo 68.71
philoſophia artium mater, donum ac inuentum deorum 35
philoſophia cultura & medicina animorũ 75. 92.109.233
philoſophia cur contemnatur 70.75.209
philoſophia olim in naturalium rerum cognitione occupata 201.133
philoſophia paucis contenta iudicibus 70
philoſophi qui 202.207. 244
philoſophi nomen Pythagoras primo ſibi vſurpauit

pauit 201
philosophi vnde spectandi 214
philosophi plebeij 30
philosophi raro in aciem prodeunt. 101
philosophi virtutis magistri 190
philosophi qui in peregri natione perierunt 251
philosophorum vita cõmentatio mortis 42
philosophorum autẽ vita ab oratione ferè dissidet 74.75
philosophorum quidam dolorem summum malum statuunt 38
philosophorum docendi ratio 207
philosophi vulgares cur non legantur ab omnibus 72
pigritia 161
physica 233
piso 131.132
planetæ 35.38.233
plato 12.13.22.28.31.35. 44.72.156.174.181.191.215. 230.248.252.257.
plato non iniuria à Dicæarcho accusatus 191
plato cur ab omnibus legatur 72
platonis apud Ciceronẽ authoritas quãta 22 28
platonem quanti Panætius fecit 44
platonis lib. de animo 15
platonis peregrinatio 22
platonis epistola ad Dionis propinquos de cõtinentia 248
poësis cur Romæ non culta 2
poësis quando Romam illata 2
poësis diuina 35
poëtæ 107
poëtæ antiquissimum genus doctorũ apud Græcos 2.15
poëtæ quando Romam venerunt 2
poëtarum reprehẽsio 20. 21.82.83.190
poëtæ mendacia auxerũt 21.81
poëtæ quid mali adferãt 20.83.
poëtas Plato è sua Rep. expulit 83
poëtę dolorem summum malum dicunt 81.82
polemon 213.218.242.252.
politita apud Romanos disciplina 1.54
polyphemus 255
pompeius 48.102
pompeij fera mors quantam ruinam secum traxerit 48
potus 54

po-

populus 207
popularis fama vitanda 108.249
possidonius 102.151
præcipere nobis quid 95
præmeditatione rerũ ægritudo tollitur 121. 124
præstat accipere iniuriam quàm facere 226
præmolestia dicitur metus 187
priamo quinquaginta liberi, sed decem tantum legitimi fuerunt 47
priamus lachrymat 53
priami mors 47.130
princeps virtutum fortitudo 126
principium 30
principij nulla origo 30
procliues magis sunt alij alijs ad mala 165
procliuitas in malis dicitur ibid.
prometheus 146.201
promethei dolor 81.86
prudentia 85.126
prudentia sine nulla virtus intelligi potest 85
prudentia nil dulcius 53
psychomantius 66
ptolemæus rex 47
ptolemæus esurians 245
publ. Rutilius 172
publ. Crassus 45.225
pudor 161
puerorum varia exercitia ad labores 87
pugiles cur ingemiscunt 99
pulchritudo corporis 167
pulchritudo animi ibid.
puteolani 48
pyrrho 76.241
pyrrhus 50
pythagoras 17.21.34.125. 152.156.174.181.231
pythagoræ ætas 21.152. 261
pythagoræ disciplinæ vigor 21.152
pythagoræ disciplina quando Romam perlata 152.203
pythagoras philosophum se esse, primò dixit 202
pythagoras magnã Græciam primus philosophia illustrauit 203
pythagorei 21.152.157
pythagoreorũ ortus 152
pythagoreorum duorum firma amicitia 30
pythius Apollo 10

Q

QValis homo, talis eius oratio 228
quam quisque nouit artem, in hac se exerceat 24
quatuor sententiæ simplices de finib. bonorũ defensæ nec explosæ 241

quæ creſcentia mala, etiam naſcentia mala ſunt 173
quibus inſtrumentis loquamur 21
quicquid natum, interit 44
qui aliū plus amat, quàm ſe, peccat 144
qui mœret, ſuo iudicio mœret tantum 148
quintus Cœpio 205
quintus Maximus 141
quint. Tubero 153

R

Ratio pars animi 12
ratio domina & reginæ omnium 95
ratio cur homini neceſſaria 106
ratio medicina Socratica 163
ratio fortes iuuat 74
recens quid Zenoni dicatur 145
recordatio quid 32
regius ſplendor 229
repens hoſtium aduētus magis conturbat 133
repentina grauiora 121. 123
res luctum prohibet 140
res qua cura literis mandandæ 73
res plerunque ex maiori parte appellationem accipiunt 209
res non verba ſpectandæ 215
rhadamanthus 6.56
rheginus Ibicus, Venereus 191
rhetorum pompa 176
rhodus 102
rhodius Hieronimus 76
roma 2
roma capta 51
romani Græcis in inueniendo ſapientiores 1
romani à Græcis accepta ſtudia meliora fecerūt 1.2.3.71.
romanorū præcipua ſtudia 2.34
romanæ militiæ inſtitutio 88.89
rota genus tormenti 211

S

Salamina 63
ſalaminia trophæa 63
ſamnis ſpurcus 91
ſanatio mentis 185
ſanatio perturbationū 184
ſani qui 111
ſanitas animi 110.167
ſanitas animi duplex 167
ſanitas etiam in inſipientem cadit ibid.
ſapiens quis 97.114.171. 122
ſapiens perfectè nemo 97
ſapiens quid meditetur 122.125
ſapiens omnia in ſe poſita

ta putat 218.219.221
ſapiens in malis eſſe poteſt 213.235.240. & deinceps vſque ad finem
ſapiens non metuit 155
ſapiens non iraſcitur 116. 174
ſapiens denique in nullam incidit ægritudinem aut perturbationem 114.116.117.149. 155 182.222
ſapiens tamen Stoicis amare poteſt 191
ſapiens beatus 223 & deinceps
ſapientis officium 92.122 232.233.234.235.239
ſapiẽtis animꝰ qualis 116
ſapientes Græcorum ſeptem 201
ſapiẽtis nomen quandiu durauit 201.203
ſapientia quid 1.11.171. 182.201.225
ſapientiæ nomen ab Aſtrologia ortum 201
ſapientia antiqua in quo ſita fuerit 201.203
ſapientia noua à Socrate cœpit 203
ſapientia nunc philoſophia dicitur 203
ſapiens qui olim, nunc philoſophus dicitur 202
ſapientiæ ſtudium quando apud Romanos cœperit 151.153.203
ſapientiæ vis 34.111.182
ſapiẽtia animi ſanitas 111
ſapientia ſæpe latet ſub pallio ſordido 135
ſardanapali epitaphium 248
ſatyrica carmina lege 12. tab. vetita 153
ſcholæ Latinorum 5
ſcipiones 50.63.153
ſcipio pontifex max. 178
ſcythes Anacharſis 243
ſecuritas 219
ſemina virtutum ingenijs noſtris innata 106
ſempronia lex 132
ſenectus prudentiam adfert 53
ſenſus nullus in corpore 16
ſenſus qui dicuntur exteriores, feneſtræ ſunt animi 27
ſepultura veterum qualis 56
ſepulturæ cura qualis erit 61.62
ſeruilij 8
ſicionij 134
ſignis, tabulis ludere 249
ſilenus 65
ſimonides 33.56
ſiſyphus verſat ſaxum, ſudans nitendo, neque profacit hilum 6.95
ſocrates 31 56.59.72.110. 125

125.135.147.154.185.195.
203.244.246.257.
ſocrates ſuperfluitatem damnat 144
ſocrates philoſophiæ author 110.154.211
ſocrates philoſophiã de cœlo denocauit, & in vrbibus habitare fecit 203.222
ſocrates mala animi valetudine laborauit 195
ſocrati idem ſemper vultus 123
ſocratis philoſophia Platonis memoria conſeruata 203
ſocratica diſſerendi ratio quæ 5.203
ſocratis interitus 40.55
ſocratis ĩ morte oratio 55
ſocrates ſe mundanum dixit 152
ſocraticus Xenophõ 102
ſol moderatur omnia 38
ſolis filius 120
ſolicitudo quid 161
ſolonis epitaphium 67
ſolonis leges 62.67
ſomnus imago mortis 52
ſophocles 79.96.143
σοφοί 101
σωφροσύνη 114.
σόφρων ibid.
ſpartiatæ fortes 58.217
ſpartarum in pueris ac fœminis diſciplina 87.88.237
ſpherus 179
ſpecies 33
ſpes quid 195
ſpeuſippus 213.218.242
σπουδαῖοι 87
ſtatius 18
ſtatus in cauſſis 148
ſtellæ non re ſed vocabulo errantes quæ 35
ſtellæ fixæ 35
ſtoici 43.84.91.113.154.156.157.208.240
ſtoici araumenta breuibus perſtringunt 91.113.236.
ſtoici animas diu mãnſuras aiunt 43
ſtoici à Peripateticis quid differant 214
ſtoicorum de perturbationibus definitiones multæ & acutæ 157.158.& deinceps
ſtoicorum de perturbationibus & ægritudine ſententia 113.114.115.116.117
ſtoicorum irriſio 91.236
ſtranguria 93
ſtudia Romanorum 2.3.71
ſtudia contentione vigent 71

ſtudioſi σπουδαῖοι 87
ſtulti inſaniunt 110. 180
ſtultitia 115
ſtultitiæ proprium eſt, aliena vicia cernere, ſuorum obliuiſci 145
ſubita ob duas cauſas maiora videntur 133
ſuggeſtum 228
ſummum quid 93
ſummum bonum 94
ſummum malum quid, ibidem
ſuum cuique pulchrum 230
ſurditas nihil habet mali 255
ſyracuſæ 120.231
ſyracuſani 230.231
ſyracuſanæ menſæ 248
ſyria 102

T

TAbellis obſignatis cū aliquo agere 215
tantali ſaxum quid notet 170
tantalus 6.120.170
tarquinius Superbus 21. 50.120.121.252
tartarea tenebrica plaga 80
telamon 127.129.136.143
temeritas 115
temperans 114.170
temperantia 85.115.126. 170.
temperantiæ officia 178. 219
temperatio corporis 167
temporis longinquitas ęgritudinis medicina 125.134
terentius 123.140
terra in medio ſita 22.38. 233
terra in duabus oris habitabilis 58
terror quid 161
te tua, me mea delectant 230
teucer 252
themiſtocles ἄμουσος habitus 3.18
themiſtocles 62.174.181
theodectes 33
theodorus Cyrenaicus 38 256
θεωμαχεῖν 138
theophraſtus 26.117.141. 210.241.251
theophraſtus in doctrina conſtans eſt 211
theophraſtus ab omnibus vexatur 211
theophraſtus naturā cur accuſauerit 142
theophraſti de beata vita liber 211
theramenis mors 54.57
thermopylæ 58
thermaneus 66
theſeus 122.136.178

theseus Anaxagoræ auditor 122
thyestes 61.120.127.194
θύμοσις 172
tib.Gracchus 178
timæus 22
timidi 165.181
timor quid 113.161
timon μισάνθρωπος 164.165.
timotheus homo clarus 248
tit.Albutius 252
tiresias augur 255
tolerabilia quæ 135
tormina 93
torquatus 177
toto pectore cogitare 100
trabea 180
tria bonorum genera 236 241
tria naturæ innata 131
triptolemus 56
troia 121
troilus 53
trophonius 65
turpe quid 94
turpes qui 189
tyndaridæ fratres 16
tyrus 141

V

VAletudo 167
vasa Corinthia 86
vecordes 11
veientes 121
vela facere 156
vela pandere 156
vela expectare 168
velle solùm habere, summa dementia est 182
velis remisque fugienda res misera 120
velocitas 167
venditatio 103
venusia 51
venus 192
veri videndi cupiditas naturalis 23
verisimile quomodo inueniatur 73
veri reperiendi ratio duplex tam in malis quã bonis 115
vetustate tollitur ægritudo 125.134.136.144
vicium quid 166
vicijs qui modum apponit, partem suscipit 173
viciositas quid 166.169
viciositas morbos & ægritudines complectitur 166
viciorum correctio à philosophia petenda 199
vir optimis artibus præstans 232
vires animi & corporis 167
viris fletus muliebris turpis 142
virtus quid 169.218
virtus 85.86
virtus à viro dicta 92

virtus ratio dici potest 196
virtus mens absoluta 218
virtus perturbationum omnium sanatio 125.170
virtus ad beatè viuendũ se ipsa cõtenta 194.204. 217.218.223.224
virtus sola bonum, & bonum summum 109.213
virtus vna amitti non potest 86
virtutis laus 103
virtutis oratio ad dolorẽ ferendum 94
virtute vna amissa nullæ relinquuntur 86.113
virtutes inter se nexæ, & colligatæ sunt 86.115
virtutum magna vis 116, 224
vis benè viuendi in quo 54
vita hæc mors est 42
vita vsuræ data 52
vita nostra breuis, imò breuissima 53.54
vitæ longitudo vnde æstimanda 53
vita sine causa non abrumpenda 41
vitam repetendi Deo nõ resistendum ibid.
vitam orationi repugnare turpissimum est 75
vita autẽ beata honestate cõtinetur 220 222.223
vitæ beatæ figura ex Epicuro 127
vlysses prudens 56
vlysses Græcorum sapientissimus 96.201
vlyssis fletus 96
voluntas 158
voluntate & iudicio ægritudo omnis suscipitur 141
volũtas cum ratione desiderat 158
volũtas gestiens quæ 119
voluptatis partes 160.161
voluptas Epicuro summum bonum est 131. 243.245
vulcania arma 87
vulgo alia, alia probantur doctis 214
vultus à mẽte fingitur 123
vultus constantia ibid.

X

Xantippe 123
xenocrates 12.213.218. 224
xerxes 208
xerxes nouarum voluptatum repertoribus prẽmium statuit 209

Z

Zelotypia quid 160
zeno Cittiæus 175
zeno Epicurus 157
zeno Stoicus 12.145.157. 212.214
zeno 76.84.101.202.251

zenoni malum quid 84
zenonis cũ Peripateticis discrimen quale 214
xeno Heracleotem Dionysium fortẽ esse docuit 101
zenonis Stoici de perturbationibus definitiones in specie 157.158
zenonis Eleatis constans silentium 97
zenocrates 242. 252
zenocrates contempsit pecuniam 244
zenophon 203.247
zodiacus 38
zopyrus 105

FINIS.
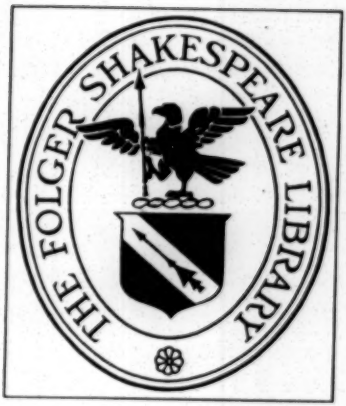
F153660
STC
5315